SCHILLER

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR DİZİ MEKTUP

Çeviren
Melâhat ÖZGÜ

İKİNCİ BASILIŞ

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

ALMAN KLÂSİKLERİ: 10

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR DİZİ MEKTUP

Bu tercümenin her türlü basım ve yayım hakları Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Bakanlığın müsaadesi alınmadıkça bu tercümenin metni tamamen, kısmen veya değiştirilerek alınamaz.

Millî Eğitim Bakanlığı Yayım Müdürlüğünün 7/VI/1962 tarih ve 9357 sayılı emriyle, Alman klâsikleri serisinde ikinci defa olarak 5000 sayı basılmıştır.

SCHILLER

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR DİZİ MEKTUP

(Über die ästhetische Erziehung des Menschen in einer Reihe von Briefen)

Bu eseri Me'âhat ÖZGÜ dilimize çevirmiştir.

İKİNCİ BASILIŞ

İSTANBUL 1965 — MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

ÖNSÖZ

Goethe, Schiller için: "O, her gün bir başkası, daha yetkin bir insan oluyor" demişti. Onu her görüşünde de daha çok okumuş, daha geniş bilgiler edinmiş ve yargılarını daha yerinde buluyordu. Ama Schiller'in bu gelişmesi, uyumlu ve dengeli olmadı, içi karşıtlarla dolu idi onun; bu karşıtlar da ona heyecan verdi. Heyecan, yaratıcılığının hiçbir basamağında eksik olmadı. Portrelerine, büstlerine bakılacak olursa, birçoklarında istediğini bilen, güçlü bir insan, birçoklarında da ne yapacağını bilemiyen yumuşak, hayal peşinde koşan duygulu bir insan olarak görülür. Dostları ve onu görmeye gelenler, bir yandan canlılığını, erkesini (enerjisini) övdüler, öte yandan da geniş ve erinç (rahat) olduğunu söylediler. Benliğini veren eserlerinin kişileri de hep onun bu iki türlü niteliğini gösterir.

Schiller'in içindeki bu gerginlik, onu hiçbir şeye sessizce baktırmamıştır, tersine hep kendisiyle uğraştırmış, kendi içine çevirmiştir. Dünya üzerine yargıları da, nesnel deyimleri olmaktan uzak, bir iç tartışmanın sonuçları, kafasının ürünleridir. Schiller, görüşlerini, doğa ve sanat eserlerinden değil, felsefe eytişiminden (dialektiğinden), dünya ve sanat üzerine bilgi kaynaklarından çıkartırdı; yaratıcılığı da onun, görüntülerle (hayaletlerle) bir dövüşme, bir savaş oldu. Bu savaştan hep bir eserle utkulu (muzaffer) çıktı.

Schiller, bir şairdi, yapıcı bir sanatçı. Bunun için de sanatının temel taşlarını veren yasa ve üslûp üze-

rine açıklayıcı yazılar yazmak zorunu duydu. Kendisi güç yazıyordu: Cansıza can katmak için, gereçe (malzemeye) biçim vermek gerektiğini, dehanın, bunun için alevlendiğini, bu alevlenme ile de sinirlerinin gerildiğini, maddenin ancak düşünce ve ruhla yenildiğini biliyordu. Onun yaşam tablosu, iç ve dış uyumsuzluğunu betimler, değerini de yukarıya, yüksekte bir ereğe bakıştan alır. Schiller'i doğru yolda yükselten o büyük yetkinin, babasından geçen bir kalıtım olduğunu söylerler.

Schiller'in babası "cerrah" tı; bir binici alayına verildi ve yüzbaşılığa değin yükseldi. Ludwigsburg'da, Würtemberg Dukası Karl Eugen'in sarayında çalıştı, sonra da Lorch kentine yerleşti. Sertliği, kırıcılığı, belki de işinden geliyordu onun. Buna karşılık annesi çok yumuşak ve sevimliydi. Schiller, yumuşak yanını annesinden aldı. Savaş yılları, babasının uzaklara götürdü. Oğlu dünyaya geldiği sırada babası yanında yoktu.

Johann Christoph Friedrich von Schiller, 10 kasım 1759 yılında, Neckar ırmağı kıyısında, çok küçük ama, güzel bir ilçe olan Marbach'da doğdu. İlk etkilerini Lorch'dan, doğası güzel, tarihi zengin olan bu kentten aldı. Yanında annesi, güçlü inanciyle her davranışını hoş görerek onu koruyor, bir dediğini ikinci kez söylemiyen babası da onu elinden tutuyordu. Ama Schiller'in duygulu ruhunu herkesten çok, öğretmeni rahip Ulrich Moser etkilemiştir. Onun gibi din adamı olmak, kilisede kulak kesilen insanlara göz güciyle içlerine girmek, yaşamında erişmek istediği en büyük amaç oldu.

Schiller, yedi yaşına basınca Lâtince öğretilen okula girdi. Oradan ilâhiyat seminerine geçecek ve Tübingen'de rahip yetiştiren yurtta *(Stift)* okuyacak, ilâhiyat seminerlerinde çalışacaktı. Ama, onüç yaşına basınca, çok zorba olan Würtemberg Dukası, babası-

na, oğlunu, Stuttgart'ın yakınında Solitude'de, yeni açtırdığı ve koruyuculuğunu üzerine aldığı için de adını verdiği *Karlschule*'de yetiştirmesini istemiş, evet buyurmuştu. Önceleri yalnızca düzen (disiplin) bakımından sıkı olan bu okulda, yurt görevlerinde çalışacak her türlü insan yetiştiriliyordu. Sonraları subayların da bu okulda yetişmeleri istendi; gitgide de, halkın başlıca eğitim yuvası olan ve Tübingen'de Luther'in din anlayışiyle rahipler yetiştiren yurda aykırı bir okul olmaya doğru gelişti. Buraya öğretmenleri, Duka'nın kendisi seçiyor, çoğunlukla da gençleri yeğliyordu (tercih ediyordu). Profesörler arasında felsefe profesörü Jakob Friedrich Abel, çok sevildi, Schiller'in üzerinde de önemli etkisi oldu onun. Uscu halk felsefesiyle, tek kişilik eğitim dizgesinde (sisteminde) geniş çevrenler (ufuklar) açtı ve felsefeyi, XVIII. yüzyılın töre (ahlâk) görüşlerine soktu.

Schiller, ister istemez bu yeni açılan okula girdi. Girdiği zaman on dört yaşında idi (1773). Annesi ile babası da sorumluluğunu üzerlerine almak zorunda kalmışlardı: Oğullarının, Würtemberg Dukasının vereceği görevlere bağlı kalacağı, Dukadan izin almadan da bu görevleri bırakamıyacağı üzerine bir kefillik kâğıdı imzalamak zorunda kalmışlardı. Schiller'in yaşam yolu böylece çizilmiş oldu; onu Dukanın buyruğuna vermişlerdi. Schiller, tam on yıl bu Dukanın isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı.

Schiller, okula girer girmez, okul Akademi oldu; ilk önce de Hukuk Fakültesi açıldı. Schiller, ister istemez hukuk okumaya başladı. Ama plânlı yetişme, yaşamına bir türlü uyamıyor, hiçbir yere bağlanmıyan varlığı, bu sıkı düzeni, bir boyunduruk olarak duyuyor ve içinde kıvranıyordu. Ama, bütün bu isteksizlikleri içinde gene de dersleri başarıyor ve arkadaşlarını geçiyordu. Yalnız ne var ki, hukuk konuları onu hiç ilgilendirmiyor, üstelik edebiyatla uğraşmasına ve şiirler yazmasına engel olunuyordu. Kurtuluş

yolunu ancak üç yıl sonra, 1776'da, Akademide bir Tıp Fakültesi açılınca buldu. Tıp öğretimini o, hukukun dâvalarından edebiyata, şiire çok daha yakın görerek, hemencecik tıbba geçti. Ama tıbbın sınırlı doğa bilimlerinde de bir gönül açıcılık bulamadı.

Öğretimle öğrenciler bakımından bu Akademi, zamanın prenslerini yetiştiren en iyi kurumlardan biriydi. Ama sıkı düzen ve yurda egemen sıkı yönetimin havası, Schiller'in ruhunu sıktı. Öğrencilerin bu Akademide, dışarıya, doğaya çıkarılmamaları, ailelerinden uzak tutulmaları, onun içe kapanma eğilimini büsbütün arttırdı. Bütün bu sıkıntılar içinde gene de Akademiyi birincilikle bitirdi ve 1780 yılında hekim oldu. Duka, gene yakasını bırakmadı. Onu bir alayda görevlendirdi. Amacı ne kertede iyi, vadetmeleri de ne kertede çok olursa olsun, değil mi ki insanı, zorlu bir yönetimin aracı olarak görüyor, gençlerin ruhlarını ezmeye çalışıyor demekti. Bu eğitim sistemi ile kendi yeteneklerinin gelişemiyeceğini anladı. Schiller onun bu anlayışı, sonraları, uğrunda savaşmasını gerektiren bir simge (sembol) özelliğini aldı. Zorlu eğitim, insanı ilerletmek şöyle dursun, bütün yaşamı süresince ezeceğinden, düşüncelerini söndüreceğinden, yaratıcılığına engel olacağından, kurtuluş için çarpışmak gerektiğini anladı ve daha bilinçli bir yaşamı özledi; coştu, taştı ve "*Die Raeuber*" (=Haydutlar) adlı eserini yazdı. Onun bu dramı, haliyle Duka'yı kızdırmıştı. Kişisel ve siyasal nedenlerle Schiller'e bundan böyle dram yazması ve yabancılarla haberleşmesi yasak edildi. Bu yasak üzerine Schiller artık dayanamadı ve müzik ustası Andreas Streicher'le birlikte, 1782 yılının Eylûl ayında Stuttgart'dan kaçtı. Manheim'da, ulusal tiyatronun müdürü Dalberg, "Haydutlar"ını sahneye koymuştu. Onun yanında yardım göreceğini ve tiyatro yazarı olarak çalışabileceğini umdu. Ama Dalberg, Dukanın bu kaçağa vereceği cezayı bekliyordu, bunun için de Schiller'i

ancak 1783 yılının güz aylarında bu göreve alabildi. Aradaki zamanını Schiller, haftalarca boş dolaştıktan sonra, Meiningen yakınında, Bauerbach köyünde, Frau von Wolzogen'in çiftliğine sığınmakla geçirdi. Bu arada iki eseri: "*Die Verschwörung des Fiesco zu Genua*" (= Cenovalı Fiesco'nun yağınması) "*Kabale und Liebe*" (= Düzme ve Sevgi) adlı dramlarını bitirdi. "*Don Carlos*" una başladı. Ama Schiller'in yakasına yeni sıkıntılar yapıştı: Hastalık, sahne sanatçıları ve Müdürü ile olan geçimsizlikleri, Mannheim halkının kendisine karşı olan ilgisizliği, evli bir kadına: Charlotte von Kalb'e karşı duyduğu sevgi ve yaptığı borçlar, ona sonu gelmez üzüntüler yarattı. Schiller'i bu üzüntülerden, dostluğu ve cömertliğiyle, 1785 yılında Christian Gottfried Körner, kendisini Dresden'e çağırmakla kurtardı. "Don Carlos" unu Schiller, Körner'in yanında bitirdi.

Schiller'in "Haydutlar" ından "Don Carlos" a değin olan yaşamının bu ilk, gençlik çağında (1781 - 1789) yaratıcılığı, parçalanmış bir ruhun deyimi oldu. Hep yüksekleri arıyan ülkücülüğü hiçbir sınır tanımak istemiyordu. Bunun için de başı durmadan gerçeklere çarptı. Bir yandan yazacağı eserlerinin plânlarına, kafasında uyanan düşüncelere, ülkelerine hayran oluyor, kendisini, büyük sevisinin (aşkının) büyüsüne vermek istiyordu. Öte yandan da gene hayal kırıklığına uğruyor ve bu kırıklığın acısı içinde insanlardan uzaklaşıyordu. İyimser bir ülkücülükle, kötümser bir gerçekçilik onda durmadan boğuştu. 1782 yılında, biraraya getirdiği ilk şiirleri arasında bu ikilik: bir yandan yükseklerde uçan ruhun, sevgilisine "*Laura*" adını verdiği ve ona yönelttiği Odları, öte yanda da "*Leichenphantasie*" (= Cesetler Hayalı) ve "*Kindesmörderin*" (= Çocuğunu öldüren Ana) gibi karanlık şiirleri durur. Bunlar, onun parçalanmış olan içyaşamını ezgiler. Dramları da gene, bu büyük

ruhlu, yüksek düşünceli gencin, dünyanın kötülükleri karşısında nasıl ezildiğini gösterir.

Ama Schiller'in önünde bir ikinci çağ, olgunluk çağının klâsik yılları vardı. Bu yıllarda o, bu zamana değin yaşadıklarını bir yana bırakarak her şeye baştan başlamak ister. Şiirleri, dramları tanınmış, kendisi de sevilen ve sayılan bir şair olduğu halde, kendini verdiği şiiri bile bırakarak bambaşka şeylerle uğraşır. İlkin tarih okur. Sonra da felsefeye çalışır, çünkü ona henüz dünyayı, insanları tanımadığı duygusu gelmişti. Her şeyi hayal gücünde yaratıyordu, oysa gerçek ona bambaşka görünmeğe başladı. Gerçeği görme yeteneğinin, deyim için de açık anlaşılır kavramlarının eksik olduğunu gördü. Onun için her şeyden önce, bütün genişliğiyle öğrenmek, dünyayı anlamak için tarihleri karıştırmaya başlar. Düşüncelerine düzen ve açıklık verebilmek için de Kant'ı okur. "Güzel'in ne olduğu konusunda en yalın, en yetkin biçimiyle eski Yunanlıların güzellik dünyasını kavradığını görür ve Schiller'in güzellik anlayışı, Homeros ve büyük tragedya şairleriyle: Sophokles'le aydınlanır.

Schiller, 1787 yılında Weimar'a geldi. Küçük Thüringen devletinin bu yönetim yuvasını, aynı zamanda Alman kültürünün yönetim merkezi yapmış olan Karl August'un kişiliğinde ülküsel bir duka buldu. Burada özgür bir yazar olarak çalışacaktı. Oysa, yanıbaşında küçük bir üniversite kenti olan Jena üniversitesinin tarih profesörlüğüne atandı. Böylelikle de üzerinden geçim sıkıntısı kalktı. Jena'da Schiller, kendisine yaşam yoldaşı için bağlanabilecek bir kadına da raslamıştı: Scharlotte von Lengefeld. Bu, büyük şairi anlıyabilecek içzenginliği olan bir kadındı.

Schiller'in, tarihin ve Kant'ın sorulariyle uğraşması, kendisi için çok verimli olmuştur: Otuzyıl Savaşları, Elisabeth ile Maria Stuart çağı İngiltere'si, din duygulariyle romantik olaylar ve daha pek çok

konular, dramatik bir biçim almak üzere içinde canlandı. Yaşamının böyle uyumunu bulduğu, gönül açıklığı içinde çalışabildiği bu yıllarda, otuz yaşına basınca, satılıcana (zatülcenpe) tutuldu. Hastalığı artıp, Jena'daki profesörlük görevini bırakmak zorunda kalınca, Goethe onu Weimar'a, yanına aldı. Goethe, burada, bu sıralarda, saray sahnesinin rejisörlüğünü yapıyordu. Schiller de bu görevinde, onun en iyi yardımcısı oldu. Dram yaratıcılığı, Goethe'nin yanında iyice gelişti Schiller'in. Son büyük eserleri, yüksek düşüncelerini derin duygululuğu ile ustaca işliyen baladları, üçlü *"Wallenstein"* *dan* *"Wilhelm Tell"* *e* değin sıralanan büyük dramları: *"Maria Stuart"*, *"Jungfrau von Orleans"* (= Orleans'lı Kız) ve *"Die Braut von Messina"* (= Messina'lı Nişanlı) hep Goethe'nin onu isteklendirmesiyle biçimlerini alabildiler. İçinden doğan, düşüncelerine dolanan her konu üzerinde Schiller, Goethe ile uzun uzun konuşuyor, görüşlerinden faydalanıyordu. Goethe, Schiller'in istek gücüne hayrandı. İstemesiyle yapması, ortaya çıkarması bir oluyordu onun. En güzel yanı da Schiller'in, Goethe'ye, kıskanmadan bakması, kişiliğinde büyük yaratıcıyı, dâhiyi görmesi olmuştur.

Schiller, ateşler içinde kıvranırken, dünyaya bağlı sorunları böylece yenmeye çalıştı ama, hastalığını bir türlü yenemedi. Hastalığını yenemediği haberi de yurda yayılınca, kendisini sevenler, uzakta olup da ölü sananlar, küçük çapta bir anma töreni bile yaptılar; yaşadığı duyulup, iyileşmesi için parası olmadığı öğrenilince de, en yüksek çevrelerden: Prens Augustenburg ile Danimarka'nın Başbakanı Graf Schimmelmann, "insanlığın öğretmeni" ni kurtarmak kaygısiyle önemli bir para yardımında bulundular. Schiller de bu yardımsever davranışı, felsefeye dayanan bir eserle karşılıyarak onlara, içinde "güzellik" kavramının değerini incelediği *"Über die aesthetische Erziehung des Menschen"* (= İnsanın estetik eğitimi

üzerine) adlı yazılarını gönderdi. Bunlar bir dizi mektup biçiminde idi. Eser basıldığı zaman, Schiller, Goethe'nin de saygısını ve övgüsünü kazandı. Sonunda kardeş bir ruh, yakın bir düşünce ardakaşı buldu onda. Böylece 1794 yılı, Schiller için de yaşamının doruğu oldu. Alman edebiyatının klâsik çağına hep, bu doruktan bakıldı.

Herkes, en çok da gençlik, Schiller'i seviyor, gerçek prensi, onun kişiliğinde görüyordu. Onu, Berlin sahnesine de çağırdılar ama, o, Thüringen'in bu küçük kentinden, Goethe'nin yanından ayrılmak istemedi. Onunla bağlarını koparamazdı artık. Thüringen Dukası, Schiller'e "asalet ünvanı" verdi *(von)*. Ama o, böyle dıştan gelen bir "asalet" e önem vermiyor, iç "asalet", gönül yüceliği istiyordu. Ağırlaşan hastalığına dayanamıyarak Schiller, 9 Mayıs 1805 tarihinde gözlerini dünyaya kapadı.

Halk, Schiller'in eserlerini, her biri düşünce ile dolu olduğundan, güçlükle anladığı için, pek benimsiyememiştir. Ama, yüksek düşüncelerini yüksek bir üslûpla biçimlendirdiği için de, eserlerinden yayılan ışıklar, çağının aydınları üzerinde etkisini göstermiş, Almanya'nın sınırlarını aşarak dünya edebiyatının ortak malı olmuştur.

Estetik çalışmaların durumu:

Schiller, 1791 yılında, estetik çalışmalarına başladığı sıralarda, bu bilim çok tartışılan bir konu idi. Kant'ın (1724 - 1804) *Kritik der Urteilskraft* (= Yargı Gücünün Eleştirisi) adlı eseri öyle pek kandırıcı olmamıştı. Eserde düşünceler, açıkça verildiği halde, ağırlıkları yüzünden, karşıtların giderildiği pek görünmüyordu; sonra da, bir Fransız, bir İngiliz ve bir Alman "estetiği" nden söz ediliyordu. Aralarındaki ayrım, çok çeşitli olduğu halde, yalnızca ana çizgileri belirtmişti: "Fransız estetiği" ussal *(rationalistisch)* idi. "İngiliz estetiği" nin bir yanı deneyci

(empiristisch), bir yanı da ülkücü *(idealistisch)* idi. "Alman estetiği" ne gelince, ona: eleştirici - ülkücü *(kritisch - idealistisch)* diyorlardı. Tartışmalar, iki sorun üzerinde toplandı:

1. Doğrunun, güzelin ve iyinin birliği:

Fransızlardan Boileau (1636 - 1751): "Doğrudur ancak güzel olan" dedi. İngilizlerden Shaftesbury (1671 - 1713): "Her çeşit güzellik doğruluktur" diye yargıladı ve buna: "Güzellikle iyilik de gene doğruluktur" düşüncesini kattı. Ama, güzellikle doğruluk, ancak, estetik yargı usun (aklın) yargısı olursa birleşebilirdi. Bunun için de işte "Alman estetiği", buna karşı çıktı. Baumgarten (1714 - 1762): *Aesthetica* (= Estetik) adlı eserinde: Estetik yargının, düşünüşe değil, görüşe dayandığını söyledi. Ona, bu noktada Kant katıldı ve güzellik *(Schönheit)* ile doğruluk *(Wahrheit)* kavramları birleşemez, dedi.

Ya "güzel" *(das Schöne)* ile "iyi" nin *(das Gute)* birbirlerine karşı tutumları ne idi?

Shaftesbury, açıklamasını "uyum" (ahenk) kavramından başlıyarak "güzel" e: "biçim karşıtlarının uyumu", "iyi" ye de: "bencil içtepilerle toplumsal içtepilerin uyumu" deyip, her ikisini de "çeşitlilik içinde birlik" olarak gördü.

Kant, "güzel" ile "iyi" birleşemez demekle, açıklamasına estetik ve törel yargıdan başlamış oldu. Ama, kendinin de tanımladığı gibi, bu iki kavram arasında büyük ayrımlar vardır. Her ikisi de: iyilik ve güzellik hoşa gider. "Güzellik" öznel olarak, yalnızca görmekle, işe yararlılık düşünülmeden hoşa gider. "İyilik" ise nesnel olarak, gerçekleşmesinde bir işe yararlık gözeterek ancak hoşa gider. Gerçi Kant, doğa güzelliği için duygunun iyi ve törel anlayışla bağlanmasını doğru buluyor, bununla da yalnızca iyi bir insanın, doğa güzelliğinden sevinç duyabileceğini söylüyor; hattâ güzelliğin, iyinin bir simgesi (sembolü)

olduğunu açıklıyor ama, "güzellik" hiçbir zaman "iyilik" ile bir ve aynı şey değildir. Bunun için de işte, ancak düşünerek kafadan çıkarılan *(apriori)* değerliliği bakımından güzellik, iyiliğin bir benzeridir *(Analogon)* demiştir.

Güzelliğin yapısı da onun doğruluktan olduğu gibi iyilikten de apayrı bir şey olduğunu gösteriyordu. Bu yapı üzerinde de gene estetikçilerin inançları ayrıldı ve onları daha çok güzelliğin varlık niteliği üzerinde *(Seinscharakter)* düşündürdü. Bu nitelik, güzelliğin nesnel niteliği miydi? Yoksa yargılıyanın öznel görünüşü müydü? Shaftesbury, daha çok, güzelliğin nesnel niteliğine dayanırken, Fransızlar (Dubos), bu görüşten ayrıldılar ve estetik yargıyı, ruhbilim yönünden açıklamaya çalıştılar: Duyguda ve hayalde ruh güçlerini buldular. Bu güçler, bir konunun etkisiyle canlanıyor, coşuyor ve estetik yargıyı veriyordu. Hume ise, nesnel güzellik kavramını tümiyle kaldırmıştır. O, güzelliğin nesnelliği karşısına, arı öznelliği dikmiştir. Bunu da usun yerine hayal gücünü çıkarmak ve güzellik duygusunun yargıcı yapmakla başarmıştır. Güzellik duygusu yargısında da hiç değilse belli bir genelliği kurtarmak için, ortam bir duyu *(common sense)* kabul etmiştir. Bu da, biçim alanında, yargının göreli (izafi) bir uygunluğunu getirdi. Kant, gerçi, güzelliğin öznel niteliğini onadı ama, Hume'e karşı, estetik yargının genel değerini ve gerekliliğini savundu: Bu yargı da gene kafadan çıkan *(apriori)* bir yargı idi. Bu kafa işini Kant, estetik yargıyı törel yargının benzeri yapmakla kazanmıştır.

Güzelliğin varlık niteliği "ister nesnel, ister öznel alınsın,, gene de: Hangi konuların nitelikleri vardır? Bir şeye "'güzel" diyebilmemiz için, konu, içimizi nasıl etkilemelidir? Bu sorular, cevaplandırılmadan kalıyordu. Bunun cevaplarını bulabilmek için de önce, şu sorunun sorulması gerektiği söyleniyordu:

Güzelliğin ölçüsü nedir?

Boileau'ya göre güzelliğin ölçüsü: Usa dayanan "açık ve belirli yargı" dır. Diderot'ya (1713 - 1784) göre: ereğe uygun olanıdır. Shaftesbury'ye göre: bir içuyum bildirdiği oranında konunun biçimidir. David Hume'e (1711 - 1776) göre: düzensizlik, ya da faydacılıktır. Edmund Burk'a (1729 - 1797) göre: toplum içtepisini çalıştırmasıdır. Baumgarten ile Moses Mendelssohn'a (1729 - 1786) göre de: yetkinliktir.

Güzellik ölçüsünün bu çeşitli görünüşlerinden Shaftesbury'ninki, Alman güzelbilimi için çok önemli olmuştur; çünkü Friedrich Wilhelm Solger (1780-1819),Kant ve Schiller, güzelbilimin yargı konusu olarak hep "biçim" i *(Form)* tanımışlardır. Shaftesbury, Fransızlara aykırı olarak, Platon'a (Eflâtun'a) dayanarak güzelliğin yapısını güzellik düşüncesinin *(Idea)* gerçekleşmesinde bulur. Bunun da yapısı gene biçimverici güçtür: Düşünce, biçimverici biçimdir; gerçekleşmiş düşünce de, biçim verilmiş biçimdir. Deha ise, sanatlı anlak (zekâ) olarak her ikisidir. Ama, bu biçim almış biçimin hoşa gitmesi, uyum düzenindendir. Demek Shaftesbury'nin güzellik kavramı, tümiyle nesneldir. Solger: *"Algemeine Theorie der schönen Künste"* (= Güzel Sanatların Genel Kuramı) adlı eserinde (1779), Shaftesbury'ye dayanır ve biçimi: çeşitlilik içinde düzen birliğini, güzelliğin gerekli niteliği diye gösterir. Kant da, güzelliğin biçime olan ilişkisini görür ama, güzelliğin nesnel niteliğini öznel olana doğru eğer ve güzellik için nesnel bir ölçü aramanın boşuna olduğunu söyler[1]. Bununla da biçim, Alman güzelbiliminin üstün bir ilkesi olur.

2. Sanatın ödevi nedir? Örneği ne olmalıdır?

Klâsik çağın "Fransız estetiği", ki Gottsched de (1700-1766) buna uymuştu, sanatın ödevini: Eski Yunan ve Roma çağı sanatını benzetlemektir, diye

[1] Kant: "Kritik der Urteilskraft" § 17.

açıklıyordu. Pek çok şeyleri yıkan bu usçu çağ, Almanya'da *Aydınlanma çağı (Aufkärung:* 1720-1785 sanat alanında yolları aydınlatmakla kurucu oldu. İngiliz yazarları, kendilerine örnek olarak doğayı *(nature)* almışlardı. Ama Rousseau'nun *'doğaya dönelim'*ini değil.[1] Gray, 1775 yılında çıkardığı *Elegy* (= Üzünleme) ve Thomsun'un 1762 yılında çıkardığı *The Seasons* (= Mevsimler) adlı eserleri, Almanlara yol gösterdi ve doğayı benzetleme, sanatın genel bir ilkesi oldu. Fransızlardan Charles Batteux (1713-1780), sanata güzel doğayı benzetlemeyi öğüt verdi. Birkaç yıl sonra da Almanlardan Baumgarten, bunu bir buyruk yaptı ve: 'Doğayı benzetle!' dedi.[2] Doğa ile de insan doğasını anlamıştı. Örgenli (organlı) olan, ya da olmayan öteki doğalar, Baumgarten için konu dışında idi. Bu sorunda da ancak Kant ile Herder[3] (1744-1803), sonra da Goethe (1749-1832), bir değişiklik yapabildiler.

Schiller, çalışmalarını, edebiyat alanında kuramlı bir temele dayamağa karar verdiği zaman, estetiğin genel görünüşü bu idi. Onun estetik kuramına yönü, beş görüş açısı vermiştir:

---

[1] *Revenons à la nature:* Rousseau'nun *Emile* adlı romanı, 1762 yılında çıkmıştı.

[2] *Naturam imitare!*

[3] Johann Gotfried Herder, Shaftesbury'nun doğa övgülerini çevirdi. Bu alanda çalışmaları, eski Yunan ve Roma çağı eserlerini benzetleme akımına karşı idi. — Spinoza'nın sistemi üzerine konuşmalarında da Herder, doğanın canlı uyumunu gösterdiği yerde şöyle der: *"Her örgenlik, yetkin bir birlik gösterir. Böyle olduğu halde, içinde her şey, çok çeşitlidir, her şey de birbirleriyle çok çeşitli dokunmuştur. Sanat, doğanın bu dokusunu izler. Yeni doğa öğretisi, sanatın kardeşidir.*

1. Ülkücülüğü,
2. Özgürlük tutkusu,
3. Eski Yunan ve Roma çağına karşı sevgisi,
4. Plastik sanatlarla müziğe karşı olan ilgisizliği.

Ülkücülüğü:

Evreni kafa ile açıklamağa çalışan, *salt olmıyan bilgileri salta dayayan ve deneyleri, insanın kafasındaki zorunlu olana saptayan* bir evren görüşü olarak ülkücülük, Schiller'de öylesine kökleşmişti ki, onda, Wilhelm Dilthey'ın (1833-1911) belirttiği gibi: beşiğinde yazgı Tanrıçalarının (Parzen) bağışı *kişisel bir kafa yapısı* vardı. Ama, Schiller'in, ülkücülüğünün eğer onu Goethe'ninkiyle karşılaştıracak olursak, özel niteliği belirir: Schiller, doğayı, kendine göre, Goethe ise, kendini doğaya göre yorumlamıştır. Doğayı böylesine ülküleştiren bakışiyle Schiller, estetiğinin Platon'cu yönü, güzel diye duyduğumuz her şeyin, dünya güzelliklerinin sanatta biçimlenerek, duyular üstünde düşünceler (*Ideen*) ülkesinde görülmesi diye açıklanıyor. Bununla da sanatın ve sanatçının ülküsü, bir başka ülkede, değişmeyen, sonsuz bir varlık ülkesinde oluyor. Sanatçı işte bu ülkeye ulaşmak için çırpınacaktır. Ama o, buraya hiç bir zaman ulaşamıyacaktır; çünkü o, insan olarak, kendisi oluş ve değişiş dünyasınındır. Bunun için de işte ölmez eserleri nasıl yaratacaktır?

Özgürlük hayranlığı:

Schiller'de ülkücülük, güçlü bir istekle beraberdir. Bu istek onda özgürlük düşüncesini doğurur. Özgürlük düşüncesi özgürlük sevgisini uyandırır. Bu sevgi de onda *özgürlük hayranlığına* çevrilir. Bu hayranlıkla yurdunun yönetimine baktığında, burasının zorba bir dukalıkla yönetildiğini görür. Dukanın zorba yönetimi onda özgür bir yönetimi özletir. Onun

bu özleyişi de sonra bir volkan gibi patlar. Bu da bir dış nedendir. Rousseau'yu okuması, bu özleyişini yalnızca daha çok körükler. Schiller, içten istekli bir insandı. Bunu, bir mektubunda, Goethe'ye kendisi söylemiştir: *Eğer isteğimle, başkalarının yaptıklarından çok yapamıyacaksam, bırakmam gerekir hepsini.*[1] Bu deyişi bencilik diye almamak gerekir; daha çok onun yüksek ülküsünün, yetkinliğe ulaşma isteğinin deyimidir bu. Bu noktada da Fichte'nin felsefe görüşiyle yakınlığı vardı. Bu yakınlığından ötürü de onun, üzerinde çok etkisi olmuştur. Fichte'nin etkisi altında Schiller, "*Über das Erharbene*" (= Yüce olan üzerine) adlı yazısının başında şöyle der: *İstek, insanın cinsel niteliğidir. Us, bu niteliğin sürekli kuramıdır. Doğa, usca davranır. Onun ön hakkı, yalnızca bilinçle ve istekle usca davranmasıdır. Bütün öteki şeyler zorlanır. Yalnızca insan, isteyen bir varlıktır.* Schiller'in inancı budur. Böyle duyduğu için böyle olduğuna inanmıştır. Kendinden geçirtici duyguların dostu değildi o. Güçlü erdemleri, kahramanlıkları severdi. Bunun için de işte özgürlüğü de seviyordu. Dış özgürlüğüne olan özleyişi, iç özgürlük bilinciyle birleştirerek, isteğinin konusu oldu. Kavramı, Kant'ın gösterdiği alanı aştı ve bütün bir insanı kavradı, sonra da insanlarla öteki varlıklar arasındaki ayrımı göstermek için bir ölçü oldu. Bu ölçüyü Schiller, insanın kendi yapısı için de, onun, duyguları ve usu ile istiyen gücü arasındaki ayrımı göstermek için de kullandı. "*Über das Pathetische*" (Patetik olan üzerine) adlı yazısında şöyle der: *Hayvanlık alanı altında ben, insanda, doğa içtepilerinin kör zoru altında duran ve özgürlük istediğini koşullamadan, tam olarak açıklanabilen görünüler sistemini anlıyorum.* Schiller'e göre: İnsan, istiyen bir varlık olarak, duymak ile düşünmek arasında bocalar. Her

[1] 11. Aralık 1798.

şeyi, kendi duyduğu ve kendi düşündüğü için, her şeyin ölçüsü kendi olur. Doğanın güzelliğini de o, ancak kendi duyguları ve düşünceleriyle değerlendirir. Akıl, istediği ve düşündüğü için, duygu, bunlara boyun eğecektir. Bunu da, duygu eksik, ya da bozuk olduğu için değil, düşünce, onu kavradığı için yapacaktır. Schiller'in bu özelliğini, çağdaşları arasında Wilhelm von Humboldt şöyle belirtti: *Onun eserlerinde, başka hiçbir şairde rastlanmıyan güçlü bir düşünce yetisinin payı var... Gerekli gereçi bile yaratmak için kendinde, büyük, çok büyük bir çalışma gücü bulur. Hem öyle ki, kendi yarattığı bu gereçe, verilmiş bir gereç gibi bağlanır... düşüncelerle duyguların bağlanışıdır bu, sıcaklığını yitirmediği zamanlar.* Schiller'in kişilerinde ve betimlemelerinde *doğal renklerin eksikliği*, çok kez, bundan ötürüdür: Humboldt'un deyişiyle: *Kendilerini doğa yaratıklarından ayıran belli bir parıltı.* Doğa, Schiller'i henüz tam etkiliyemeden, o, doğaya karşı çıkmış, esinini (ilhamını) doğadan almamış, doğa onu hayran bırakmamış, doğayı ancak içinde yaratmıştır[1]. Dramlarında, yüce olanın yanında duygulu olanın da her zaman gereken değeri alamayışının nedeni bundandır. Schiller de, duyguya, hep düşünce üstün gelmiştir. O, felsefe ile şiiri büyük bir ustalıkla birleştirmiştir: Humboldt'un deyişiyle: *Hiç kimsede, felsefe ile şiiri böylesine ustalıkla birleştiren bir yeti görülmemiştir.*[2]

Eski Yunan ve Roma çağına olan hayranlığı:

Schiller'in estetik görüşlerini yönelten olumlu güçler arasında, onun *antik* çağa (Eski Yunan ve Roma çağına), en çok da Eski Yunan mitolojisine, felsefesi-

---

[1] Wilhelm von Humboldt'un Schiller'e yazdığı 16 ekim 1795 tarihli mektup.

[2] Wilhelm von Humboldt'un Schiller'e yazdığı 4 ağustos 1705 tarihli mektup.

ne ve sanatına olan büyük saygısı da vardır. Eski Yunan ve Roma edebiyatının vermiş olduğu efsaneler, Schiller'in eserlerinin niteliğini verir. Klâsik Alman edebiyatının herhangi bir yazarında olduğundan çok daha büyük bir güçle işlemiştir o, bunları. Hepsinde, ayrı ayrı derin anlamlar veren iç gerçekler bulur ve simgeleştirir. Felsefede Schiller'i herkesten önce Platon (Eflatun) ile Aristoteles ve Plotinos ilgilendirmişti. Bunların düşünceleri, Schiller'in ülkücülüğüne, belli bir biçim verdi. Klâsik sanatlarda da ilk önce, 1783 yılında, Mannheim Müzesinde ilgisini çekmiş olan eski Yunan plâstiği, ona, eski Yunanlıların güzellik ülküsünü tattırdı. Bunlara karşı duyduğu hayranlığı, Schiller, felsefe yazılarında açıkça göstermiştir. Eski Yunan edebiyatının: Homeros'un ve tragedya yazarlarının üslûbunu olumlu etkiliyeceğini ummuştu. Eski Yunan ve Romalılarda, onların yüksek görüş ve düşünüşlerinde, görüşlerinin çağının kültürünü yükselten insancıl (humanistisch) ülkü ile birleştiğini gördü. Bütün bu görüşleri, bir yanda: Lessing'in, Wieland'ın, Herder'in ve Goethe'nin düşünceleri, öteyanda da: Winckelmann'ın eserleriyle hazırlanmıştı. Konu olarak insanı ele alan eski Yunan ve Roma sanatında da derinleşme, felsefe alanında üç büyük yıldızın: Platon Aristoteles ve Plotinos'un usculuğu, us inancına karşı gelmişti. Onun insan sevgisi eğilimlerine de gene bunlar güç verdi.

Doğaya karşı olan yabancılığı:

Bütün bunların, Schiller'in *doğa duygusu* üzerine bir etkisi olacaktı. Daha gençliğinde, ona, doğayı şiirleri içinde işlemek, doğanın kendisinden daha ilginç gelmişti. Töresel görüşüyle de, ona, tarlalar ve ağaçlar, bir şey öğretmiyordu; çünkü Schiller'de arı doğa duygusu yoktu. Şiirindeki doğa da, canlı, birden çoşan ve taşan duygularının deyimi değildi. Onun için duygular, "insan" konusunda, herhangi

bir düşünceye yarardı. Bunun için de, kendini eski Yunanlılara, en çok da Sokrates'e yakın bulur, insanın, doğaya olan ilişkisini, orada göreceğini sanırdı. Schiller, eski Yunanlılar gibi, insan örgenlerinin maddesel yanını doğa ile bir tutar ve "zorunluk ülkesi" içine aldığı her ikisinin karşısına da, insan usunu "özgürlük ülkesi" diye diker. Böylelikle de, insanın içinde, aşağı, zorba, duyusal yanını veren doğası ile, üstün, tanrısal parçası olarak da değerlendirilen us yanı bir ikilik (dualizm) gösterir. Wilhelm von Humboldt'a yazdığı bir mektupta Schiller'in, bu anlamda şöyle bir cümlesi var: *Bir eser, doğa olduğu oranında düşünceden yoksundur.*[1]

Plâstik sanatlarla müziğe karşı ilgisizliği:

Schiller'in bütün sevgisi, şiir sanatınadır; felsefe ile uğraşması geçici olmuştur. Ama sonra da gene, var güciyle şiire dönmüştür. Edebiyata olan sevgisi, kendisini öylesine doldurmuştu ki, yüreğinde *plâstik sanatlara* yer bırakmamıştır. Kendi de bunu acı acı, o sıralarda İtalya'da bulunan Wilhelm von Humboldt'a söylemiş bulunuyor: *"Ne yazık ki İtalya, en çok da Roma, bana göre bir ülke değil; durumun duyusal yanı beni ezer, estetik ilgi de bana, kandıracak bir şey vermez; çünkü bende plâstik sanatlar için ilgi ile anlayış eksik.*[2]

---

[1] 26 ekim 1795 tarihli mektup.

[2] Schiller'in doğaya ve doğa güzelliklerine karşı tutumunu, açıkça, onun Lotte von Lengefeld ile Caroline von Beulwits'e, 12 eylûl 1789 tarihinde yazdığı mektup aydınlatır. Burada o, şöyle der:

"Bir geziden dönüyorum. Sessiz odamda olduğu gibi, doğanın geniş özgür alanında da, hep aynı havadır içinde dolaştığım; en güzel görünü de, biçimin yalnızca daha güzel bir aynası ruhumuzun. Yaratılanları böylesine özgür kullandığını hiç duymamıştım. On-

Schiller için plâstik sanatların ancak akademik bir anlamı vardı. Onları ancak, düşüncelerine gereç olarak kullanacağı zaman ele alıyor ama, işte o zaman da, yargıda, yaşam sıcaklığının eksikliğini seziyordu.

Aynı şey, Schiller'in müziğe karşı olan durumu için de söylenebiliyor. Mektuplarında, pek seyrek olarak, bir müzik eserinin hoşuna gittiğinden söz eder.[1]

---

[1] 1800 yılının ocak ayında, Weimar'da, Goethe'nin metnini besteliyen Gluck'un: *"Iphigenie"* operası veriliyordu. Orada bulunmıyan Goethe, o zamanlar Weimar'da oturan Schiller'e, bu opera ile ilgilenmesini yazar. Schiller de Goethe'ye şu cevabı verir:

"Biliyorsunuz, müzik ve opera işlerinde hiç yetkim, anlayışım yoktur. En iyi istek ve gücümle de size bu işte pek yararlı olabileceğimi sanmıyorum." (11 aralık 1800).

Ama gene de ilgilenir ve Schiller Goethe'ye bu opera üzerine şunları bildirir:

"Sizi, burada Iphigenie bekliyor; bundan umutlarım çok iyi. Dünkü provada bulundum. Artık yapacak az şey kaldı. Müzik, öylesine göksel ki, provada bile, opera artistlerinin şakaları ve dalgınlıkları arasında bana, gözlerimden yaş gelircesine dokundu." (24 aralık 1800).

---

lar, kendilerini çok az verebiliyorlar: ruhtur her şeyi içine alan. Doğa ancak, bizim ona kısa bir zaman için verdiğimizle etkiliyor, hayran bırakıyor. İçine büründüğü alımlılık, ancak kendini seyreden ruhtaki iç alımlılıktır. Kendi örneğimizle bizi şaşırtan aynayı da biz, geniş yüreklilikle öperiz, yoksa, görünüşlerinin gevşekliğine, durmadan kendi kendisini benzetlemesine kim dayanabilir. Doğa, ancak insanla çeşitleniyor; yalnızca, biz yenilendiğimiz için hep, o da yenileniyor.. Benim için şaşılacak bir şey, doğanın bu yalınlığı ile,

Duyarak alma yetisinden çok, bilgiyi ve yargılamayı anlıyan bu duygu eksikliğinde o, hep yeniden, onun müzik yetenekli dostu Körner'e öğüt vermesi, hele kendi şiirlerinden de birçoklarını bestelemesi için yalvarır. Şiirlerinde, canlı bir düzenlilik (ritim) olduğu halde, onun müziğe karşı böylesine bir yabancılık duyması, biraz da tuhaf görünüyor. Schiller, hele, düzenliliği *"Tanz"* (= Dans) adlı şiirine konu bile yapmıştır. Böyle olduğu halde, onun pek az şiiri bestelenmiştir. *"An die Freude"* (= Sevince Övgü) adlı şiiri için gereken müzik biçimini verebilmek için de, ancak Beethoven gibi bir dehanın ele alması gerekmişti bunu. O da şiire, ayrıca, büyüsünü katmıştır.

Schiller'in bu nitelikleri, onun güzellik görüşü için çok önemlidir.

"İnsanın estetik eğitimi üzerine mektuplar":

Schiller, *'İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Mek-*

---

zenginliği olmuştur hep. Üzerimizde tek, hep de aynı ateş yuvarlağı asılı.. Bu yuvarlak hiç kımıldamadan durabilir; çünkü onun yerine, insan ruhu kımıldamaktadır. — Böylece de her şey, çevremizde, bir ölü sessizliği içindedir; yaşıyan ruhumuzdur yalnızca.

Bu birlik, doğanın bu tıpkı biçiminin kalması, bizim için, ne de iyileştiricidir. Tutku, bu iç dış tedirginlik, bizi yeteri değin uzun süre oradan oraya atmışsa, o zaman biz o n u, gene de hep tıpkısı, k e n d i m i z i d e o n u n i ç i n d e buluruz. Yaşamdan kaçışımız da, her tatmış olduğunuz isteği, değişen varlığımızın her biçimini, onun güvenli eline koyarız. O da bize, iyi koruduğu o güvendiğimiz malları kendisinden istediğimiz zaman, gelip de gene geri verir... Biz bütün kişiliğimizi ona borçluyuz; çünkü o, yarın, önümüzde, başka bir biçimde duracak olsa, o zaman biz, yok yere, gene, dünkü benliğimizi araırız." *(Schiller, Briefe, hrsg. Fritz Jonas, Bd. II, s. 330).*

tuplar'ında, özel olarak *güzellik* kavramını incelemiştir. Onun için güzellik *bütünlüktür*. Bu da yalnız iki gücün birleşmesiyle değil, insandaki bütün güçlerin, bütün yeti ve içtepilerin gelişmesiyle elde edilir. O zaman ancak aralarında bir uyum (ahenk) olur. Güzel, bu uyumdur. Schiller'in mektupları işte bu uyumu, bütün yetilerin ayni zamanda ve ayni ölçüde gelişmesini istemektedir.

Us, birlik ister, doğa ise çeşitlilik. Usun yasası, kandırılamıyan bir bilinç, doğanın yasası da bitip tükenmek bilmiyen duygudur. Eğer huy, bu duyguyu yatıştırmakla kendini gösterirse, eğitim eksik kalır. İnsan huylarının bütünlüğü halkta aranmalıdır. Ama *"zor devletini özgürlük devletine çevirebilecek güçlü ve yararlı bir halkta"* (4. Mekt.). Yalnız halk, kültürsüzdür. İnsanlar, parçalanmış bir haldedir. İnsanlığın *"altın çağı"* nda olduğu gibi kişiler artık türlerinin tam temsilcileri değil, ancak, birer parçalarıdır. Türün bütününü yaratmak için kişiden kişiye dolaşıp, her birinin bir yanını almalı, sonra da bu parçaları bir bütüne birleştirmeli; çünkü insanlar, yalnız bir yanlarını geliştiriyorlar, öteki yanları ise *"kavrulmuş bitkilerde olduğu gibi renksiz kalıyor* (6. Mektup). İnsan, kendini bütünün içinde değil de onun bir parçası olarak yetiştirecek olursa, insanlığı kendinde geliştirecek yerde, işinin kölesi, bilimin örneği olur. Ama bütün bunların nedeni nedir?

İnsanın parçalanmasının biricik nedeni, iş bölümüdür. İş bölümü, hiç kuşkusuz, uyarlığı ilerlemesinde en büyük etken olmuştur. Ama öte yandan da, insanı yalnız bir yana eğmek, yalnız bir yetisini geliştirmekle iç varlığını cılızlaştırmıştır. İşte Rousseau bu duruma karşı gelmiş, *doğaya geri dönelim* diye bunun için haykırmış, doğa birliği, doğa bütünlüğü üzerinde bunun için durmuş, Schiller de gençliğinde bundan ötürü Rousseau'yu tanımıştır. Ama gerçekte doğaya dönülebilir miydi? Bu düşünce, kültür gelişmesini il-

gilendiren her düşünceyi yokumsamıyor muydu? Schiller, doğaya olduğu gibi, kültür gelişmesine de önem verdi. İnsanın içindeki değişik yetileri geliştirmek için çıkar yollar aradı.

İnsanın içindeki yetileri geliştirmek için bir tek yol vardır. Hepsini karşı karşıya dikip, birbirleriyle çarpıştırmak. Kültürün biricik *aracı* budur, Schiller'in deyimiyle. Kültür, ancak birliğin, bütünün kalkınmasiyle yaşıyabilir; ödevini savsatınca da söner. Gerçi insan, yetilerini ayrı ayrı geliştirmekle çok şey kazanmıştır ama, insanlık, uygarlığın yükü altında inlemektedir. Her bir yetinin ayrı ayrı gelişmesi, eşsiz insanlar yaratmıştır. Ama, yetkin insan ancak birbirine eşit olan yetilerinin gelişmesiyle yetişir. Eğer doğa yasayı, yetilerin ayrı ayrı eğitimi için, bütünün parçalanmasını istiyorsa, bu bütünü gene sağlamak bizim elimizde olmalıdır. Doğanın parçalamış olduğu bütünü biz, ancak gene sanatla elde edebiliriz *(6.* Mektup). Ama nasıl? Schiller işte bu soruyu cevaplandırmaktadır. Estetik mektuplarının özü buradadır.

Parçalanmış insanı bütünliyecek, bozulmuş uygar insanı gene yetkin kılacak güç güzelliktir. Ama, ona varabilmek için her şeyden önce, içtepilerin asîlleşmesi gerekir; çünkü ancak onların asîllikleri bize gerçek bir kültürden söz ettirebilir. Eğer insanların yaşamına us ağır basacaksa, o da içtepi niteliğini almalıdır: Us, yasaları bulup ortaya koymakla, yapabileceğini yapmış sayılır; onları uygulamak da, isteğe ve duyguya düşer. Ama, usun, güçleri yenmesi gerekirse, her şeyden önce kendisi güç olmalı, görünürler ülkesinde kendine önder bir içtepi almalıdır; çünkü içtepiler, kımıldatan biricik güçlerdir (8. Mektup). Schiller, içtepilerin asîlleşmesine yardım edecek en uygun araç olarak sanatı ileri sürer. İçtepilerin asîlleşmesi, doğal durumdan estetik duruma yükselmesi demektir. İnsan da bu halde doğal, henüz incelmemiş

içtepilerin üstünlüklerinden kurtulabilir. Schiller, bununla güzelliğe varıyor; çünkü böyle bir ereğe ulaştıran sanat ancak *güzel sanat*tır. O, bu düşünceyi özgür bir biçimde de olsa, Kant'ın ve Fichte'nin kavramlarına dayanarak insan felsefesiyle birlikte geliştiriyor; öyle ki, eski ikilik anlayışı yeni bir biçimde gene ele alınmış oluyor.

Schiller' e göre, insanların içinde, içlerinden tepen, birbirlerine karşıt iki güç, duygunun ve usun temelini veren iki yasa vardır: Bunlardan birincisi: Salt gerçeğe girer, salt biçimleri çoğaltarak çeşitli bir evren yapmak, yetilerin hepsini ortaya çıkartmak ister. İkincisi de: Salt biçimine girer, geniş evreni darlaştırarak içindekilerini birbirine uyumlamak ister. Başka bir deyişle: *içsel olan* her şeyi, maddesel yapmak, *maddesel* olan her şeye de *biçim vermek* ister (11. Mektup). Bunun içindir ki Schiller, insanların içindeki bu tepici güclere "içtepi" *(Trieb)* adını vermiştir. Maddesel içtepiye de: *Stofftrieb, sinnlicher Trieb,* biçim içtepisine ise: *Formtrieb* diyor. Kültürün ödevini de Schiller, bunlara bağlıyor: 1. İçtepileri korumak, 2. Her içtepinin gizemini çizmek. Kültür, her ikisine de aynı ölçüde hak verecek ve yalnız biçim içtepisini maddesel içtepiye karşı değil, maddesel içtepiyi de biçim içtepisine karşı koyacaktır (12. Mektup). Demek oluyor ki kültür, bir kez alıcı yetisiyle evrenle birçok değinmeler sağlıyacak, duygu alanında da edilginliği son kerteye çıkaracaktır. Sonra da düzenleyici yetisiyle alıcı güçten bağımsızlığını elde edecek, us alanında çalışmasını son' kerteye çıkaracaktır. Bu niteliklerin birleştikleri yerde, insan, bütün varlığiyle en büyük bağımsızlığını ve özgürlüğünü bulur, kendini dış evren içinde yitirmeyip, onu sonsuz belirtileriyle kendi içine çeker ve usunun birliğine uygular (13. Mektup). Bu her iki içtepinin birbirine olan ilişkisi: Birinin etkisi aynı zamanda ötekinin etkisini de yaratmakta ve sınırlandırmaktadır (14. Mek-

tup). Gerçi bu, insanın ancak olgunlaştığı zaman yapabileceği ülküsel bir ödevdir. Ama, sözcüğün öz anlamiyle insanlık düşüncesidir. Eğer insana, bu iki şeyi birden denetecek, aynı zamanda da özgürlüğünü bilincine çıkartacak ve varlığını duyuracak haller olsaydı, insanı madde olarak duyurup ruh olarak da tanıttırabilseydi, insanlık o zaman, yalnız bu hallerde tam olarak görünürdü. Ama biz, kendimizi ancak güzelliğin belirtilerinde bulabiliyoruz. Bu bizi yalnızca ayrık bir duruma geçirmiyor, aynı zamanda da, Schiller'in dediği gibi içimizde özel bir içtepi uyandırıyor. Bu üçüncü içtepi de "oyun içtepisidir" *(Spieltrieb)*. İşte bu *oyun içtepisi*nin konusu güzelliktir. Schiller, güzeli "yaşıyan biçim" *(lebende Gestalt)* diye tanıtlıyor. Demek oluyor ki *yaşıyan biçim*, hem yaşama, hem de biçim verme içtepimizin konusunu vermektedir. Bu da şöyle aydınlatılıyor: Us, *insanlık olsun!* der demez, *güzellik olsun!* diyen bir yasayı ortaya koymuş oluyor (15. Mektup); çünkü insanlık düşüncesi güzellik düşüncesidir. Güzellikte, yaşamın gerçek biçimini elde ederiz, diyebiliriz. Schiller'in sözü ile de: *İnsan yalnız oynadığı yerde tam insandır*, maddesel içtepi, biçim dolayısiyle karşılaşıp oynıyarak dengesini bulduğu zaman tam insandır, demek istiyor.

Böyle bir dengeye insan ancak güzellik yolu ile erişebilir; çünkü güzelliğin kendisi, madde ile biçim arasında bir dengedir ve bizi öyle estetik bir duruma getirir ki, içtepilerimiz arasındaki dengeyi kendimiz duymaya başlarız. Bunu da çok değişik bir biçimde yapar: Maddesel insanı biçime ve düşünmeye yöneltir, içyaşama bağlı insanı da maddeye yönetir, onu madde evreninde verir (18. Mektup). Güzelliğin ödevi, her zaman için budur: Bozulan dengeyi buldurmak ve insanı usun üstünlüğünden de kurtaran bir duruma sokmak. Schiller'in düşünceleri burada, özgürlük kavramına doğru yürümektedir. Bu da düşünüş biçiminin

temelidir. Güzellik, yalnız bütünlük ve denge değil, aynı zamanda da özgürlüktür. Birbirine karşıt iki ana içtepi... kımıldar kımıldamaz, zorları yitirir, iki zorun karşılıklı çarpışması, özgürlüğün başlangıcını sağlar (19. Mektup). Bunun için özgürlük, ancak olgunlukta vardır. İnsanın her iki içtepisi gelişince kendisini belirtir. Henüz olgunlaşmamış iki içtepiden biri gelişmemiş olduğu sürece, o insanda özgürlük bulunamaz. Demek oluyor ki özgürlük için bütünlük koşuldur. Madde ve biçim içtepilerinin uyumlu bir biçimde, birarada etkilemelerine yer veren ruh durumu, yalnızca iç bütünlüğü duygusu ile değil, yalnızca evren ağırlığının giderildiği özgürlük duygusu ile değil, aynı zamanda evren ağırlığının giderildiği özgürlük dugusiyle de kandırıcıdır. İçinde ruhun ne fizik, ne de töre bakımından zorladığı, ama, her ikisinin de kımıldandığı bir orta ruh durumu, "özgür ruh durumu" *(freie Stimmung)* adını almaya değer (20. Mektup). Demek oluyor ki, estetik durum, yaşamın en geniş özgürlüğünü içine aldığı gibi, en yüksek dolgunluğa da erişir. *Sonsuz* olduğu değin de *sıfırdır*. Schiller, onu, bunun için, ibresi hep sıfırı gösteren bir teraziye benzetir. Kefelerdeki tartılar, ne ağırlıkta olursa olsun, aynı ağırlığı taşıdıkları sürece dengede duracaklardır. İçtepilerimizin aynı biçimde ağır basmasından doğan ruhun bu özgürlüğü içinde, insanın yüksek olan her şeye gücü yeter. Doğa, ona her istediğini yapmak gücünü vermemiştir. Bundan ötürü estetik ruh durumunda insana verilen yeti, bağışların en büyüğü, *insanlık bağışı* oluyor. Demek oluyor ki, yalnız edebiyat bakımından değil, felsefe bakımından da "güzel", ikinci yaratıcımız denilmesi doğrudur (21. Mektup). Maddesel insanı uygun yapmak için, onu önce estetik yapmaktan başka yol yoktur (23. Mektup). İnsan, *asili* istemeyi öğrenmeli ki, *yüceyi* istemek için ihtiyaç duysun, bu da ancak estetik kültürle başarılır.

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR DİZİ MEKTUP

İNSANIN ESTETİK EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR DİZİ MEKTUP

Demek ki, güzellik ve sanat üzerindeki araştırmalarımın sonuçlarını bir dizi mektupla size bildirmemi hoş karşılıyacaksınız. Ne büyük bir iyiliktir bu... Giriştiğim işin güçlüğünü, ama çekiciliğini ve onurunu da bütün canlılığiyle duyuyorum. Ben size, mutluluğumuzun en iyi yanı ile doğrudan doğruya ilgisi olan, insanın doğasındaki yüksek töre ile de pek ilgisi olmıyan bir konudan söz edeceğim. Bu güzellik işini ben, bütün gücünü duyacak ve yaşıyacak, bir araştırmada duyguya olduğu ölçüde ana ilkelere de dayanılmak zorunda kalındığı yerde, işimin en güç yanını üzerime alacak bir yüreğin önüne sereceğim.

Benim, sizden bir iyilik olarak istediğim şeyi, siz, büyüklük göstererek, bana bir ödev olarak veriyorsunuz; benim yalnızca eğilimlerime uyduğum yerde, bana bir yararlık ışığı bağışlıyorsunuz. Yolumda özgür davranmamı buyurmanız, benim için zor değil, gerekli olan bir şeydir bu. Okul terimlerine pek alışkın olmadığımdan, bunları kötü kullanmakla tatsızlığa düşeceğimi sanmıyorum. Zengin bir dünya görgüsünden, ya da kitaplardan değil, daha çok yalın, kendi kendimle konuşmalardan edindiğim ülküler, kaynak-

İKİNCİ MEKTUP

Ama, bana bağışlamış olduğunuz özgürlüğü, gözlerinizi güzel sanatlar alanında oyalıyacak yerde, daha iyi bir yolda kullanmam gerekmez miydi? Törel olayların, insanı çok daha yakından ilgilendiği, felsefe araştırmalarının da, zaman olayları yüzünden çokça istendiği bir çağda, sanat eserlerinin en kusursuzunu, doğru, siyasal özgürlüğü kurmağa uğraşmak, estetik dünya için bir anayasa bulmağa çalışmak, hiç değilse zamansız değil mi?

Başka bir yüzyılda yaşayıp başka bir yüzyıl için çalışmış olmak istemem ben. İnsan, devletin bir yurttaşı olduğu ölçüde, zamanın da bir yurttaşıdır. İçinde yaşadığı çevrenin geleneklerinden, alışkanlıklarından kendini ayırdetmek yakışık almıyorsa, evet, buna izin yoksa, çalışacağı alanı seçerken, yüzyılın neler istediğini ve nelerden hoşlandığını söylemek, neden boynunun borcu olmasın?

Ama, bunu söylemek, hiç de sanatın yararına düşeceğe benzemiyor; araştırmalarımın yöneleceği sanatın değil hiç değilse. Olayların akışı, zamanın düşünüşüne öyle bir yön verdi ki, bu onu gitgide daha çok, ülküsel sanattan uzaklaştırır gösteriyor: Bu düşünüş artık gerçeği bırakacak, dürüst bir yüreklilikle de gereksemenin üstüne çıkacaktır; çünkü sanat, öz-

gürlüğün bir kızıdır; yönergesini de o, maddenin zorunluğundan değil, düşüncelerin gerekliliğinden almak ister. Şimdi ise, gerekseme (ihtiyaç) ağır basıyor, düşmüş olan insanlığı da amansız boyunduruğu altına alıyor. Çıkar, zamanın büyük putudur; bütün güçlerin ona yaranması, bütün yeteneklerin de onu övmesi isteniyor. Bu kaba terazide, sanatın iç yararlığının hiçbir ağırlığı yok; her türlü canlılığı da elinden alınarak, yüzyılın gürültülü pazar alanından yok oluyor. Felsefenin araştırma kafası bile, hayal gücünden, ardı ardınca parçalar koparıyor, bilimin sınırları genişlediği ölçüde, sanatın sınırları daralıyor.

Bir devlet adamı gibi, felsefecinin de gözleri, şimdi, bekliyerek, insanlığın büyük kaderinin pazarlık edildiği sanılan siyasa alanına takılmıştır. Bu pazarlıkla ilgilenmemek, toplumun yararına karşı, hoş olmıyan bir aldırışsızlığı göstermez mi? Gerek özü, gerekse sonuçları bakımından, bu büyük hak pazarlığı, insan olan herkesi yakından ilgilendirdiği gibi, düşünen bir kafayı da gene öylesine özel olarak ilgilendirir. Başka zamanlar, hep hak gücündür, diye cevaplandırılan bir soru, şimdi, salt usun yargıçlığı önüne seriliyor ve yalnızca, bütünün ortasına geçip, kişiliğini türe yükseltebilen ancak, kendine, yargıcın yanında bir yer sağlıyor. İnsanın ve dünyanın hemşehrisi olarak aynı zamanda bir yan tuttuğundan, kendini bu başarıya, yakından, ya da uzaktan karışmış görüyor. Demek bu büyük hak pazarlığında verilecek karar, yalnız onun kendi işi değildir; burada ussal bir kafa olarak kendisinin verme yeteneği ile yetkisi olan yasalara göre de görüşülmesi gerekmektedir.

Böyle bir konuyu, böylesine yüksek ve özgür düşünceli bir dünya hemşehrisiyle birlikte araştırmak, varacağım sonucu da, güzel heyecanlarla kendini insanlığın iyiliğine adamış bir yüreğe açmak, benim için ne de çekici olacaktır! Bulunduğumuz yerler ayrı, gerçek dünyada ilişkilerin gerektirdiği ayrım da büyük olunca, düşünce alanında önyargılara saplanmıyan düşüncelerinizle aynı sonuçta buluşmamız, benim için ne beklenmedik bir sevinç olacak! Bu çekici kandırılmalara karşı koyarak, önden, özgürlüğün güzelliğini alırsam, bunu yalnızca eğilimlerimle bağışlattırmayıp, ilkelerle de savunabileceğimi sanıyorum. Maddenin, çağın gerekliliğinden çok, güzellik duygusuna yabancı olduğunu, evet, özgürlüğe götüren yolun, estetik yol olduğundan, o siyasal sorunu deneyde çözümlemek için, yolu, estetik olandan almak gerektiğine, sizi inandırdığımı sanıyorum. Ama, bu tanıt, önce siyasal yasayı yaparken, usun (aklın) kendini yönetmek için dayandığı ilkelerin neler olduğu anlatılmadan gösterilemez.

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

Doğa, insanla da, öteki yaratıklariyle olduğundan daha iyi başlamış değildir. Özgür kafa, işini henüz göremediği yerde, doğa, onunkini yapar. Ama işte insanın, yalın doğanın yaptığı yerde, kalmaması, birlikte attığı adımlarını usu (aklı) ile geriye döndürüp, zorlanmış bir yapıtı özgür seçimiyle yaptığı bir esere çevirmesi, fiziksel zoru, törel zora yükseltmeğe yeteneği olması, onu insan yapar.

İnsan, duyularının uykusundan uyanınca, kendine gelir, kendini insan olarak görür, dört bir yanına bakınır ve kendini — bir devletin içinde bulur. Gerekliliğin zoru, kendi henüz özgürlüğiyle bu durumu seçemeden, onu buraya atmıştır. Gereklilik onu, usun yasaları k e n d i n i henüz yerleştirmeden, yalın doğa yasaları içine yerleştirir. Ama, yalnızca, doğanın koşullarından çıkmış ve yalnızca doğa üzerine kurulmuş bu gerekli devletle o, bir törel kişi olarak yetinemezdi, yetinemez de — yetinseydi, kendi için kötü olurdu! Demek o, insan olmanın verdiği hakla, kör bir gerekliliğin egemenliğini bırakıyor; başka birçok şeyleri de özgürlüğü ile bıraktığı gibi. Bir örnek verelim: Cinsel sevi (aşk) isteğinin, üzerine basılan bayalık niteliği, töresellikle söndürüldüğü, güzellikle de

yükseltildiği gibi. Böylece de yetişkin çağında, çocukluğunu sanatlı bir biçimde tamamlar; ülküsünde gerçi, bir deneyle verilmemiş ama, us (akıl) düzeninin zoru olarak oturttuğu bir doğa durumu yaratır. Bu ülküsel durumda, kendine, gerçek doğa durumunda bilemediği bir son erek edinir; o zaman gücü yetmemiş olan seçmeyi yapar ve yeniden başlıyormuş gibi, sözleşmelerle bağlı olan durumunu, aydın bir anlayış ve özgür bir kararla, bağımsızlık durumiyle değiştirir. Kör zor, yaptığını her ne ölçüde sanatlı ve sağlam kurmuş olsa da, bunun böyle olduğunu, her ne ölçüde dirense, hangi saygı ışığına bürünse, bu işe, hiç olmamış gibi bakabilir; çünkü kör güçlerin eseri, özgürlüğün, önünde boyun eğmesini gerektirecek hiçbir yetkisi yoktur. Her şeyin de, usun kişiliğinde kurduğu bu yüksek son ereğe uyması gerekir. Böylece de erişkin bir ulusun, doğa devletini törel bir devlete çevirmek için denemesi başlıyor ve değerini buluyor.

Bu doğa devleti (temeli, yasalardan değil de, güçlerden kurulmuş olan her siyasal kuruma böyle denebilir), her ne değin arı yasalılığı yasaya yarıyacak olan töresel insana karşı duruyorsa da, yalnızca güçlerle yetinmek için yasa yapan fiziksel insana da gene yeter. Ama, işte fiziksel insan gerçek, töresel insan da yalnızca sorunludur (problematik). Demek us, doğa devletini kaldırıyor; yerine kendininkini koymak isteyince de, bunu zorunlu olarak yapması gerekiyor. O zaman da, fiziksel insanı, gerçek insanı,

sorunlu töresel insanın yerine, toplum varlığını da yalnızca olabilir (törel bakımdan zorunlu da olsa) ülküsel bir toplum yerine koymağa yüreklilik gösteriyor demektir. Us, insandan, onda gerçekten var olanı, onsuz da, hiçbir şeyi olamıyacak olanı alıyor ve yerine, ileride edinebileceği, edinmesini de gerektiği bir şey gösteriyor. İnsana öyle pek çok güvenmiş olsaydı, o zaman ondan, kendinde henüz eksik olan, varlığına bir zarar gelmeden de hep eksik olabilen, insanlığının koşulu olan hayvanlığının araçlarını çekip almış, kendi isteğiyle, yasaya henüz sıkı sıkıya tutunmağa zaman bulamadan, ayakları altından doğanın merdivenini çekmiş olurdu.

Demek, düşünülecek büyük şey, törel toplum düşüncede yaratılırken, fiziksel toplum, zaman içinde, bir an durmamalı. Onuru uğruna, varlığı tehlikeye düşmemeli insanın. Saatçı, bir saati onarmak istedi mi, işlemesini durdurur. Ama, devletin canlı saati, işlerken onarılmalıdır. Burada da işte, çarhı, dönerken değiştirmek gerekir. Demek, toplumun yaşaması için, onu, kaldırılmak istenilen doğa devletinden bağımsız yapacak bir destek bulmalı.

Bu destek, bencil ve zorba olan, toplumu yaşatmaktan çok, yıkmağa çalışan insanın doğal huyunda bulunmaz. Bu destek, koşullara göre, önce kurulması gereken, insanın törel huyunda da bulunmaz; çünkü bu huy, özgür olduğu ve hiç görünmediği için, yasacı, onu etkiliyemediği gibi, ona güvenemez de. Demek, fiziksel huydan zorlu isteği, törel huy-

dan da özgürlüğü ayırmak gerekiyor, — birincisini yasalara ulaştırmak, ikincisini de etkilere bağlamak gerekiyor — birini maddeden azıcık daha uzaklaştırmak, ötekini de maddeye azıcık daha yaklaştırmak gerekiyor — her ikisiyle de yakınlığı olacak, salt güçlerin egemenliğinden yasaların egemenliğine geçirtecek, törel huyun gelişmesine engel olmadan, daha çok, görünmiyen töreliğin duyusal bir dayanağı olacak bir üçüncü huy yaratmak gerekiyor.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

Şu kadarı kesindir ki: Böyle bir huyun üstünlüğü, ancak bir ulusta, törel ilkelere göre yapılacak bir devlet değişikliğini zararsız kılabilir ve yalnızca böyle bir huy, bu değişikliği sürdürebilir. Bir törel devlet kururlurken, töre yasalarına olduğu gibi, çalışacak güçlere de bakılır ve özgür istek, her şeyin, büyük bir zorunlukla, sıkı sıkıya, birbirine bağlı oldukları nedenler ülkesine çekilir. Ama, biz, insan isteğinin koşulları, hep rasgele kaldığını ve yalnızca salt varlıklarda, fiziksel zorunluğun törel zorunlukla birleştiğini biliyoruz. Demek, insanın törel davranışına olduğu gibi, d o ğ a l başarısına da bakılacaksa, o zaman, onun bu davranışı doğal o l m a l ı ve insan, içtepileriyle, sonucu hep, yalnızca törel nitelikte olabilecek bir davranışa götürülmeli. Ama, insanın isteği (iradesi), ödev ile eğilim arasında tamamiyle özgürdür, kişiliğinin bu üstün hakkına da, fiziksel bir zorunluk uzanamaz, uzanmamalıdır da. Demek, insan, bu seçme yeteneğini bırakmıyacak ve güçlerin nedenler zincirinde, güvenilebilen bir örgen olacaksa, o zaman bu, yalnızca, o her iki içtepi ibrelerinin belirtiler ülkesinde, tamamiyle birbirlerinin aynı olması ve biçimleri değişik olduğu halde, istek maddesinin aynı kalması, içtepilerinin, usu ile, genel bir

yasaya yarıyabilmesi için yeteri ölçüde birbirine uyması ile olabilir.

Kişiliği olan her insan, içinde yeteneklerine ve koşullarına göre, arı ülküsel bir insan taşır, denilebilir. Bütün değişmelerinde de onun bu ülküsel insanın değişmez birliğine uyması, varlığının büyük ödevidir[1]. Az çok herkeste beliren bu arı insan, devlet olarak gösterilir. İçinde, öznelerin çeşitliliğinin birleşmeğe çalıştığı nesnel, aynı zamanda da güçlü biçimdir bu. Ama, şimdi, zaman içindeki insanın, ülküdeki insanla nasıl karşılaştığı ve ayniyle, devletin kişilerde kendini nasıl gösterdiği üzerinde iki çeşitli düşünülebilir: Ya, arı insanın deneysel (ampirik) insanı ezmesiyle, ki bu halde, devlet, kişileri saymaz, demektir. Ya da, kişilerin devlet olmasiyle, ki bu halde de insanlar zamanla ülküdeki insana yükselerek soylulaşırlar.

Tek yanlı törel değerlendirmede bu ayırma her ne değin kalmazsa da us, yasası yalnızca koşulsuz sayılırsa kanar. Ama, biçimi ile konusunun da sayıldığı ve canlı duygunun, aynı zamanda, bir oyu olan antropolojik değerlendirmede, buna daha da çok bakılır. Us, her ne değin birlik isterse de, doğa çeşitlilik ister; insan da, bu her iki elçi ile uğraştırılır.

---

[1] Burada, son günlerde yayımlanmış olan, dostum Fichte'nin: *"Bilginin Alınyazısı Üzerine Dersler"* adlı yazısına dayanıyorum. Bu yazıda, bu cümlenin çok açık, bu yolda da henüz denenmemiş bir açıklaması var. *(Schiller)*.

Birincinin yasası ona, kandırılamıyan bir bilinçle, ikincinin yasası da durdurulamıyan bir duygu ile verilir. Bunun için işte, törel nitelik, ancak doğal olana kıymakla var olabilecekse, eğitiminin hâlâ eksikliğini gösterecek; bir devlet anayasası da, ancak çeşitliliği kaldırmakla birliği sağlıyabilecekse, hâlâ tam olamıyacaktır. Devlet, kişilerde, yalnızca nesnel ve toplumsal nitelikleri değil, aynı zamanda öznel ve özel nitelikleri saymalı, törelerin de görünmiyen ülkesini yayarken, görünüler ülkesini boşaltmamalıdır.

Mekanik sanatçı, biçimsiz kitleye, ereklerinin biçimini vermek üzere uzandığında, o, artık, onu zorlıyacağım diye düşünmez; çünkü işlediği doğa, aslında, saygıya değmez; onu da, parçalar için bütün değil, bütün için parçalar ilgilendirir. Güzel sanatların sanatçısına gelince: aynı kitleye uzandığı zaman, o da gene, onu zorlıyacağını düşünmez; yalnız, zorladığını göstermemeğe çalışır. İşlediği gerçeği o da, mekanik sanatçıdan daha çok saymaz, ama, bu gereçin özgürlüğünü koruyan gözü, görünüşte hoş görerek, buna karşı aldatmaya çalışır. Oysa, insanı, kendine hem gereç, hem de ödev yapan eğitim ve piyasa sanatçısı ile durum bambaşkadır. Burada erek gereçe döner ve bütün parçalara yaradığından, parçalar bütüne uyar. Devlet sanatçısı da, güzel sanatların sanatçısının, maddesine karşı olan durumundan bambaşka bir saygı ile maddesine yaklaşacak ve yalnız, öznel olarak, duyuları aldatarak etkilemek için değil, aynı zamanda nesnel olarak, iç varlık için, özelliğini ve kişiliğini koruyacaktır.

Ama, işte bunun için, devlet, yalnız kendiliğinden ve kendi için yetiştiren bir örgüt olması gerektiğinden, ancak parçaların birleşerek bütünlük düşüncesine yükselmeleriyle gerçekleşebilir. Devlet, arı ve nesnel insanlığa, yurttaşının yüreğinde temsil edildiğinden, onun yurttaşlarına karşı da, onların birbirlerine karşı olan ilişkilerini gözetecek ve onların öznel insanlıklarını da yalnızca, nesnel olana yükselttikleri ölçüde sayabilecektir. İnsan, içinde, kendi ile anlaştı mı, davranışlarının en yüksek genelleşmesinde bile özelliğini kurtarır, devlet de, yalnızca, onun güzel içtepisinin yorumlayıcısı, iç yasasının daha açık bir deyimi olur. Buna karşılık, bir halkın huyunda, öznel insan, nesnel insanın karşısına, ne ölçüde karşıt olarak çıkarsa, birincinin ezilmesiyle ancak ikincinin utkusu (zaferi) sağlanacaksa, devlet de yurttaşlarına karşı, ağır yasayı uygulayacak, yenilmemek için de, böylesine düşman ruhlu birini, hiç saymadan çiğnemek zorunda kalacaktır.

Ama, insan, kendine iki türlü karşıt olabilir: Ya, duyguları ilkelerine üstün geldiğinde yabanıl olarak, ya da, ilkeleri duygularını parçaladığında, barbar olarak. Yabanıl olan, sanatı küçümser, doğayı da kendinin sınırsız buyurucusu tanır. Barbar olan da, doğa ile alay eder, onu saymaz; sonra da yabanıl olandan daha da küçümseyerek kölesinin kölesi olmakta sürüp gider. Eğitim görmüş aydın insan, doğayı kendine dost yapar ve özgürlüğünü, zorbalığını dizginlemekle yalnız sayar.

D e m e k us, fiziksel topluma, törel birliği getirince, doğa çeşitliliğini incitmeyecektir. Doğa da toplumun törel yapısında, kendi çeşitlilığini göstermek isteyince, törel birlik bu yüzden kırılmıyacaktır. Yenen biçim, tekdüzenlilikten olduğu gibi, karışıklıktan da ayni ölçüde uzaktır. D e m e k zor devletini özgür devlete çevirecek yeteneği ve onuru olan halkta huy b ü t ü n l ü ğ ü n ü n bulunması gerekiyor.

BEŞİNCİ MEKTUP

Çağımız ve günümüz olaylarının gösterdiği nitelik bu mudur? Ben, bu geniş görüde (tabloda) bakışlarımı, hemencecik en göze çarpan konuya çeviriyorum.

Doğrudur, düşüncelere bakılmıyor artık. Zorbalık gün ışığında; henüz daha güç ile silâhlanmamışsa da, bundan böyle onur kazanamaz. İnsan, uzun süren uykusundan, kendi kendini aldatmaktan uyandı; oy çoğunluğiyle de o, yitirilen haklarının gene yerine getirilmesini istiyor. Hem de yalnızca istemiyor, şurada, burada, kendinden, düşüncesine göre haksız olarak esirgenen şeyleri, zorla almak için ayaklanıyor. Doğa devletinin yapısı sarsılıp, çürümüş temelleri çökünce, yasayı tahta oturtmak, sonunda da insanı kendi ereği olarak saydırmak ve gerçek özgürlüğü, siyasal birliğin temeli yapmak için f i z i k s e l olabilirlik verilmiş görünüyor. Boş umut! T ö r e l olabilirlik eksik kalıyor, cömert an da, karşısında anlayışsız bir kuşak buluyor.

İnsan, kendini, yaptıklariyle gösterir; ya bu zamanın dramına giren insan ne biçimdir? Burada yabanlaşma, orada gevşeme: insanların çöküşü için birbirine aykırı iki nitelik, her ikisi de ayni zamanda birleşmiş.

Aşağı kat halkın çoğunda, yurttaşlığın düzen bağlarının çözülmesiyle özgür kalan kaba, başıboş içtepiler, dizginlenemiyen hırsla tutkularını hayvancasına doyurmaya koşarlar. Demek, nesnel insanlığın, devletten yakınmasının bir nedeni vardı; öznel insanlıksa, onun kurumlarına saygı göstermesi gerekiyordu. Devlet, varlığını savunmak zorunda bulunduğu sürece, insan doğasının onurunu gözden çıkardığı için azarlanabilir mi? Eğitici gücün henüz daha düşünülemediği yerde, onun, zor güciyle ayırmaya, birleştirme güciyle de bağlamaya koşması, yıkılması, ona hakkını veriyor. Çözülen toplum, yukarıya, örgenlik yaşamına koşacağı yerde, geriye, ilkel ülkeye düşüyor.

Öte yandan da, uygarlaşmış tabakalar, gevşeklik ve bozuk huydan daha aşağı bir görü gösterirler; bu da, insan kültürünün kendisi kaynak olduğundan, daha çok çileden çıkarır. Yenilerden mi, eskilerden mi, hangi filozofun söylediğini bilemiyorum, en soylu olan, yıkıcılığında en çirkindir, demişti. Bu, törel alan için de doğru görülebilir. Doğanın çocuğu, yolundan ayrılınca, çılgın biri olur. Sanatın çocuğu ise aykırı yolda, hiç işe yaramaz olur. İncelmiş tabakaların, pek de haksız olmıyarak övdükleri usun aydınlatmasını, genel olarak, anlayışlar üzerinden öylesine az yükseltici etkiler ki, daha çok, bozulmayı yasalarla saptar. Biz, doğayı, kendi öz alanında, töre alanındaki zorbalığını görmek için yadsıyoruz. Onun etkilerine karşı koyarken de, ana ilkelerimizi gene ondan alıyoruz. Törelerimizin duyulu yanı, maddesel töre öğretimimizde ona son kesin oyu verebilmek için, ondan bağışlanabilecek ilk oyu esir

ger. En güzel toplulukların kucağında, bencilik, sistemini kurmuş ve içinden oplumsal bir yürek çıkarmadan, biz, toplumun bütün salgın hastalıklarını ve zorbalıklarını çekeriz. Özgür yargımızı, onun zorba düşüncesinin, duygumuzu, onun gülünç törelerinin, isteğimizi de onun aldatmalarının boyunduruğuna sokarız. Yalnızca zorbalığımızı, onun kutsal haklarına karşı koyarız. Onurlu inanç, kaba doğa insanının içinde bir çok kez, sevimlilikle çarpan devlet adamının yüreğini sıkıştırır ve bir kent yangınında olduğu gibi, herkes, bu yangından yalnızca aşağılı malını kurtarmaya çalışır. Duygululuk bastırılmakla ancak, yanılmalardan korunulacak sanılır; çok kez de, aşırı hayranlığı yatıştırarak dizginleyen alay, ayni güçle, hiç çekinmeden, en asil duyguyu bile titirgin eder. Kültür, bizi özgürlüğe kavuşturmaktan çok uzak, içimizde her güciyle, yalnızca yeni bir gerekseme geliştirir; fiziksel bağlar, hep daha büyük bir ürkeklikle birbirlerine bağlanır; hem de öylesine ki, bunları yitirmek korkusu, iyileştirecek olan ateşli içtepiyi bile b o ğ a r ve acı veren boyun eğdirici yasalarda, yaşamın en üstün bilgeliği sayılır. Böylece, zamanın ruhu, terslilikle kabalık, doğaya aykırılıkla yalnızca doğa, boş inançlarla törel inansızlık arasında bocaladığı görülür ve yalnızca, kötünün dengesidir ona arasıra sınırlar çeken.

ALTINCI MEKTUP

Bu betimlememle ben, çağımıza, çok mu haksızlık etmiş oldum? Bana bunu söyliyeceğinizi değil de, daha çok, başka bir şey: bununla çok şey tanıtladığımı söyliyeceğinizi bekliyorum. Bu tablo, her ne denli bugünün insanlığına benziyorsa da, genel olarak, kültür alanına giren her halka benziyor, diyeceksiniz; çünkü bunlar, ayrıksız, doğadan, usla gene doğaya dönemeden, düşüne düşüne düşecektir.

Ama, çağın niteliğine bakılacak olursa, bugünün insanlık biçimi ile, o zamanki insanlık biçimi, en çok da eski Yunanlılarınkinin biçimi arasında göreceğimiz karşıt, bizi şaşırtır. Her çıplak doğaya karşı, çok haklı olarak değerlendirdiğimiz eğitimin ve incelmenin ünü, sanatın bütün uyarıcılığı ve bilgeliğin onuru ile birleşmiş olan Yunan doğasının karşısında, bizde olduğu gibi, insan kendisine kıymadan faydalanılamaz. Eski Yunanlılar bizi, yalnızca günümüze yabancı olan bir yakınlıkla utandırmıyorlar; onlar, ayni zamanda da, bizim üstümüze çıkmak istiyorlar; evet, çok kez de, törelerimizin doğaya aykırılıklarında bizi avutan nitelikleriyle örneklerimizdir onlar. Hem biçim, hem de konu zenginliği bakımından, hem felsefe yaparak, hem de eğiterek; hem ince, hem de erkece (enerjik), hayal dolu gençliğin us olgunluğiyle güzel bir insanlıkta birleştiğini görüyoruz.

O zamanlar, kafa güçlerinin o güzel uyanışlarında, duyuların ve düşüncelerin henüz daha kendilerine özgü kesin özelgeleri (mülkleri) yoktu; çünkü onları, henüz daha, özelgelerini düşmanca ayırmak ve üzerlerine özelge damgasını vurmak için bir anlaşamamazlık doğmamıştı. Şiir, henüz ince anlamlı, şakalı sözle yarışmamıştı. Kurgu da (Spekulation) henüz sivri buluşlarla utandırmamıştı. Her ikisi de, zorunlu olgularda, yaptıklarını değiştirebilirlerdi; çünkü her biri, ancak kendi biçimlerinde, doğruyu sayıyordu. Us, ne ölçüde yükselirse yükselsin, gene ardından hep, maddeyi, hem de severek çeker; her ne ölçüde ince ve kesin olarak ayırırsa ayırsın, gene yaralamaz. Us, her ne ölçüde doğasını parçalıyorsa da, güzel tanrılar çevresinde, büyüterek, ayrımlarını birbirlerinden uzaklaştırır; bunu da parçalıyarak değil, tersine, hepsini birbirine, çeşitli biçimlerde karıştırarak yapar; çünkü insanlık,, her tanrıda vardır. Bizlerde, bugünün yeni insanlarında ise, bu ne de başkadır. Bizde de türün biçimi (imajı), kişilerde büyütülerek birbirlerinden uzaklara atılmıştır. Ama, değişik karışmış halinde değil, parçalar halinde; hem de öylesine ki, türün bütünlüğünü biraraya toplıyabilmek için, kişiden kişiye dolaşıp sormak gerekiyor. Bizde, insan nerede ise ruh güçlerini, ruhbilimcinin, bunları, düşüncede ayırdığı gibi, denemede de öylesine ayrıldığını ileri süreceği geliyor. Biz de yalnız, ayrı ayrı kişiler değil, bütün bir küme insanların, yeteneklerinin yalnızca bir parçasını geliştirdiklerini görüyoruz; oysa öteki parçaları, gelişmemiş bitkilerde olduğu gibi, ancak donuk izlerle belirtilmiştir.

Bugünkü kuşağın üstünlüklerini ben, onlara hep birlikte bakıldığında ve usun terazisine konulduğunda, dünya öncesindekilerin en iyisi denenlerin karşısında yokumsamıyorum. Ama, kapalı örgenler halinde yarış savaşına başlaması ve bütünü bütünle ölçmesi gerekiyor bu kuşağın. Bugün artık tek başına kim çıkıp da, göğüs göğüse, tek Atinalıya karşı, insanlığın ödülünü kazanmak üzere savaşır?

Türlerin yararına, kişilerin de zararına olan bu ilişki nereden geliyor? Neden bir Yunanlı, zamanını temsil için niteliklerini alabiliyor da, bugünün insanının, buna yüreklenmemesi gerekiyor? Çünkü ona biçimini, her şeyi birleştiren doğa, buna da her şeyi ayıran us vermiştir.

Yeni insanlığa bu yarayı açan kültürün kendisi olmuştur. Bir yanda, geniş denemeler ve belli düşünceler, bilimlerin birbirinden daha kesinlikle ayrılmasını gerektirince; öte yanda da, devletlerin karışık mekanizması, insanları ve işleri daha da kesinlikle ayırmayı zorunlu kılınca, insan doğasının iç bağı da koptu ve öldürücü kavgalar, uyumlu güçlerini parçaladı. İçgüdülü ve kurgulu us, şimdi birbirlerine düşmanlıkla başka başka alanlara ayrıldılar; sınırlarını da şimdi, güvensizlik ve kıskançlıkla beklemeye başladılar, çalışmalarını böyle belli sınırlar içine alan bölgede insan, kendine de, içinde, öteki yeteneklerini sık sık ezmekle tüketen bir baş vermiş oldu. Burada, parlak hayal gücü, usun güçlükle diktiği birkileri kurutur-ken, orada, soyut düşünce, yüreği ısıtması ve hayali tutuşturması gereken ateşi kemiriyordu.

Sanatın ve bilginliğin, insanın içinde başlattığı bu sarsıntıyı, hükûmetin yeni havası tamamladı ve genelleştirdi. Pek doğal olarak, ilk cumhurlukların yalın örgütleri, ilk alışkıların ve ilişkilerin yalınlığı yenmesi beklenemezdi. Ama, hayvanca yaşamın daha üst bir basamağına çıkacağı yerde, bayağı ve kaba bir makinalaşmaya düştü. Her birinin bağımsız bir yaşam sürdüğü, zorunluk olduğu yerde de, bütüne girebildiği Yunan devletlerinin o kırkayaklı doğası, yerini şimdi cansız parçaların biraraya getirilmesiyle makinamsı yaşamın bir bütün olduğu yapma iş araçlarına verdi. Devlet ve kilise, yasalar ve görenekler, şimdi, birbirinden koparıldı; güzellik duygusu işten, araç erekten, çaba da ödülden ayrıldı. İnsan, durmadan, bütünün tek bir parçasına bağlanarak, kendisini de parça olarak eğitiyor, durmadan çevirdiği çarhın hep ayni gürültüsü kulağında, varlığının uyumunu geliştirmiyor, insanlığını, doğasında göstereceği yerde de, yalnızca işinin, biliminin örneği oluyor. Ama, bu ayrı ayrı parçaları bütüne bağlayan azıcık ve yarım paylaşmalar bile, kendi kendilerine çalışan biçimlere bağlanmazlar (çünkü onların özgürlüklerine, böylesine yapma ve ışıktan ürken âletler nasıl güvenle verilebilir?) tersine, onlar, hiç birine güvenilmiyerek özgür görüşlerini bağlayan sıkı bir yönetmelikle yönergelenirler. Ölü harfler, canlı usun yerine geçer, işlek bir bellek de (hafıza) işi, deha ve duygudan çok daha büyük bir güvenle yürütür.

Genel yaşam, iş yerini, erkek için bir ölçü yaparsa, kişilerinin birinde yalnızca belleği, ötekinde yalnızca düzenleyen usu, bir üçüncüsünde de yalnızca

makinalaşmış ustalığı sayarsa; burada niteliğe bakmıyarak, yalnızca bilgilere dalarsa, orada da buna karşılık düzen kafasına, yasaya uygun bir davranışa karşı en büyük karanlıklaşmasına iyi derse — bu ayrı ayrı ustalıkların, kişinin genişleyebileceği ölçüde, onun güçlerini kullanmasını isterse — o zaman, onun iç durumunda, bu sayılan ve övülen tek yeteneği beslemek için, ötekilerini savsatırsa, buna şaşar mıyız artık? Biz, her ne değin güçlü dehanın, işinin sınırlarını, çalışmalarının sınırı yapmadığını biliyorsak da, orta yetenekte biri, kendi payına düşen işde, gerçekte az olan gücünü kemirir ve mesleğine zarar vermeden, amatör olarak kendisine bir pay ayırabilmesi için, onun, hiç değilse, kafaca sıradan bir üstünlüğü olması gerekir. Üstelik de, güçler, istekleri aşarsa, ya da, bir dehanın, yüksek kafa istekleri, işiyle yarışmaya girerse, o zaman da böyle bir devlette pek sağlık verilemez. Kullarının yalnız kendisine iş görmesinde böylesine kıskançtır devlet. Bir adamını, bir Urania Venüs'ünden çok, bir Cytherea Venüs'ü ile paylaşmaya daha da kolaylıkla karar verir (bunda da ona kim hak vermez?)[1].

Böylece de yavaş yavaş, kişilerin somut yaşamı, soyut bütünün cılız varlığını koruyabilmesi için ezilir, devlet de yurttaşlarına, duygu, onu hiçbir yerde bulamadığından, hep yabancı kalır. Yurttaşların başka başka oluşu sınıflanmakla azalır deniliyorsa, insan-

[1] *Urania* = Astronomi Perisi, göklerin Venüs'ü anlamına — *Cytheres* = Mitolojide, Venüs'ün tapınağı bulunduğu söylenilen bir ada, yeryüzü Venüs'ü anlamına.

lık da, her zaman, ancak ikinci elden temsille alınacaksa, o zaman yöneten parça, onu sonunda büsbütüne, hem de usun yaptığı bir yapıtla karıştırarak gözden yitirir. Yönetilen de, kendisine yönetilmemiş olan yasaları ancak soğuk anlayışla karşılamaktan başka bir şey yapamaz. Sonunda, devletin hiç yardım etmediği bir topluluğu tutabilmek için çektiği sıkıntılar sonucunda kızarak, olumlu toplum (Avrupa devletlerinin çoğunun, çoktandır kaderleri gibi) kamu gücünün, yalnızca bir parti d a h a olduğu, bunu zorunlu yapandan tiksindiği ve aldandığı, yalnızca, onsuz da olabilecek olanı saydığı yerde, törel bir doğa durumuna düşerek parçalanır.

Kendisine, içten ve dıştan baskı yapan bu iki türlü güç altında, insanlık, gerçekte yöneldiğinden başka bir yola yönelebilir miydi? Düşünen kafa, ülküler ülkesinde, bitip tükenmek bilmiyen özelgeler peşinde koşarken, duyular evreninde, bir yabancı olmak ve biçim uğruna maddeyi yitirmek zorunda kaldı. İş kafası, nesnelerin tek biçimli çevresinde kapanmış ve burada, daha da çok formüllere sıkışmış olarak, özgür bütünün, gözlerden çekildiğini, aynı zamanda da kendi havası içinde yoksullaştığını görmek zorunda kaldı. Birincisi, gerçek olanı düşünülebilene göre biçimlendirmeğe, hayal gücünün de, öznel koşullarını, nesnelerin varlığı için kurucu yasalarla yükseltmeğe kandırıldığı gibi, ikincisi, bunun tam tersi olan bir yola atılır ve bütün denemeleri, denemelerin özel bir parçasına göre değerlendirmeğe çalışır, k e n d i işinin kurallarını da, bütün işlere, hiç ayırdetmeden uydurmak ister. Biri boş bir ince-

liğin, öteki de dar bir sınırlılığın uğruna sömürülür; çünkü o, bir kişi için çok yüksekte, bu da bütünü için çok alçaktadır. Ama, bu us yönünün zararı, yalnızca bilgiye ve yaratıcılığa dayanmıyor, yalnızca duygular ve davranışlara uzanmıyordu. Biz, duygululuğumuzun, derecesi bakımından canlılığına, genişliği bakımından da hayal gücüne bağlı olduğunu biliyoruz. Ama şimdi, çözümliyen yetinin üstünlüğü, hayaliyle, hayalin elinden, gücünü ve ateşini alacak ve daha dar bir nesneler alanı, zenginliğini azaltacaktır. Bunun için de işte soyut bir düşünürün, çok kez, soğuk yüreği vardır; çünkü o, ancak bütüniyle yüreği duygulandıran etkileri parçalamaktadır. İş adamının da çok kez, d a r bir yüreği vardır; çünkü onun hayal gücü, mesleğinin tekdüzenli çevresine kapanmış, yabancı hayallerin düzenine genişliyememektedir.

Yürüdüğüm yolda, doğanın bağışladığı olumlu yararlıkları değil, zaman niteliğinin zararlı yönlerini ve bunların kaynaklarını göstermem gerekiyordu. Size, seve seve, hem de açıkça şunu söyliyeyim ki, bu parçalanma, kişilerin varlıkları için öyle pek yararlı olamazsa da, tür, başka yoldan ilerliyemezdi. Yunan insanlığının görünmesi, hiç kuşkusuz, bir doruk oldu; bu basamakta da, ne durabildi, ne de daha yükseğe çıkabildi. Duramazdı, çünkü us, elinde bulunan yedek malzeme ile kendini duygu ve görüşten ayırmağa, bildiklerinde de açık olmağa doğru yürümeğe zorluyordu; daha da yükseğe çıkamazdı, çünkü yalnızca belli bir ölçüde açıklık, belli bir ölçüde zenginlik ve sıcaklıkla birleşerek var ola-

bilirdi. Yunanlılar, bu basamağa ulaşmışlardı; daha da yüksek bir eğitime yönelmek istediklerinde, bizim gibi, varlıklarının bütünlüğünü bırakıp, gerçeği ayrı ayrı yollarda izlemek zorunda kaldılar.

İnsanın içindeki çeşitli yetenekleri geliştirmek için, her birini karşı karşıya dikmekten başka çıkar yol yoktu. Güçlerin bu birbirine olan karşıtlığı, kültürün büyük araçıdır; ama yalnızca araçı, çünkü bu araç elde olduğu sürece, insan, kültüre giden yol üzerindedir. Yalnızca bundan ötürü, insanın içindeki güçler, birbirlerinden ayrıldığı, ayrı ayrı yasalara bağlandığı içindir ki, nesnelerin doğruluklariyle karşılaşıp çarpışırlar, başka zamanlar da yorgun bir gönül tokluğu ile dış görünüşler üzerinde sessizce duran genel duyguyu, nesnelerin derinliklerine inmesi için zorlarlar. Arı us, duyular evreninde kendini bağımsız bir güç olarak gösterirken, deneye dayanan (ampirik) us da, kendini deneylerin koşullarına bağlamağa uğraşırken, her iki yetenek, alabildiğine gelişir, olgunlaşır, çevrelerinin genişliğini doldururlar. Burada hayal gücü, istediği gibi dünya düzenini çözmeğe kalkışırken, orada usu, bilginin en yüksek kaynaklarına inmesi, hayal gücüne karşı koyabilmek için de zorunluğun yasasını çağırması için zorlar.

Güçlerin çalışmalarında tekyanlılık, gerçi kişiyi, her ne olursa olsun, bir yanıltmağa götürür ama, türü de doğruya vardırır. Yalnızca bununla, kafamızın bütün yetkenini b i r odak (mihrak) noktasında toplamak, bütün varlığımızı tek bir güç içine çekmekle de biz, aynı zamanda, bu güce kanad takıyoruz, bu takma kanadla da onu, doğanın kendisine

çizdiği görünen sınırları aştırıyoruz. Bütün insanlar, hep birarada alındıklarında, doğanın kendilerine vermiş olduğu görme gücü ile, nasıl bir teleskopun, bir astronoma gösterdiği Jüpiter'in bir uydusunu (peykini) göremiyecektiyseler, düşünce gücü ile de onlar, hiçbir zaman, eğer us, ayrı ayrı, bu iş için yaratılmış kişilerde, kendini ayırmamış, aynı zamanda da bütün maddelerden kurtarmamış, çok çabalı bir soyutlukla, bakışını saltı görmeğe savutlanmış olsaydı, sonsuzluğu inceliyemiyecek, arı usun bir eleştirmesini yapamıyacaklardı. Ama, böyle arı usda ve arı görüşte çözümlenen düşünce, uslu düşünüşün sıkı bağlarını, şiir gücünün özgür akışiyle, nesnelerin kişiliklerini de, bağlı ve arı bir duygu ile kavramağa çalışabilecek mi? Burada doğa, evrensel dehâya da, kendinin aşamıyacağı bir sınır çiziyor. Doğru da, felsefe hâlâ, en yüce işini bundan çıkarmak, yanılmaları önliyecek kurumlar kurmak zorunda bulunduğu sürece, kurbanlar verecektir.

Demek, insan güçlerinin böyle ayrı ayrı eğitilmesini, dünyanın bütünü içinde ne kazandırırsa kazandırsın, dünya ereğinin kargışına (lânetine) çarpan kişilerin, bu kargış altında inledikleri yadsınamaz. Gövde alıştırıları ile atletik vücut her ne denli geliştirilirse de, güzellik, yalnızca örgenlerin özgür ve dengeli oyunlariyle kazanılır. Ayrı ayrı kafa güçlerinin gerginliği de, gene, her ne denli doğa üstü insanlar yaratabilirse, mutlu ve tam insanı, ancak ılımlı iklim yaratır. İnsanın doğasını eğitmek için böyle bir özveri gerektiriyorsa, bizim geçmiş ve gelecek çağlarla aramızdaki ilişki ne olabilirdi? Bizler,

insanlığın köleleri olurduk; onlar için binlerce yıl, en aşağılık işleri görürdük, kavrulan doğamız da, bu yararlığın utandırıcı izlerini taşırdı — bunları da hep, sonraki kuşakların töreł sağlıklarının mutlu boş gezişleri içinde beklemeleri ve insanlıklarını özgür bir biçimde geliştirmeleri için yapardık!

Ama, insan, herhangi bir erek uğruna, kendini savsatabilir mi? Hiç doğa, bizden, kendi erekleri uğruna, usun bize, kendi ereği için çizmiş olduğu bir yetkinliği alabilir mi? Demek ayrı ayrı güçlerin eğitimi, bütünün kıyılmasını koşulladığı yanlış olmalı; ya da doğa yasası, bunu her ne denli yapmak isterse de, sanatın kırdığı bu bütünü, gene içimizde daha yüksek bir sanatla doldurmak elimizde olmalı.

YEDİNCİ MEKTUP

Yoksa bunu devletten mi beklemeli yapsın diye? Bu olamaz işte; çünkü devlet, bugünkü yapısiyle kötülük yaratmıştır. Us da onu, düşüncede, daha iyi bir insanlık kuracak yerde, kaldırır; çünkü önce devletin bu insanlık üzerine kurulması gerekmektedir. Böylece, buraya değin olan araştırmalarım, beni gene, bir süre için uzaklaştırmış olduğu yere geri getirmiş bulunuyor. Çağımız, devleti törel bakımdan düzeltebilecek gerekli koşul diye tanınmış olan insanlığın biçimini bize gösterebilmekten çok uzak. O, daha çok, bunun tam tersini gösteriyor. Demek ileri sürmüş olduğum ilkeler doğru, deney de, benim bugünün tablosunu destekliyorsa, devleti değiştirmek için yapılacak her denemeye, insanın içindeki ayrımlar gene kalkıncaya, doğanın, kendi kendinin sanatçısı olması, usun siyasal yaratıcılığına da gerçeğini sağlıyabilmesi için yeterince gelişinceye değin, zamansız; deney üzerine kurulacak her umuda da çılgınlık diye bakmalı.

Doğa bize, fiziksel yaratıcılığında, törel yaratıcılıkta değiştirmemiz gereken yolu çizer. Doğa, aşağı örgütlerde, ilkel güçlerin savaşı yatışmadan, fiziksel insanı yüksek yolda eğitmeğe kalkışmaz. Törel insanda da gene, önce onun ilkel kavgaları, kör içtepilerin çarpışmaları yatışmış olmalı, çeşitlilik desteklenmeğe

kalkışmadan da, içteki kaba karşıtlar giderilmiş olmalı. Öte yandan, içindeki çeşitlilik, kendini, ülkü birliğine vermeden, huyunun bağımsızlığı sağlanmış, yabancı, zorunlu biçimlere boyun eğmesini bırakmış, doğrudürüst bir özgürlüğe geçmiş olmalı. Doğa insanının, isteklerini böyle yasasız kötüye kullandığı yerde, ona özgürlük hiç gösterilmemeli; kültürlü insanın da, özgürlüğünü az kullandığı yerde, elinden istekleri alınmamalı. Özgür ilkeler armağanını, hâlâ kabartmakta olan bir gücün yanına gelir, aşırı doğa gücünü arttırırsa, bu, bütüne hainlik olur. Uyum yasası da, cılız ve fiziksel sınırlılığa bağlı, böylece de, kendi çalışmalarını ve kendi özelgelerinin parıldıyan son kıvılcımını söndürürse, bu da kişiye karşı zorbalık olur.

Demek, her şeyden önce, zamanın niteliği, kendini bu özlük değersizlikten kurtaracak, orada, doğanın kör zorundan sıyrılacak, burada da yalınlığına, gerçekliğine ve zenginliğine geri dönecektir. Bu öyle bir ödevdir ki, gerçekleştirmek için b i r yüzyıldan daha çok zaman ister. Bu arada, bunu da seve seve söyliyebilirim, birçok denemeler, ayrı ayrı başarılı olabilir. Ama, bununla bütünde bir şey düzeltilmiş olmaz; davranışlardaki karşıtlar da hep, yasalar birliğine karşı tanıtlıyacaktır. Yeryüzünün başka bölgelerinde, bir zencide, insanlığı sayacak, Avrupa'da, bir düşünürde de onu utandıracaktır. Eski ilkeler kalacak ama, bunlar, yüzyılın giysisine bürünmüş olacak, başka zamanlar, kiliseye yetke veren baskıya da felsefe adını verecektir. İlk denemelerinde, hep düşman

gibi görünen özgürlükten korkarak, orada, daha kolay bir köleliğin kulları arasına atılacak, burada da, eleyip sık dokuyan v a s i l i k t e n şaşkına çevrilerek, doğa durumunun yabansıl bağımsızlığına düşecektir. Her insancıl şeye egemen olan kör güç araya girinceye, yapılan ilkeler çatışmasını da, aşağılık bir yumruk kavgası gibi sonuçlandırıncaya değin, zorbalıkla ele geçirme, insan doğasının güçsüzlüğünden, baş kaldırma da, insan doğasının sayılmadığından ileri gelir.

SEKİZİNCİ MEKTUP

Demek, felsefe, yüreksiz, umutsuz, kendini bu alandan çekecek? Biçimlerin egemenliği, başka yöne genişlerken, özelgelerin en önemlisi olan felsefe, kendini, biçimsiz raslantıya bırakacak? Kör güçlerin çatışması, siyasal evrende hep böyle sürüp gidecek? Toplumsal yasa ile de düşmanca benciliği hiç yenemiyecek?

Olmaz bu! Us, savutlarına (silâhlarına) karşı koyan bu kaba güçle doğrudan doğruya çarpışmağa her ne değin kalkmıyacaksa da, İlyada'daki Satürn'ün oğlu gibi de, kendiliğinden davranarak, o karanlık savaş alanına inmiyecektir. Ama, çarpışanlar arasından, en ağırbaşlısını seçecek, onu Zevs'in, yeğenini tanrısal savutlarla kuşattığı gibi kuşatacak, yenen güciyle de, büyük sonucu sağlıyacaktır.

Us, yasayı bulup ortaya koymakla, başarabileceğini başarmıştır. Onu, yürekli istek (irade) ve canlı duygu uygulayacaktır. Doğru, eğer güçlerle olan savaşından utkulu çıkacaksa, önce kendisi g ü ç olacak ve görünenler ülkesinde, kendine bu işe önderlik edecek bir i ç t e p i alacaktır; çünkü içtepiler, duygusal evrende, kımıldatan biricik güçlerdir. Şimdiye değin, utku, gücünü pek gösterememişse, suç, bunu gün ışığına çıkarmasını bilmiyen usda değil, kendini bu güce karşı kapalı tutan yürekte ve yürek için kımıldamıyan içtepidedir.

Yoksa felsefe ile deneylerin aydınlattıkları bütün bu ışıkların altında, peşin yargıların, hâlâ böylesine egemen, kafaların da böylesine karanlık olusları nereden gelecek? Çağ, aydınlanmıştır. Bu da, bizim uygulanacak ilkelerimizi düzeltmeğe hiç değilse, yeterince bilgiler elde edilmiş, herkese de bildirilmiş, demektir. Özgür araştırmaların ruhu, doğrunun yolunu, uzun süre kapamış olan yanıltıcı kavramlarını dağıttı, üzerine taassup ile yalanların kurdukları tahtı da temelinden sarstı. Us ise, kendini duyuların aldatıcılığından, aldatıcı safsatacılığından temizledi. Başlangıçta, bize usdan yüz çevirten felsefe bile, yüksek sesle, bizi, yeniden, doğanın kucağına girerek, geri çağırır — hâlâ barbar kalmamız bizim nedendir?

Demek, nesnelerde olmadığından, insanların içlerinde, doğruyu, her ne denli aydınlık olursa olsun kavratmıyan; her ne denli kandırırsa kandırsın, içe aldırtmıyan bir şey olacaktır. Kocamış bir bilge bunu duymuş içinde: Şu çok anlamlı sözde saklı bu *sapere aude*[1].

Yüreklilik göster bilge olmağa. Öğrenmeğe karşı koyan engelleri: doğa gevşekliğini, yürek korkaklığını yenmek için yüreklilik etkesi (enerjisi) ister. Eski mit, bilge tanrısını, Jüpiter'in başından boş yere bütün kuşamiyle çıkartmamıştır: çünkü onun ilk yaptığı iş savaşçıldır. Daha doğarken, tatlı uykularından uyandırmak istemiyen duyulariyle çetince savaşarak onları yenmek zorunda kalmıştır. İnsanların çoğu, yoksullukla savaşta, öylesine yorulur ve gevşer ki, artık yanılmalarla yeniden, daha çetin bir savaşa girişemez olur. Düşünmenin ağır yorgun-

[1] Düşünmeye yüreklilik göster!

luğundan kaçabildiği için bile kıvançlı, kavramlarını seve seve başkalarına yönelttirir, içinde de, daha büyük gereksemeler kımıldayınca, susamış bir inançla, devletin ve kilisenin, böyle bir olgu için anık (hazır) bulundurduğu deyimlere sarılır. Bu mutsuz insanlar, kendilerine acımamızı hak ediyorlarsa, o zaman haklı küçümsememiz, ötekilerine, daha iyi bir kaderin kendilerini gerekseme boyunduruğundan kurtarmış olanlara, ama, yerini kendi seçimleriyle boyun eğdirenleredir. Bunlar, her şeyin daha canlı duyulduğu, hayal gücünün de istediği gibi sıkıntısız kişiler yarattığı yerde, düşlerinin hoş, göz kamaştırıcılığını kovan doğrunun ışıkları yerine, karanlık kavramlarının alacakaranlığını üstün tutarlar. İşte, onlar, bilginin düşman ruhlu ışığının dağıtması gereken bu yanılmalar üzerine, mutluluklarının yapısını kurdular; doğruluğu da onlar, öylesine pahalıya satın almaları gerekti ki, buna da, kendileri için değeri olan her şeyi ellerinden almakla işe başladılar. Bilgeliği sevmek için, kendilerinin bilge olmaları gerekiyordu. Öylesine doğrudur ki bu; eskiden, felsefeye felsefe adını veren duymuştu bunu.

Demek, us aydınlatmalarının, yalnızca, huya geri aktığı oranında saygı görmesi gerekiyor. Bunlar bir bakıma da huydan çıkıyor; çünkü kafaya giden yolun, yürekten açılması gerekiyor. Demek, duygululuk yetisini geliştirmek, yalnızca, düzeltilmiş bir anlayışı yaşama yararlı yapmak için değil, aynı zamanda, anlayışı düzeltmeğe uyandırdığı için de bir araç olduğundan, zamanın en çabuk yerine getirilecek bir gereksemedir.

DOKUZUNCU MEKTUP

Ama, burada, bir çember yok mudur? Kuramlı kültür, uygulanacak olanı getirecek, uygulanacak olan da, kuramlı olanın koşulu olacak değil midir? Siyasa alanında her türlü düzeltmeler, huyları yüceleştirmekle başlanmalı — ama, barbar bir devlet anayasasının etkileri altında, bir huy, nasıl yücelir? Demek, bu erek için, devletin ele vermediği bir elaracı aranmalı, her türlü siyasal yoketmelerde de, arı ve duru kalacak kaynaklar açılmalı.

Şimdi ben, bu ana değin, görüşlerimin varmak istediği yere ulaştım. Bu elaracı: güzel sanattır. Bu kaynaklar, onun ölmez eserlerinde açılırlar.

Bilim gibi sanat da, olumlu olandan ve insan geleneklerinin getirdiklerinden uzaktır. Her ikisi de, insanların zorundan salt u z a k l ı k t a olmalariyle sevinirler. Siyasal yasa kurucusu, alanını kapatabilir, ama, içinde egemen olamaz. O, doğrunun dostunu küçümseyebilir, ama, doğru gene kalır. O, sanatçıyı alçaltabilir, ama, sanatı bozamaz (tahrif edemez). Bir bakımdan ikisinin de, bilimin ve sanatın, zamanın havasını saymaları ve yaratan güzellik duygusunun, yargılayandan, yasayı alması gibi, doğal bir şey yoktur. Huyu gerginleştiği ve katılaştığı yerde, bilimin, sınırlarını dört gözle beklediğini, sanatın da, kuralın ağır bağları içine girdiğini görürüz. Huyun

gevşediği ve çözüldüğü yerde, bilim, hoşa gitmeye, sanat da eğlendirmeye çalışacaktır. Yüzyıllar boyunca, filozoflarla sanatçılar, doğru ile güzelliği, ortak insanlığın derinliklerine indirmeye uğraşır görünürler. Filozoflar, bu derinliklerde boğulup kalırlar; sanatçılar da, tükenmek bilmiyen yaşam güçleriyle güreşerek içinden utkulu çıkarlar.

Sanatçı, gerçi zamanının çocuğudur ama, aynı zamanda da onun öğrencisi, ya da sevgilisi olursa, bu kötü olur kendi için. İyiliği seven bir tanrı, memedeki çocuğu, zamanında, anasının göğsünden almalı, onu daha iyi bir çağın südiyle beslemeli ve uzaktaki Yunan göğünün altında, erginliğe ulaşması için bırakmalı. Ergin olunca da o, sonra, gene yüzyılına, yabancı biri gibi dönsün; ama kişiliği ile övünmek için değil, Agamemnon'un oğlu gibi korkunçcasına, temizlemek için. Her ne denli o, gerçeğini gene gününden alacaksa da, biçimini, daha yüce bir zamandan, evet, bütün zamanların ötesinden, varlığının değişmeyen sait birliğinden alacaktır. Güzelliğin kaynağı, buradan, demonumsu doğasının arı esîrinden çıkarak aşağıya, derinliklerde, bulanık burgaçlar içinde kaynaşan kuşakların ve zamanların kötülüklerine bulaşmadan akar. Onun özel isteği, gereçini yücelttiği gibi, düşürebilir de özlük değerinden. Ama, arı biçimi, değiştiremez o. İlk yüzyılın Romalısı, heykel sütunları henüz dimdik dururken, çoktandır hükümdarlarının önünde diz çökmüştü. Tanrılarla da, çoktandır alay edilirken, tapınaklar, gözlerde kutsal kaldı. Bir N e r o n'un, bir C o m m o d u s'un utançlarından da, biçimini veren yapının yüce üslûbu utandı. İnsanlık, ağırbaşlılığını

yitirdi, ama, sanat, onu kurtardı ve anlamlı taşlarda sakladı. Doğru, aldanmalarda yaşayıp gidiyor, benzetlemelerinden de gene asılları çıkartılıyor. Soylu sanat, soylu doğadan daha çok yaşadığı gibi, hayranlık içinde de eğiterek ve uyandırarak onun önünde yürür. Doğru, yenen ışığını yüreklerin derinliklerine göndermeden, şiirin gücü, onun ışınlarını yakalar, insanlığın dorukları da, ovalarda ıslak gece yatarken parlar.

Ama, sanatçı, dört bir yanını çeviren zamanının bozukluklarından kendini nasıl korusun? Yargısını küçümserse hele? Aşağıya, mutluluğa, gereksemeye değil, yukarıya, özlük değerine ve yasaya bakmalı o. Geçici anlarda, izlerini bırakmak isteyen boş uğraşılardan ve doğmakta olan cılız zamana, saltlık ölçüsünü uygulamayan sabırsız hayranlık havasından ayni kertede uzak olarak, gerçeğin çevresini, buranın yerlisi olan usa bırakmalı. Kendisi de, olabilirliğin zorunlu olanla bağından, ülküyü yaratmaya çalışmalı. Bunu o, aldatmalarla doğrular içinde aramalı, hayal gücünün oyunları ile eylemlerinin ağırbaşlılıkları içinde göstermeli; bütün duyusal ve tinsel biçimleri içinde vermeli, susarak da sonsuz zamanın içine atmalı.

Ama, içlerinde bu ülkünün yandığı her insana, sessiz taşa oyarak, ya da soğuk sözlere dökerek, zamanın sadık ellerine bırakmak için yaratıcı içdirlik ve büyük, sabırlı anlayış verilmemiştir. Tanrısal biçimverme içtepisi, çok kez, bu erinç araçtan geçmek için çok coşkun bir halde, doğruya, günün canlı yaşamına atılır ve törel dünyasının biçimsiz gereçine, biçim vermeye çalışır. Türünün mutsuzluğu, duyan insanın

içine işleyerek, onursuzluğu hele, daha da çok işleyerek konuşuyor. Hayranlık alevleniyor, tutuşan istekler de, güçlü ruhlarda, sabırsızlıkla iş için çabalıyor. Ama, kendi kendine de, bu düzensizliklerin, törel dünyasında usunu mu (aklını mı) kırıyor, yoksa daha çok bencil sevgisini mi incitiyor? diye sorunca, cevabını, henüz bilmiyorsa, belli ve çabuklaştırıcı etkilere doğru yönelen çabalardan anlıyacaktır. Arı törel içtepi, salt olana yönelmiştir. Onun için bir zaman yoktur; gelecek de onun için, zorunlu olarak bugünden gelişmesi gerekiyorsa, bugün olur. Sınırsız bir us önünde, yön, aynı zamanda tamamlamadır; yol da, ona çıkılır çıkılmaz aşılmış olur.

Demek, bana, yüzyılın bütün karşı koymalarında, içindeki yüksek içtepiyi nasıl duyurabileceğini soran bu genç doğruluk ve güzellik dostuna, cevap olarak, üzerinde çalıştığın dünyaya, iyiye doğru olan y ö n ü ver, derim. Böylelikle ancak, zamanın sessiz düzünü (ritmi), gelişmeyi sağlar. Bu yönü sen ona, vermiş olursun, eğer öğreterek, düşüncelerini gerekene ve hiç geçmiyecek olana yükseltirsen; eğer davranarak, ya da eğiterek, gerekeni ve hiç geçmiyecek olanı, içtepilerinin bir konusuna çevirirsen. Çılgınlığın ve zorbalığın yapıları yıkılır, yıkılmalıdır; eğildiğini kesin olarak gördüğün anda da yıkılmıştır. Ama, yalnızca dış insanda değil, iç insanda da onun eğilmesi gerekmektedir. İçyaşamının utançlı sessizliğinde, sen, yenecek olan doğruyu eğit; onu, içinden, güzelliğiyle çıkar, hem de öylesine ki, ona yalnız düşünce, saygı göstermekle kalmasın, aynı zamanda duyularda görünüşünü severek kavrasın. Senin ona ver-

men gereken örneğini gerçekten alman için de, yüreğinde, ülküsel bir insan topluluğunu sağlayıncaya değin, onun kuşkulu topluluklarına girme. Yüzyılınla yaşa sen, ama, onun yaratığı olma; çağdaşların için çalış, ama, övdükleri değil, büyüklük göstererek gereksedikleri üzerinde. Suçlarını paylaşmadan onların olacağa boyun eğerek cezalarını paylaş ve onlarla birlikte, gönüllü olarak, hem vazgeçmedikleri, hem de taşıyamadıkları boyunduruğa gir. Mutluluklarını küçümsediğin sarsılmaz yürekliliğinle sen, onların acılarına, korktuğun için baş eğmediğini tanıtlıyabilirsin. Onları, etkilemek isteğince de, nasıl olmaları gerektiğini düşün. Ama, onlar için davranman istenildiğinde de, onların nasıl olduklarını unutma. Alkışlarını, onların ağırbaşlılıklarında ara; ama, mutluluklarını da değersizliklerinde hesapla! O zaman, senin büyüklüğün orada, kendi büyüklüklerini uyandırır, özlük değersizlikleri de onların burada, senin ereğini yıkmaz. İlkelerinin ağırbaşlılığı, onları senden ürkütecektir; ama, oyunda, bunlara daha katlanabilirler. Güzellik duyguları onların, yüreklerinden daha da arıdır. Ürkek kaçağı sen, buradan yakalamalısın. Onların yasalarına saldırman boşuna olur; yaptıklarını itelemen de boşunadır. Ama, işsiz kalışlarında, eğitici elini uzatabilirsin onlara. Eğlencelerinden kov sen zorbalığı, uçarılığı, kabalığı; o zaman, hiç sezdirmeden, bunları, davranışlarından, sonunda düşünüşlerinden de atarsın. Onları bulduğun yerde, yüksek, büyük, anlamlı biçimlerle çevir dört bir yanlarını. Gerçeğin ve sanatın ışıkları, doğayı yeninceye değin, yetkinliğin simgeleriyle (sembolleriyle) donat.

ONUNCU MEKTUP

Demek ki siz benimle, insanın kendi alınyazısından, birbirine aykırı iki yoldan uzaklaşabileceği, çağımızın gerçekten, bu iki aykırı yolda yürüdüğü, birinde kabalığın, ötekinde de gevşeklikle tersliğin kendisini sömürdüğü düşüncesinde birleşiyorsunuz. Bundan önceki mektuplarımda yazdıklarımdan buna inandınız. Bu iki çeşit yanılmadan, çağımız, geriye, güzellikle çevrilmelidir. Ama, bu birbirine aykırı bozuklukla, güzel kültür, aynı zamanda nasıl karşılaşabilir? Birbirine karşıt iki niteliği kendinde nasıl birleştirebilir? Bu kültür, bir yabansılda, doğayı dizgine vurabilir mi? Bir barbarda da, onu özgür bırakabilir mi? Güzel kültür, hem gerip, hem gevşetebilir mi? Gerçekten her ikisini başarmazsa, insanlığı eğitmek gibi, usa uygun bir yolda büyük bir başarı, ondan nasıl beklenebilir?

Güzellik için gelişmiş duygunun, görenekleri inceltiği düşüncesini insan, bıkıncaya değin, hep dinlemek zorunda kalmıştır; hem de öylesine ki bunun için artık yeni bir tanıtlama gereksetmez görünüyor. Burada, günlük deneylere dayanılıyor: bunlara da eğitilmiş bir güzellik duygusiyle, genel olarak, us açıklığı, duygu canlılığı, özgür ve ağırbaşlı bir tutum, eğitilmiş bir güzellik duygusiyle de bunların tam ters-

leri, bağlı görünüyor. Oldukça büyük bir güvenle, güzellik duygusunun gelişmede doruğuna ulaştığı eskiçağ uluslarından en törelisi örnek alınıyor. Buna karşıt, güzelliğe karşı duygusuzluklarını kaba, ya da kırıcı huylariyle ödeyen, bir yanları yabansıl, öteki yanları da barbar olan halklardan örnek seçiliyor. Böyle de olsa, zaman zaman düşünen kafalar, ya olanı yadsarlar, ya da ondan çıkarılan sonuçlardan kuşkulanırlar. Onlar, aydın olmıyan halklarda ayıplanan yabansıllık üzerinde öylesine kötü düşünmezler, aydın olanlarda da övülen bu inceliklerini, öylesine pek olumlu saymazlar. Daha eski çağlarda, güzel kültüre, yalnızca hoş bir iş diye bakan, bunun için de hayal gücü sanatların, cumhuriyetlerine girmesini yasak etmek isteyen adamlar vardı.

Ben, burada, iyiliklerini görmedikleri için, incelik tanrıçalarını (Grazien) küçümseyenlerden söz etmiyorum. Onlar ki, kazanmanın yorgunluğundan ve elle tutulan üründen başka değer ölçüsü bilmezler - bunlar, iç ve dış insanda, güzellik duygusunun, sesi çıkmayan eserini değerlendirmesini nasıl bilsinler? Güzel kültürün, herhangi bir zararı karşısında da, faydalarını nasıl gözden çıkarsınlar? Biçimsiz insan, her güzel sözü kandırma, her ince görüşmeyi yapmacık, büyüklüğe dayanan her saygılı davranışı da yardakçılık ve gösteriş diye küçümser. O, incelik tanrıçaların sevgililerine, bir toplumcu olarak, toplulukları canlandırmalarını; iş adamı olarak, kafaları kendi yönsemelerine çevirmelerini, yazar olarak da, bütün bir yüzyıla kendi havalarını vermelerini bağışlıya-

maz. Oysa kendisi, çalışmanın kurbanı olarak, bilgisiyle hiç kimsenin ilgisini çekemez; bir taşı bile yerinden kımıldatamaz. Biçimsiz insan, onlardan, hoş olmanın dahi gizemini hiç öğrenemiyeceğinden, özden çok görünüşe tapan insana, onun doğasındaki tersliğe acımaktan başka bir şey yapamaz.

Ama, güzelliğin etkilerine karşı gelen, bu karşı geliş için de, deneylerden korkunç nedenlerle donatılmış olan ayılmaya değer sesler de vardır. Bunlar: "Güzelliğin uyarıcılığı, iyi ellerde, övülecek ereklere götürebileceği yadsınamaz" demektedirler. "Ama, kötü ellerde, bunun tam tersini yapmaması, ruhları kavrayan bu gücün, yanıltmak ve haksızlık ettirmek için kullandırmaması da, özüne aykırı değildir. İşte güzellik duygusu, içe değil de, yalnızca biçime önem verdiğinden, sonunda, ruha, bütün gerçeği bıraktırıp, çekici bir giysi uğruna doğrudan ve görenekten uzaklaştıran tehlikeli bir yön veriyor. Nedenlerin nesnel ayrımları ortadan kalkıyor, değerini de, yalnızca görünüş veriyor." Sözlerini onlar, şöyle yürütüyorlar: "Nice yetenekli insanlar, güzelliğin kandırıcı gücü ile, ağırbaşlı ve yorucu çalışmalardan ayartılıyor, ya da, hiç değilse, üstünkörü bir çalışmaya götürülüyorlar! Usları güçsüz nice insanlar da, yalnızca, ozanların hayal gücleri, içlerinde, her şeyin başka türlü olduğu, hiçbir düşüncenin, inançları bağlamadığı, hiçbir sanatın da doğayı ezmediği bir dünya kurmak istedikleri için, halk kurumlariyle bağdaşamıyorlar. Ozanların betimlemelerinde, en parlak renklerle parladıklarından, yasalar ve ödevlerle olan savaşlarında da, genel

olarak koruyabildiklerinden bu yana, tutkular, ne tehlikeli eytişimler (Dialektik) öğrenmediler ki? Doğrunun yürüttüğü yerde, şimdi görüşmelere, güzelliğin yasalar koyması ve ancak yararlığa bağlı olması gerektiği yerde de, dış etkinin saygıya karar vermesinden toplum ne kazandı ki? Doğrudur! Şimdi, görünüşte, hoş etkileyen, toplumda da, değer kazandıran bütün erdemlerin parladığı görülüyor. Ama, buna karşılık, gene bütün aykırılıklar, egemenliklerini bırakmıyorlar; bütün kötülükler de güzel bir kılıf içinde birbirlerine katılanarak sürüp gidiyor!" Gerçekten de, sanatların geliştiği, güzellik duygusunun da üstün geldiği tarihin hemen her çağında, insanlığın çöktüğünü görmek, insanı düşündürmesi gerekir; nitekim de insan, güzel kültürü yüksek ve büyük bir çoğunlukta bulunan bir halkta, siyasal özgürlüğün halk erdemiyle, güzel göreneklerin iyi göreneklerle, davranış parıltısının doğrulukla başbaşa yürüdüğü bir tek örnekte bile gösteremiyor.

Atina ile İsparta, bağımsızlıklarını koruyabildikleri, anayasalarının yasalarında da, temel, saygı olduğu sürece, güzellik duygusu, henüz daha olgunlaşmamıştı; sanat da henüz çocukluk çağında idi. Güzelliğin, insanların iç yaşamalarını kavraması için, daha çok şey eksikti. Söz sanatı, her ne denli yüce bir uçuş yaptıysa da, yalnızca dahiliğin kanatlariyle yaptı o, bunu. Bunun da, hemencecik, yabanlığa götürdüğünü ve karanlıkta, seve seve ışıldıyan bir ışık olduğunu biliyoruz. Bu yüzden de işte, çağının güzellik duygusu yararına olmaktan çok, ona karşı parlı-

yan bir ışık olarak tanıtlamıştır söz sanatı kendini. Perikles ve İskender ile sanatın altın çağı geldiğini, güzellik duygusunun egemenliği de daha genel olarak yayıldığı sıralarda, Yunanistan'ın gücü ve özgürlüğü artık kalmamıştı. Burada söz söyleme yeteneği, doğruyu eğritiyordu; bilgelik bir Sokrates'in ağzında, erdemlik de bir Phocion'un yaşamında kırıcı olmuştu. Romalılar, biliyoruz, Yunan sanatının, huylarının katılığını yendiğini görmeden önce, onların iç savaşlarda güçlerini tüketmek, doğu ülkelerinin zenginlikleri içinde de, erkekliklerini yitirmek ve mutlu bir hanedanın boyunduruğu altında, eğilmek zorunda idiler. Araplara da, kültürün tan kızıllığı, savaşçı ruhlarının gücü, Abbasîlerin asâsı altında gevşeyinceye değin, doğmamıştır. Yeni İtalya'da, güzel sanatlar, Lombardyalıların o eşsiz birlikleri parçalandıktan, Floransa, Medicilere boyun eğdikten, bütün o yılmıyan kentlerde, bağımsızlık ruhu, hiç övülmiyecek bir kendini vermeye alan açtıktan sonra ancak, görülmüştür. Burada, incelmeleri, bağımsızlıklarını yitirdikleri onarında artan daha modern uluslardan örnekler vermeye değmez. Gözlerimizi, geçmiş dünyada, her nereye çevirirsek çevirelim, her yerde, güzellik duygusu ile özgürlüğün birbirinden kaçtığı, güzelliğin de, yalnızca, yiğitlik erdemlerinin batışı üzerine egemenliğini kurduğunu görürüz.

Böyle olduğu halde, gene de estetik kültürün genel olarak satın alındığı huyun bu etkesi (enerjisi), insanın içindeki her türlü büyüklük ile yüceliğin en etkili zembereğidir. Bu zembereğin eksikliğini, başka

hiçbir şey, istediği denli büyük çıkar olsun, doldurama-maz. Güzelliğin etkisi üzerinde, yalnızca, şimdiye değin deneyierin öğrettiklerine bakılacak olursa, insanın gerçek kültürü için böylesine tehlikeli olan duyguları eğitmeye pek istek gösterilemez. İncelmenin her çeşit faydaları yanında, insan, kendisini, güzelliğin gevşetici etkisine bırakmış görmektense, kaba ve katı olmak tehlikesini göze alarak, onun eritici gücünün eksikliğine boyun eğer. Ama, belki de d e n e y, bu gibi savanın çözümleneceği bir yargıyeri değildir. Onun belgelerine önem vermeden önce de, söz konusu olan güzellikle, o örneklere karşı duran güzelliğin ayni olduğu üzerinde kuşkulanmamamız gerekir. Bu da gene, deneyden başka bir kaynağı olan bir güzellik kavramını koşullar gibi görünür; çünkü bununla, deneyde güzel denen şeyin, adını, hakkiyle taşıyıp taşımadığı ortaya konacaktır.

Güzelliğin bu salt u s k a v r a m ı, eğer bir böylesi kendini gösterebilseydi — çünkü bu, gerçek hiçbir olgudan çıkarılamaz, daha çok yargı gücümüz bizim, her olguyu önce düzeltip yönetir — soyut yoldan aranacak duyusal ve ussal doğanın olabilirliklerinden çıkartılabilecekti. Kısacası: Güzellik, kendisini, insanlığın zorunlu koşulu olarak gösterecekti. Demek biz, bundan böyle, insanlığın bu arı kavramına yükseleceğiz; deney de, bize, yalnız ayrı ayrı insanların, ayrı ayrı durumlarını verip, hiçbir zaman insanlığın kendisini göstermediğinden, bunlardan, onların kişisel ve değişken görünüş biçimlerinden, salt ve kalacak olanı bulmaktan vazgeçeceğiz, raslanan her tür-

lü engelleri yıkarak, varlığının gerektirdiği zorunlu koşullarını yenmeye çalışacağız. Bu aşkın yol, her ne değin izi, bir süre, alışık olduğumuz görünüşler çevresinden ve nesnelerin canlı görünüşlerinden uzaklaştıracak, soyut kavramların çıplak alanında bırakacaksa da, biz, gene de hiçbir şeyin sarsmıyacağı bilimin sağlam temelini elde etmeye çalışacağız. Gerçeği aşmaya yüreklilik göstermiyen, hiçbir zaman, doğruyu elde edemez.

ONBİRİNCİ MEKTUP

Soyutluk, yükselebildiği değin yükselince, son iki kavrama ulaşır ki, o, bu kavramlarda durmak ve sınırlarını tanımak zorundadır. İnsanda da, kalan bir şey ile, durmadan değişen bir şey görür o. Kalana: kendi k i ş i l i ğ i, değişene de: d u r u m der.

Zorunlu var olan bir şeyde, biz bir ve ayni diye düşündüğümüz şey, kişilik ile durum — Ben ile Ben'in kaderi — sonluda sonsuz iki şeydir. Kişilik olduğu gibi kaldığı halde, durum değişir. Durum değiştiği halde, kişilik olduğu gibi kalır. Biz, edirgenlikten etkenliğe, duygusuzluktan duygululuğa, uygunluktan uygunsuzluğa geçeriz ama, b i z gene de hep biziz, b i z d e n de öz olan kalır. Yalnızca, salt özneden, kişilikle b i r l i k t e, onun alınyazıları da değişmez; çünkü bunlar, kişilik t e n akar. Tanrı, her ne ise, tanrı olduğu i ç i n d i r; bunun için de işte, ölümsüzdür, çünkü kendi ölümsüzdür.

Sonlu bir yaratık olan insanda, kişilik ve durum, başka başka olduğundan, ne durum kişi üzerine, ne de kişi durum üzerine kurulabilir. Sonuncusu olabilseydi, o zaman kişinin değişmesi, birincisi olabilseydi, o zaman da durumun kalması gerekecekti. Demek ki, her iki olgu da, ya kişiliğin, ya da sonsuzluğun

bitmesi gerekiyor. Biz, düşündüğümüz, istediğimiz ve duyduğumuz için var değiliz; var olduğumuz için de düşünüyor, istiyor ve duyuyor değiliz. Biz, var olduğumuz için varız; dışımızda daha başka şeyler olduğu için de duyuyor, düşünüyor ve istiyoruz.

Demek kişi, kendi kendinin nedeni olmalı; çünkü kalmakta olan bir şey, bir değişmeden gelemez. Böylece de biz, her şeyden önce salt düşünceyi, kendi içinde kurulmuş varlığı, daha doğrusu **özgürlüğü** elde etmiş oluyoruz. Durumun ise bir nedeni olacaktır. Bu da, kişi ile, daha doğrusu salt olmadığı için bir şeyden **gelecektir**. Böylelikle de biz, ikinci olarak, bağlı varlığın, ya da oluşun koşulu olan **zamanı** elde etmiş oluyoruz. Zaman, bütün oluşların koşuludur: bu da ayni cümledir, çünkü: sonuç, bir şeyin olmasının koşuludur, demekten başka bir şey söylememektedir.

Hiç değişmiyen BEN'de, yalnızca bu BEN'de, kendini gösteren kişi, oluşamaz, bir zaman içinde başlıyamaz; çünkü, daha çok tersine, zamanın onun içinde başlaması, değişenin temelinde değişmiyen bir şeyin bulunması gerekmektedir. Eğer, bir değişme olocaksa, bir şey değişecektir. Bu bir şey, demek kendisi bir değişme olamaz. Çiçek açar ve solar, dediğimiz zaman, biz, çiçeği, bu değişme içinde kalan bir şey yapıyor ve ona, aynı zamanda, bir kişilik veriyoruz. Onun bu kişiliğinde de işte bu iki durum görünüyor. İnsanın, önce oluştuğu karşıt bir neden değildir; çünkü insan, yalnızca kişi değil, belli bir

durumda olan bir kişidir. Bütün durumlar da gene, bütün sınırlı varolmalar, bir zaman içinde olurlar, insanın da böylece, bir varlık olarak, arı us, içinde sonsuz olduğu halde, başlaması gerekir. Zaman geçmeden, daha doğrusu oluşmadan insan, belli bir varlık olamaz. Onun kişiliği, gerçi yapısında olabilir ama, gerçekte var olamaz. Yalnızca düşüncelerinin sonucunda, kalan Ben, kendini gösterir.

Demek insan, eylemin maddesini, ya da, en yüksek usun (aklın) kendinden yarattığı gerçeği, önce **alacaktır.** Hem de o, bunu, kendinin dışında bir yerde bulunan ve kendinin içinde, bir zaman süresinde değişen bir şey gibi, algı yoliyle alacaktır. Onun bu, içinde değişen gerçeğe, hiç değişmiyen BEN'i yoldaşlık eder — bütün değişmelerde, O'nun hep kendisi kalmak, bütün algıları deneye, daha doğrusu bilgi birliğine, her görünüş biçimlerini de, zaman içinde, bütün zamanlara yasa yapmak, ona uslu doğasının verdiği bir yönergedir. Ancak kendisi değişmekle o, **vardır**; kendisi değişmez kaldığı sürece de, O, vardır. Buna göre, insan, kendi yetkinliği içinde düşünülünce, değişmenin dalgaları içinde, hep aynı kalan değişmez bir birliktir.

Sonsuz bir varlık, her ne denli bir tanrı **olamazsa** da, gene, tanrıya özgü bir belirtiyi, salt bir yetenek bildirisini (olabilir her şeyin gerçeğini), salt görünüş birliğini (her türlü gerçeğin zorunluğunu) kendine ödev yapan bir yönsemeye tanrısal demek gerekir. Tanrı olmak yeteneğini insan, hiç kuşkusuz,

kendi kişiliğinde taşır. Onu tanrıya götüren yol, eğer buna bir yol denebilirse; çünkü hiçbir zaman ereğe ulaştırmıyacaktır, ona duyularında açılmıştır.

İnsanın kişiliği, başlıbaşına ve bütün maddesel gereçlerden bağımsız olarak bakıldığında, olabilecek, sonsuz deyişler için yalnızca bir biçim taslağıdır. Kişi, bakmadığı ve duymadığı sürece, biçimden ve boş yetiden başka bir şey değildir. Onun duyululuğu, buna da başlıbaşına ve kafanın bütün çalışmalarından ayrı olarak bakıldığında, onu, kişiliksiz, yalnızca biçim olanı, madde yapmaktan başka bir şey istemez; ama, maddeyi kişilikle birleştirerek de değil. Yalnızca duyduğu, yalnızca istediği ve yalnızca hırslariyle davrandığı sürece insan, eğer dünya adı altında, yalnızca, zamanın biçimsiz içini (konusunu) anlarsak, bir dünyadan başka bir şey değildir. Gücünü etkiliyen, güç yapan, her ne değin onun yalnızca duyululuğu ise de, gene, etkisini benimseten, yalnızca onun kişiliğidir. Demek yalnızca dünya olmamak için, maddeye biçim verecektir; yalnızca biçim olmamak için de, içinde taşıdığı güce gerçeklik verecektir. O, zamanı yaratmakla, değişmiyenin karşısına değişeni, benliğinin her zamanki birliği karşısına da dünyanın çeşitliliğini çıkartmakla, biçimi gerçekleştirir. Zamanı kaldırmakla, değişende değişmezliği göstermekle, dünyanın çeşitliliğini, benliğinin birliğine boyun eğdirmekle de, maddeyi biçimlendirir.

Buradan da, insana, birbirine karşıt iki istek yönelir: Duygulu ve uslu doğanın temelini veren iki

yasa. Birincisi: salt g e r ç e k üzerine yönelir: yalnızca biçim olanı dünya yapmasını ve bütün niteliklerini göstermesini ister. İkincisi de: salt biçimselliğe yönelir: yalnızca dünya olanı içinde boğmasını ve değişmelerinde uygunluk sağlamasını ister. Başka bir deyişle: İçte olan her şeyi dışa versin, dışta olan her şeyi de biçimlendirsin, der. Bu her iki ödev de, en yüksek bir basamakta yerine getirildiğinde, öyle düşünelim, benim başladığım yere, Tanrı kavramına geri götürüyor.

ONİKİNCİ MEKTUP

Bu iki çeşit ödevi: İçimizde zorunlu olanı gerçekleştirmek, dışımızda olan gerçeği de, gereken yasaya uydurmak için, birbirine karşıt iki güçle itilmekteyiz. Bu güçler, bizi, kendi nesnelerini gerçekleştirmeğe doğru teptiklerinden, onlara, çok yerinde olarak içtepi deniyor[1].

[1] Burada, bu terimi, bir yasaya göre davranmak için olduğu gibi, bir gereksemeyi duyurmaya yönelen çaba için de, genel olarak, sonuncusu için yalnızca söylenirse de, gene kullanmaktan çekinmiyorum. Usun düşünceleri, zaman sınırı içine alındığında, buyruk, ya da ödev olduğu gibi, bu ödevlerden de belli ve gerçek bir şeye çekildiğinde, içtepi olur. Nitekim: Bir usun, bütün uslara, salt ve gerekli bir şey diye yönerdiği doğruluk, en yüksek varlıkta, olabilir olduğu için gerçektir; çünkü bu, gereken bir varlık kavramından doğuyor. İşte bu düşünce, insanlığın sınırı içine oturtulursa, her ne denli gerekli de olsa, yalnızca törel biçimde gereklidir ve daha da gerçekleştirilecektir; çünkü rasgele bir yapıtta, olabilirlikle yalnızca, gerçek, henüz oturtulmuş olmuyor. Deney, doğruluğun bu buyruğuna çekilebilen bir olgu veriyorsa, o zaman, o yasayı uygulamak ve usun yönergelendirdiği uygunluğu kendi ile sağlıyabilmek için, bir istek, bir içtepi uyandırır. Bu içtepi zorla yaratılır: Ona karşı davrananda da gene eksik olmaz. Onsuz, törel alanda hiç kötü bir istek olmıyacaktır; bunun sonucu olarak, bu alanda iyi bir istek de olmıyacaktır. *(Schiller).*

N e s n e i ç t e p i s i adını vermek istediğim bu içtepilerin birincisi, insanın fizik varlığından, ya da, duyusal doğasından gelir ve onu zamanın sınırları içine oturtmağa, madde yapmağa çalışır: Ona madde vermek değil, çünkü bunun için, maddeyi içine alan kişinin kendisinden, değişmez olanı ayıran özgür bir etkinliği gerektirir. Ama, burada, madde, bir değişmeden, ya da zamanı dolduran bir gerçekten başka bir şey değildir. Gene de bu nesne içtepisi, değişmez olmasını, zamanın bir içi bulunmasını ister. Yalnızca doldurulmuş zamanın bu durumuna, duygu denir ve fizik varlığı yalnızca bildirir.

Zaman içinde olan her şey a r d ı a r d ı n c a olduğundan, bununla bir şeyin olması, ötekilerini oldurtmaz. Çalgının bir sesi elde edilince, elde edilebilecek öteki sesler arasında, yalnızca, bu bir tanesi gerçektir. İnsan, olanı yaşadığı anda duyarken, alınyazısının oldurtacağı sonsuz şeyler, var oluşunun bu biricik anına dayanıyor. Demek, nesne içtepisi, bütün güciyle nerede tepiyorsa, orada zorunlu olarak bir sınırlanma vardır. İnsan, bu durumda, ölçü birliği olarak, zamanın doldurulmuş bir anından başka bir şey olmuyor — ya da, daha çok, O, olmuyor; çünkü kişiliği onun, duygu ağır bastığı, zaman da kendisini birlikte sürüklediği sürece, kalkmış oluyor[1].

---

[1] Dilde, duyunun egemenliği altında kalan bu kişiliği yitirmiş durumu için çok yerinde bir deyim vardır: *ausser sich sein* (=kendinin dışında olmak), Ben'in dışarıya çıkması, demektir. Bu deyim, yalnızca duygunun etki olduğu ve durumun uzun sürmesiyle belirdiği yerde kullanıldığı halde, herkes, yalnızca

Bu içtepinin alanı, insanın bütün sınırlarına değin uzanır; bütün biçimler yalnızca bir madde de, salt olanlar da, yalnızca, sınırlar içinde görüldüğünden, sonunda, insanlığın görünmesi için bağlandığı içtepi, nesne içtepisidir. Bu içtepi, yalnızca insanın yeteneklerini uyandırdığı ve geliştirdiği halde, onu olgunlaştırmıyan da gene, yalnızca budur. Sağlam bağlarla bu içtepi, daha yükseğe çırpınan düşünceyi, duyular dünyasına bağlar ve onun sonsuzluğa olan en özgür yolculuğundan soyutluğu, yaşadığı ana dönmesi için çağırır. Düşünce, ondan her ne denli, o an için kaçabilirse de, güçlü bir istek, onun isteklerine başarı ile göğüs gerer; çok sürmeden de, ezilen doğa, gene, var oluşunun gerçekliğine, bilgilerimizin bir konusuna, davranışlarımızın da bir ereğine ulaşmak üzere hakkını bulur.

Biçim içtepisi denilebilen bu içtepilerin ikincisi, insanın salt var oluşundan, ya da, onun uslu doğasından çıkıyor ve onu, özgür kılmağa, görünüşlerinin çeşitliliğinin uyumuna ve durumun her türlü değişişinde, kişiliğini göstermeğe çalışıyor. Sonuncusu, salt ve bölünmez bir birlik olarak, kendisiyle çeliş-

---

duyduğu sürece kendinin dışında olur. Bu durumdan düşünmeye geri dönmeye de, ayniyle doğru olarak: *in sich gehen* (= kendi içine girmek) denilir. bu da, kendi Ben'ine geri dönmek, kişiliğini gene elde etmek demektir. Bayılan bir kimse için: "kendinden çıktı" demeyiz, *er ist von sich* (= kendinden geçti) deriz. Bu da, benliği elinden alınmış, demektir; çünkü o kimse, artık kendinde değildir. Bundan ötürü de, baygınlıktan ayılan bir kimse için yalnızca: *bei sich* (= kendinde) deriz. Bu da, kendinde olmamakla bağdaşır *(Schiller)*.

meli olamıyacağından; çünkü biz her zaman için bizizdir, kişiliği için direnen o içtepi, hiçbir zaman, her zaman için istemesi gerektiğinden başka bir şey istemez. O, demek, şimdi için nasıl karar verirse, her zaman için de öyle karar verecek, her zaman için nasıl buyurursa, şimdi için de öyle buyuracak. Bununla o, bundan sonraki zamanları da içine alır. Bu da: zamanı, değişikliği kaldırıyor, demektir. Gerçeğin, zorunlu ve sonu gelmez olmasını, sonu gelmez zorunlu olanın da, gerçek olmasını istiyor. Başka bir değişle: doğrunun ve hakkın içine geçiyor.

Eğer nesne içtepisi, yalnızca olgular yaparsa, biçim içtepisi yasalar verir. Her yargı için birer yasa, eğer bilgiler söz konusu ise; her istek için birer yasa, eğer eylemler söz konusu ise. Yeter ki biz, bir konuyu tanıyalım, öznemizin bir durumuna, nesnel bir değer verelim, ya da, bilgilere dayanarak davranalım. Nesnel olanı, durumumuzun saptayıcı temeli yapalım. — Her iki halde de biz, bu durumu, zamanın yargısından kurtarır ve ona, bütün insanlar ve bütün zamanlar için gerçeklik, daha doğrusu genellik ve zorunluluk veririz. Duygu, yalnızca: bu, bu kişi ve bu an için doğrudur, diyebilir ama, sonra, başka bir an ve başka bir kişi gelebilir, o da bu andaki duygunun söylediklerini geri alabilir. Ama, düşünce, bir kez: bu budur dedi mi, o, buna, kararını her zaman için, sonsuzluk için vermiş olur; onun bu sözünün değeri de, bütün değişmelere karşı koyan kişiliğiyle korunur. Duygu, yalnızca: bu senin kişiliğin ve senin şimdiki gereksemen için iyidir, diyebilir ama, senin kişiliğin ve

senin şimdiki gereksemen, değişikliği de beraberinde sürükliyecek ve senin şimdi tutuşarak istediğin şeyden, bir zaman gelecek, seni ondan tiksindirecektir. Ama, törel duygu: b u o l m a l ı d ı r. — Sen, doğruyu, doğru olduğu için söylersen, doğruluğu da doğruluk için yaparsan, o zaman sen, tek bir olguyu, bütün olgular için bir yasa yapmış, yaşamdaki bir anı, her zaman için işlemiş olursun.

Demek, biçim içtepisinin egemen olduğu, içimizdeki arı nesnenin de işlediği yerde, var olma çok genişler; orada, bütün sınıflar silinir; orada, insan, kendisini, cılız duyunun onu darlaştırdığı ölçü birliğinden, görünüşlerin bütün ülkesini eline alan ü l k ü l e r b i r l i ğ i n e yükselmiştir. Biz, bu işde, artık zamanın içinde değil, tersine, zamanın bitip tükenmek bilmiyen bütün anlariyle bizim içimizdedir. Biz artık ayrı ayrı kişiler değil, bir türüz. Bütün kafaların yargıları, bizimkiyle söylenmiş oluyor; bütün yüreklerin seçtikleri de yaptığımızla gösteriliyor.

ONÜÇÜNCÜ MEKTUP

İlk bakışta, biri değişiklik, öteki de değişmezlik istiyen bu iki içtepinin yönsemleri (tandansları), birbirlerine son kertede aykırı imiş gibi görünür. Böyle olduğu halde, gene de, bu iki içtepidir insanlık kavramını dolduran. Bir üçüncüsü, her ikisini de verebilecek temel içtepi kavramı düşünülemez bile. O halde biz, bu ilkel ve birbirlerine aykırı olarak karşı karşıya getirilmekle parçalanmış görünen insan doğasının birliğini nasıl sağlıyacağız?

Doğrudur; onların yönsemleri birbirlerine aykırıdır. Ama, şunu da belirtmek gerekir ki, aynı nesnelerde değil ve birbirleriyle karşılaşmıyan, birbirleriyle çarpışamazlar. Nesne içtepisi, gerçi değişiklik ister ama, onun kişi ve kişinin alanı üzerine de uzanmasını, ilkelerde bir değişikliğin olmasını istemez. Biçim içtepisi, birlik ve değişmezlik ister. — Ama, kişi ile durumun değişmez olmasını, duygularda birlik olmasını istemez. Demek onlar, doğuştan birbirlerine aykırı değildir ve buna bakılmadan, böyle görünürse, birbirlerini yanlış anlıyarak ve çevrelerini şaşırtarak doğayı özgürce çiğnediklerinden böyle olmuşlardır[1]. Bunların üzerinde uyanık durmak

---

[1] Her iki içtepinin ilkel, bununla da zorunlu bir karşıtlığı vardır, denince, o zaman, insanın içinde,

ve bu her iki içtepinin sınırını sağlamak, kültürün ödevidir. Şu halde kültür, her ikisine de aynı hakkı verecektir; ve yalnızca biçim içtepisi, nesne içtepisine karşı değil, nesne içtepisini de biçim içtepisine karşı savunacaktır. Demek kültürün iki türlü işi vardır: Birincisi: Duyuları,özgürlüğün araya girmesine karşı koruyacak: İkincisi de: Kişiliği, duyguların gücüne karşı koruyacaktır. Birincisine o, duygu yetisini, ikincisine de, us yetisini eğitmekle ulaşır.

Dünya, zaman içinde yaygın bir şey, bir değişiklik olduğundan, insanı, dünyaya bağlıyan yetinin yetkinliği de, olabilen en büyük değişiklik, en büyük genişleme olması gerekiyor. Kişi, değişiklikte değiş-

---

birliği kurabilmek için duyusal içtepiyi, ussal içtepiye boyun eğdirmekten başka çıkar yol yoktur. Ama bundan da, uyum değil, ancak tek düzenlilik doğabilir; insan da gene, her zaman için bölünmüş olarak kalır. Boyun eğmek gerek ama, bu karşılıklı olacaktır; çünkü sınırlar, saltı hiçbir zaman kuramıyacaklarsa, özgürlük hiçbir zaman, zamana bağlanamıyacaksa salt olanın da kendi kendisine hiçbir zaman sınırlar koyamıyacağı, zaman içindeki durumun özgürlüğe bağlanamıyacağı da öylesine kesindir. Bu da her iki ilke de, birbirlerine aynı zamanda boyun eğiyor ve bağlanıyorlar; bu da, karşılıklı birbirlerini etkiliyorlar, demektir. Biçim olmadan madde olmaz, madde olmadan da biçim olmaz. (Bu karşılıklı etkilemeyi ve etkilemenin ne ölçüde önemli olduğunu Fichte'nin: "Bilimler Öğretisinin Temeli" adlı eserinde (Leipzig 1714) tartışılmış buluyoruz. Gerçi düşünceler ülkesinde, kişinin durumunun ne olduğunu

mez olan olduğundan, değişikliğe karşı koyacak yetinin yetkinliği, olabilen en büyük bağımsızlık ve yeğinlik olması gerekiyor. Duygululuk ne ölçüde çok yanlı gelişir, ne ölçüde canlı olur, görünüşlere de ne ölçüde çok yer verirse, insan da, öylesine çok dünya d u y a r, içinde de öylesine çok yetilerini geliştirir; kişilik, ne ölçüde güç, derinlik de, us da, ne ölçüde çok özgürlük kazanırsa, insan da öylesine çok dünya k a v r a r ve kendi dışında öylesine çok biçim yaratır. Demek onun kültürü, ö n c e: alıcı yetisine, dünya ile çok çeşitli değinme sağlıyacak, duygu alanında da edilginliği son kerteye çıkaracaktır. S o n r a da: belirtecek yetiye, alıcıdan tam bağımsızlığını elde ettirecek, us alanında da etkinliği son kerteye

---

doğal olarak bilmiyoruz ama, onun maddesi olmadan, zaman ülkesinde, kendisini gösteremiyeceğini kesin olarak biliyoruz. Demek bu ülkede, madde, yalnızca biçimin a l t ı n d a değil, aynı zamanda, biçimin y a n ı n d a, hem de ona bağlanmadan, bir şeyi belirtmesi gerekiyor. Demek duygunun, us alanında, yargılamaması gerekli olduğu oranında ussun da duygu alanında, herhangi bir şeyi yargılamaya kalkışmaması gerekiyor. Aslında, her ikisine de, ayrı ayrı birer alan vermekle, birini ötekinden ayırıyor ve her birine, a n c a k z a r a r l a r ı n a aşılıyabilecek bir sınır çiziliyor. — Kaygısı, her şeyde konudan biçimi kurtarmak ve zorunlu olanı, bütün rasgelelerden arıtmak olan aşkın felsefede, (transzendent) insan, kolaylıkla, maddesel olanı yalnızca engel, duyarlığı da, bu işte tam yol üstünde bulunduğunda, us ile zorunlu bir karşıt diye düşünmeye alışıyor. Gerçi böyle bir düşünme biçimi, K a n t dizgisinin r u h u n d a yoktur ama, y a z ı l a r ı n d a olabilir herhalde.

çıkartacaktır. Bu, her iki niteliklerin birleştikleri yerde, insan, varlığının bütün zenginliğiyle en yüksek bağımsızlığı ve özgürlüğü birleştirecek, kendini dünyada yitirecek yerde, onu bütün sonsuz görünüşleriyle kendi içine çekecek ve usunun birliğine boyun eğdirecektir.

İnsan, bu ilişkiyi, şimdi tersine de çevirebilir bununla da, kendi alınyazısında iki türlü yanılabilir: O, etkin gücün yarattığı yeğinliği, edilgin olanın üstüne koyabilir; nesne içtepisi ile biçim içtepisinin önüne geçebilir ve alıcı gücü, belirtici güç yapabilir. O, edilgin güce yakışan yayılmayı, etken olana verebilir; biçim içtepisi ile nesne içtepisinin önüne geçebilir ve alıcı yetiye, belirtecek olana sokuşturabilir. Birinci olguda, insan, hiçbir zaman kendi olmaz; ikinci olguda da o, hiç başka bir şey olmaz. Bunun için de işte, her iki olguda, ikisinden hiçbiri olmaz, bundan ötürü de — sıfır olur[1].

---

[1] Aşırı duyululuğun, düşünüşlerimizin ve davranışlarımızın üzerine olan kötü etkisini herkes kolaylıkla görür. Ama, sık sık söylendiği çok da önemli olduğu halde, aşırı usluluğun bilgimizin ve davranışlarımızın üzerine olan kötü etkisi öylesine kolaylıkla anlaşılmaz. Bunun için işte, izin verin de, bu türlü olgular yığını içinden, yalnızca iki tanesini, görüş ve duyuşun önüne geçen düşünme ve istek gücünün zararlarını aydınlatabilecek olanları anlıyalım. — Doğa bilimlerimizin, adımlarını neden böylesine yavaş yavaş attıklarının en büyük nedenlerinden biri, görüldüğü gibi, teleolojik yargılara karşı olan genel ve hemen hemen hiç yatıştırılmıyan bağlılıktır; bunlar-

Nesne içtepisi, belirtici olursa, duyuyu yasaverici yapar, dünyayı kişiyi ezerse, aynı ilişkilik içinde, güç olduğu oranında nesne olmaktan çıkar. İnsan, zamanın konusu olur olmaz da, O, kendi değildir, bundan ötürü de, onun bir konusu y o k t u r. Onun kişiliğiyle, durumu da kaldırılmıştır; çünkü her ikisi de, karşılıklı birbirlerinin yerlerini alabilen kavramlardır — çünkü değişiklik, bir değişmezliği, sınırlı gerçek de sınırsız gerçeği ister. Biçim içtepisi, alıcı olursa, düşünme gücü duygudan önce gelir, kişi de kendini dünyaya sokuşturursa, o zaman bu, nesnenin

---

da da, bileşik bir halde kullanıldıklarından, belirtici yeti, alıcının altına itilir. Doğa, örgenlerimize istediği değin direnerek çok çeşitli biçimlerde dokunsun — onun bütün çeşitliliği bizim için yitirilir; çünkü biz onda, onun içine koyduğumuzdan başka bir şey aramayız; çünkü biz ona, i ç i m i z e, b i z e k a r ş ı girmesine izin vermeyiz; daha çok, sabırsızlıkla öne geçen ussumuzla o n a k a r ş ı ç ı k m a y a çalıştırız. Sonra yüzyıllar sonrası, biri gelir de, ona, uslu, arı ve açık duyularla yaklaşır, bunun için de dalgınlığımız arasında göremediğimiz bir yığın görünüşlere çarparsa, o zaman biz, birçok gözlerin, böylesine aydın bir günde, hiçbir şey ayırt edememiş olmalarına şaşıp kalırız. Uyumu yaratacak olan sesleri biraraya toplamadan, zamanından önce gösterilen bu tez çaba, düşünce gücünün hiçbir şey söylemeye hakkı olmıyan bir alandaki bu zorba egemenliği, bilimin yararı için böylesine çok, düşünen kafaların verimsiz olmalarının nedenidir. Sonra, biçim almıyan duyarlığın, ya da, konu beklemiyen ussun, bilgilerimizin genişlemesi için zarar verip vermediklerini söylemek güçtür. — Ayniyle, uygulanan insan severliğimizin, daha çok hırsla-

yerine geçmeğe çalıştığı oranında, bağımsız güç ve özne olmaktan çıkar; çünkü değişmez olan, değişeni, salt gerçek de kendini bildirmek için sınır ister. İnsan yalnızca biçim **o l u r o l m a z**, onun biçimi **y o k t u r**. Durum ile de bundan ötürü, kişi kalkmıştır. Kısacası: Yalnızca bağımsız olduğu oranında, gerçek onun dışındadır; alıcıdır o. Alıcı olduğu oranında da, onda gerçek vardır; düşünen bir güçtür o.

Demek her iki içtepinin de: nesne içtepisi ile biçim içtepisinin sınırlanması, erke olarak düşünüldüğünde, nesne içtepisinin, yasa-verme alanına, biçim

---

rimizin güciyle mi, yoksa ilkelerimizin katılığı ile mi duyularımızın mi, yoksa ussumuzun benciliğiyle mi bozulup soğutulduğunu saptamak çok güç olsa gerek. Kendimizi paylaşan, yardım sever ve eylemli bir insan yapabilmek için, duygu ile huyun birleşmesi, deneyli olabilmemiz için de, duyuların açıklığının, ussun erkesi ile karşılaşması gerekmektedir. Övülmeye değer kurallar karşısındayız, eğer bizde yabancı doğayı olduğu gibi, dosdoğru içimize aldırtacak, yabancı durumları benimsetecek, yabancı duyguları kendi duygularımız yapacak yeti eksikse, o zaman biz, başkalarına karşı nasıl hoşgörürlü, iyi ve insancıl olabiliriz? Ama bu yeti, gördüğümüz eğitimde olduğu gibi, kendi kendimizi eğitirken de, hırsların gücü kırılmaya ve niteliği ilkelerle saptanmaya çalışıldığı ölçüde ezilir. Duygu canlılığında, insanın kendi ilkelerine bağlı kalması güç olduğundan, daha sıkıntısız bir araca başvuruyor, duyguları körletmekle de, huy güven altına alınıyor; çünkü, çok doğal olarak savutları (silâhları) elinden alınmış bir düşman karşısında barışı sağlamak, gözüpek, donatımlı bir düşmanı yenmekten çok daha kolaydır. **İ n s a n a b i ç i m v e r m e k**

içtepisinin de duygu alanına girmesi için, gevşemeleri gerekmektedir. Ama, nesne içtepisinin gevşemesi, bu fizik güçsüzlüğünün etkisi, her yerde, yalnızca ku çümsenmekle karşılanan duygular olmamalı. Bu, to rel içlilikle, o da duyuluyu yatıştıran, etkileri dizgin lemekle, düzeyliklerine vermek üzere derinliklerinden alan, özgürlüğün bir davranışı, kişinin bir eylemi olmalıdır. Huy, doğasına, sınırlarını belirtmeli; çünkü duyu, yalnızca düşüncede kendini yetirebilir. Biçim içtepisinin o gevşekliği insanlığı alçaltacak bir

---

denen nesnenin büyük bir parçası da işte bundadır. Hem de sözcüğün tam anlamında, yalnızca insanın dışı değil, içinin de işlenmesinin gerektiği yerde. Böylece biçimini almış bir insan, pek doğal olarak, ham doğa olmaktan, ham görünmekten korunmuş olacaktır. Ama, o, aynı zamanda, doğanın bütün duygularına karşı, ilkelerle donatılanmış olacak, insanlık da, ona dıştan olduğu denli içten de az yardım edebilecektir. — Başkalarını yargılamak, başkaları için çalışmak gereken durumlarda da, yetkinlik ülküsünü, bütün ağırbaşlılığıyle temel yapmak, öldürüsiye kötüye kullanmaktır. İlki, hayranlığa, ikincisi de katılığa, soğuk duyarlığa götürür. İnsan, hiç kuşkusuz, toplum alanında, kendine düşen ödevlerini, yardımımızı isteyen gerçek insana, düşünce herhalde, kendi kendine yardım edebilecek ülküsel insana sokuşturmakla, çok kolaylaştırır. Kendine karşı sert, başkalarına karşı yumuşaklıkla birleşerek, gerçekten yetkin bir huy verir. Ama, çok kez, başkalarına karşı yumuşak olan insan, kendine karşı da yumuşak, kendine karşı sert olan insan da, başkalarına karşı sert oluyor. Kendine karşı yumuşak, başkalarına karşı sert olan da, en çok küçümsenmesi gereken bir huydur. *(Schiller)*.

düşünme güçsüzlüğü olmaması gerektiği gibi, bir düşünme, ya da istek güçlerinin de gevşekliği olmamalı. Duyu zenginliği, onun övülecek kaynağı olmalı; duyarlığın kendisi, yenen güciyle, alanı için direnecek, düşüncenin, önüne geçtiği eylemi ile de, buyruğu altına almak istiyen güce karşı savunacaktır. Kısacası: Nesne içtepisi kişiliği, biçim içtepisi de duyarlığı, ya da doğayı gerekli gizlemleri (sırları) içinde tutacaktır.

ONDÖRDÜNCÜ MEKTUP

Böylece, her iki içtepi arasında, birinin etkisi, aynı zamanda ötekinin etkisinin de nedenini veren, sınırlandıran, her birinin de, kendini, ancak ötekinin çalışmasiyle bildiren, karşılıklı etkileyen bir kavrama ulaşmış bulunuyoruz.

Her iki içtepinin bu karşılıklı ilişkisi, her ne denli ussun bir ödevi ise de, bunu insan ancak var oluşunun bütünlüğünde tam olarak çözebiliyor. Bu kavramın tam anlamında da: İnsanlığının ülküsü, bununla da, zaman içinde yavaş yavaş yaklaşabileceği, ama, hiçbir zaman erişemiyeceği bir sonsuzluk oluyor. "İnsan, gerçek pahasına biçimi, biçim pahasına da gerçeği elde etmeğe çalışmamalı; daha çok, salt var olmayı, belli var oluşu da, sonsuz bir şeyde aramalı. O, kişi olduğu için karşısına bir dünya çıkarmalı; karşısına bir dünya çıktığı için de o, bir kişi olmalı. Kendini bildiği için insan duymalı, duyduğu için de kendini bilmeli." — İnsan, bu düşünceye gerçekten uyar, bunun sonucu olarak da, kavramın tam anlamiyle insan olursa, bu iki içtepiden hep birini, dışarıda bıraktığı, ya da önce birinin, sonra da ötekinin istediklerini yerine getirdiği sürece, bir deneye varamaz; çünkü yalnızca duyduğu sürece, ona kişiliği ya da kendi salt benliği kalır;

yalnızca düşündüğü sürece de, ona zaman içindeki varlığı, ya da durumu, giz (sır) olur. Ama, ona, bu iki deneyi b i r d e n yapturacak, hem özgürlüğünün bilincine vardıracak, hem de varlığını sezdirecek, kendisini hem madde olarak duyuracak, hem de ruh olarak tanıtacak olgular olsaydı, o zaman o, bu olgularda, hem de yalnızca bunlarda, insanlığının tam görünüşünü elde edecek ve kendisine bu görüşü sağlıyan konu da, ona, g e r ç e k l e ş t i r i l m i ş a l ı n y a z ı s ı n ı n bir simgesi (sembolü) olacaktır; bundan ötürü (buna da zamanın bütünlüğü içinde ancak erişebileceğinden) sonsuzluğu işlemeğe yarıyacaktır.

Bu türlü olguların, deneyde olabileceği önden koşullanırsa, o zaman, bunlar, insanın içinde, yeni bir içtepi uyandırması gerekir. Bu da, insanın içinde olan öteki iki içtepi beraberce çalıştığından, ayrı, ayrı bakıldığında, her birine karşıt olur. Haklı olarak da, bu üçüncüsü, yeni bir içtepi sayılır. Nesne içtepisi, değişiklik olması, zamanın bir konusu olmasını ister. Biçim içtepisi ise, zamanın kaldırılmış olmasını, değişikliğin olmamasını ister. Demek, her iki içtepinin birlikte teptiği içtepi (ona şimdilik, bu adın yerinde olduğunu tanımlatıncaya değin o y u n i ç t e p i s i dememe izin verin), oyun içtepisi demek, zamanı, z a m a n i ç i n d e kaldırmaya, oluşu salt var oluşla, değişikliği de bir oluşla birleştirmeye çalışacaktır.

Nesne içtepisi, b e l i r t i l m e k, nesnesini almak ister. Biçim içtepisi ise, k e n d i belirtmek, nesnesini, kendi yaratmak ister. Demek oyun içtepisi de,

kendi yaratmış gibi alacak, duyunun almak istediği gibi de yaratacaktır. Nesne içtepisi, denilebilir ki, duygu, gerçeklerin etkisi olduğundan, zaman içinde birliği çeşitlendirmeye doğru yönelir. Biçim içtepisi de, düşünce, çeşitli olanları birleştirme olduğundan, çeşitliliği düşüncede birleştirmeye doğru yönelir. Demek oyun içtepisi, düşüncede birliği zaman içinde çeşitlendirmeye, yasayı duygu yapmaya, ya da, ayni şey demek olan, çeşitliliği zaman içinde birleştirmeye, duyguyu yasa yapmaya çalışacaktır.

Nesne içtepisi, öznesinden, her türlü öz çalışmalarla özgürlüğü ayırır. Biçim içtepisi de kendininkinden, bütün bağlılıkları, edilginlikleri ayırır. Ama, özgürlüğü ayırmak fiziksel, edilginliği ayırmak da töresel zorunluktur. Demek, her iki içtepi, iç durumu, biri doğa yasalariyle, öteki de us yasalariyle zorluyor. Demek, her ikisinin de birbirlerine bağlı olarak çalıştıkları oyun içtepisi, iç durumu, ayni zamanda, hem töresel, hem de fiziksel yönden zorlıyacaktır. O, bütün raslantıları kaldırdığından, bütün gereksemeleri de kaldıracak, insanı hem fizik, hem de törel bakımdan özgürlüğe kavuşturacaktır. Biz eğer, küçümsememiz gereken birini tutku ile kucaklıyacak olursak, o zaman, canımız sıkılarak **doğanın zorunu** duyarız. Bize kendini saydıran bir başka birisini de düşmanca düşünürsek, o zaman da, canımız sıkılarak **usun zorunu** duyarız. Ama, o kimse, ayni zamanda, hem sevgimizi çekmiş, hem de saygımızı kazanmışsa, o zaman, duygu ile bulunç (vicdanın) zoru kalkar; biz de onu sevmeye başlarız. Bu da, sevgimiz ve saygımızla aynı zamanda oynamak demektir.

Bundan başka, bizi nesne içtepisi fiziksel, biçim içtepisi de törel bakımdan zorlarken, ilki, bizim biçimverme yetimizi, öteki de maddesel yetimizi raslantıya bırakır. Bu da, mutluluğumuzun yetkinliğimizle, yetkinliğimizin de mutluluğumuzla uyup uymıyacağı raslantıya kalmıştır demektir. Her ikisinin de içinde, birlikte tepen oyun içtepisi, bizim biçim ve maddesel yetimizi, ayni zamanda yetkinliğimizle mutluluğumuzu raslantıya bırakacaktır. Demek o, her ikisini de rasgele yaptığından, zorunlukla da rasgelelik kendiliğinden yok oluverdiğinden, her ikisindeki raslantıyı kaldıracak, bununla da biçimi maddeye, gerçeği de biçime sokacaktır. Özdeşlikle, duygulardan ve etkilerden, dinamik etkiyi aldığından, onu usun düşünceleriyle uyumlıyacak, usun yasalarından törel zorunlukların aldığı oranında da, onu, duyuların ilginçliğiyle barıştıracaktır. Onun egemenliği altında, hoş olan bir nesne, iyi olan da bir güç olacaktır. O, nesnesinde maddeyi biçimle, biçimi de madde ile değiştirecek, öznesinde zorunluğu özgürlükle, özgürlüğü de zorunlukla değiştirecek, böylelikle de insanın içindeki her iki huyunu içten bağdaştıracaktır.

ONBEŞİNCİ MEKTUP

Sizi, öyle pek hoşunuza gitmeyen bir yoldan karşısına çıkaracağım ereğe gitgide daha çok yaklaşıyorum. Biraz daha sabırlı olun da, benimle birkaç adım daha yürüyün; o zaman, size daha özgür bir görüş çevresi açılacak, daha sevimli bir görünüş de belki, yolun yorgunluklarını karşılayacaktır.

Nesne içtepisinin konusu, genel bir kavramla söylendiğinde, **yaşam** demektir geniş anlamda. Bu, öyle bir kavramdır ki, bütün maddesel varlığın, doğrudan doğruya yaşanılan zamanın duyularda olduğu anlamına gelir. Biçim içtepisinin konusu da, genel bir kavramla verildiğinde, **biçim** demektir, öz ve öz olmıyan anlamda. Bu da öyle bir kavramdır ki, nesnelerin bütün biçimsel yaratışlarını, onların düşünce güçlerine olan ilişkilerini içine alır. Demek oyun içtepisinin konusu, genel olarak tasarlandığında, **canlı biçim** adını alabilecektir. Bu da öyle bir kavramdır ki, görüşlerin bütün güzel niteliklerini, kısaca, en geniş anlamda **güzellik** deneni söylemeye yarar.

Bu açıklama ile, eğer bu bir açıklama ise, güzellik, ne yalnızca canlıların alanına uzanır, ne de yalnızca canlıların alanında kapalı kalır. Bir mermer bloku, cansız olduğu ve cansız kaldığı halde, bir mimarın,

ya da bir heykelcinin elinde pek güzel canlı biçim olabilir. İnsan, yaşadığı, onun biçimi de olduğu halde, bunun için sırf, ona, canlı biçimdir denemez. Onun canlı biçim olabilmesi için, biçiminin yaşam, yaşamının da biçim olması gerekir. Biz, onun biçimi üzerinde yalnızca düşündüğümüz sürece o, cansızdır, soyuttur. Onun yaşamını yalnızca duyduğumuz sürece de o, biçimsizdir, izlemdir. Yalnızca onun biçimi duygumuzda yaşadığı ve yaşamı usumuzda biçim aldığı sürece de o, canlı biçimdir. Bu da, onu güzel diye yargıladığımız yerlerde hep böyle olacaktır.

Birleştikleri zaman, güzelliği yaratan ayrıntılarını biz birer birer sayabilsek de, bununla güzelliğin doğuşu, herhangi bir biçimde açıklanmış olmaz; çünkü, bunun için, genel olarak, sonlu ile sonsuz arasında bütün karşılıklı etkiler kavranılamadan kaldığı gibi, b i r l e ş m e n i n k e n d i s i n i kavramamız gerekir. Us, aşkın nedenlerden: biçim içtepisiyle nesne içtepisi arasında bir beraberlik ister. Bu da, oyun içtepisi olması demektir; çünkü, yalnızca, gerçeğin biçimle, raslantının zorunlukla, edilginliğin özgürlükle birleşmesi ancak insanlık kavramını tamamlar. Us, bunu istemek zorundadır; çünkü — özü gereğince, yetkinliğe ve sınırları kaldırmaya yönelir. Ama, bu, ya da öteki içtepinin dışta bıraktığı her eylem, insan doğasını eksik bırakır. içinde de bir sınır yaratır. İnsanlık olsun der demez, güzellik olsun yasasını kurmuş olur. Deney, bize güzelliğin o l u p o l m a d ı ğ ı n ı söyler. Güzellik de bize, insanlığın olup olmadığını öğretir. Bunu öğretir öğretmez de o,

biz insanlığı biliriz. Yalnız güzelliğin n a s ı l olabileceğini, insanlığın da nasıl olduğunu bize ne us, ne de deney öğretebilir.

İnsan, biliyoruz, ne tam olarak maddedir, ne de tam olarak ruhdur. İnsanlığın bir birleşimi olarak güzellik, demek ne nesne içtepisinin tam bir nesnesi, ne de biçim içtepisinin bir nesnesi olabilir. Deneyin tanıtlamalarına sıkı sıkıya bağlanan keskin gözlemcilerin dedikleri gibi de, yalnızca yaşam da olamaz; üstelik de zamanın güzellik duygusu onu daha çok aşağıya çekmek ister. Deneyden çok uzaklaşan kurgusal dünya bilgelerin, açıklamada da daha çok sanat gerekseme leriyle aykırı yollara sapan felsefeci sanatçıların yargıladıkları gibi, yalnızca biçim de olamaz[1]. Güzellik, her iki içtepinin ortak oldukları oyun içtepisinin konusudur. Bu adı kullanırken, dil, tam hakkını veriyor. Bu ad, öznel ve nesnel raslantı olan her şeyi, ama gene de ne dıştan, ne de içten zorlananı, oyun sözcüğü ile karşılıyor. Ruh, gözle bakarken, yasa ile gerekseme arasında mutlu bir ortada bulunduğundan, her ikisi arasında da bölündüğünden - birinin olduğu

---

[1] B u r k e "Yüce ve Güzel Kavramının Kaynağı" adlı felsefe yazısında, güzeli, yalnızca yaşam yapar. Bildiğime göre de, bu konu üzerinde düşündüklerini söyliyen her i n a k dizge (dogmatik sistem) yandaşları, sanatçılar arasında da R a p h a e l M e n g e s, resimde güzellik duygusu üzerine düşüncelerinde, güzeli yalnızca biçim yapar. Başkalarını anmaya değmez. Her şeyde olduğu gibi, bu yazıda da, e l e ş t i r e n felsefe, deneyi ilkelere, düşünceyi de deneye çevirme yolunu açmıştır. *(Schiller).*

gibi, ötekinin de zorundan sıyrılıyor. Biçim içtepisi olduğu gibi, nesne içtepisi de, isteklerinde ağırbaşlıdır; çünkü bilmeye çalışırken, biri gerçeğe, öteki de nesnelerin zorunluğuna çeker; davranırken de, ilki, yaşamı, ikincisi de onuru korumaya çalışır. Demek her ikisi de doğruluk ile yetkinliğe yöneliyor. Ama, yaşam, ona özlük değer karışır karışmaz, umursanmaz olur; ödev de artık, eğilim çeker çekmez, onu zorlamaz. Ayniyle, ruh, nesnelerin gerçeğini, maddesel doğruluğunu, bunlar biçim doğruluğuna, zorunluk yasasına raslar raslamaz, daha özgür ve daha sessizce kavrar, kendisini de, ona doğrudan doğruya görüş yoldaşlık ettiğinden, artık soyutlukla gerilmiş duymaz. Kısacası: Ruh, düşüncelerle biraraya gelince, bütün gerçek, ağırbaşlılığını yetirir, çünkü küçülür, duygularla biraraya gelince de, zorunlu olan, zorunu bırakır, çünkü hafifler.

Ama, buna karşı sizin de her halde çoktan bir diyeceğiniz olacaktır: Güzellik, onu yalnızca bir oyun yapmakla düşürülmüyor mu? Hep bu ad altında anılan boş nesnelerle bir tutulmuyor mu? Sonra da onu, kültürün bir elaracı diye bakılan güzelliğe, yalnızca oyuna darlaşma, us kavramına ve onura aykırı gelmiyor mu? Güzellik duygusunu atmakla da olabilecek olan oyunu, yalnızca güzelliğe darlaşma deney kavramına aykırı gelmiyormu, diye soracaksınız.

Sonra da, insanın bütün durumları içinde, onu tamamiyan ve iki türlü doğasını birden geliştiren, oyun ve yalnızca oyun olduğunu bildikten sonra, ari oyun da ne demek oluyor, diyorsunuz. Nes-

ne diye düşündüklerinize göre, sizin d a r l a ş m a dediğinize, ben, kendi düşünceme göre tutamaklarla tanıtladığım gibi, g e n i ş l e m e diyorum. Ben işte tam tersini söylüyorum: İnsan, hoş, iyi ve yetkin olanı y a l n ı z c a ağırbaşlılıkla karşılar. Ama, güzellikle oynar[1]. Hiç kuşkusuz, biz, burada, gerçek yaşamda oynanan, genel olarak da maddesel konulara yönelen oyunları düşünebiliriz. Ama, burada söz konusu olan güzelliği de biz, gerçek yaşamada, boşuna araırız. Gerçekten var olan güzellik, gerçekten var olan oyun içtepisine değer. Ama, usun yarattığı güzellik ülküsü ile de, insanın bütün oyunlarında gözönünde tuttuğu oyun içtepisinin bir ülküsü de verilmiş oluyor.

Oyun içtepisi, ya nesne içtepisine, ya da biçim içtepisine yaklaştığına göre, güzellik de, ya daha çok yalnızca yaşama, ya da daha çok yalnızca biçime yaklaşacaktır. Bir insanın güzellik ülküsü, onun oyun içtepisini kandırdığı yolda aranacak olursa, hiçbir zaman aldanmıyacaktır. Eski Yunan halkının, Olympia'nın savaş oyunlarında, kan akıtılmaksızın, güç, hız, kıvraklık ve yeteneklerin karşılıklı, yüksek çarpışmalarından hoşlanmaları; Roma halkının da, yenilmiş bir gladiatorun[2] can çekişmesinden, ya da, Libyalı düşmanını yere sermesinden kıvanç duyması, bu biricik

---

[1] Bir iskambil o y u n u ve bir acıklı o y u n vardır. Ama, iskambil için "oyun" adı, ç o k a ğ ı r b a ş l ı gelir *(Schiller)*.

[2] *Gladiator:* Roma'da, savaş oyunları için yetişmiş, meslekleri çarpışma olan savut (müdafaa) erleri.

hallerden, bize neden bir Venüz'ün, bir Juno'nun, bir Apollo'nun ülküsel biçimlerini, Roma'da değil de, Yunanistan'da aramamız gerektiğini kavratıyor[3]. Ama, şimdi us konuşuyor: Güzel, yalnızca yaşam olmamalı; yalnızca biçim de olmamalı. O, canlı biçim olmalı, diyor; bu da güzellik olmalıdır demektir; çünkü güzellik, insan, salt biçimliliğin ve salt gerçekliliğin iki türlü yasasını veriyor. Bununla da şunu söylüyor: Oyun içtepisi, yalnızca nesne içtepisi, ya da yalnızca biçim içtepisi olmamalı; o, her ikisi de ayni zamanda olmalı. Bu da, oyun içtepisi olmalı demektir. Başka bir değişle: İnsan, güzellikle yalnızca oynamalı yalnızca güzellikle oynamalı.

Çünkü, sonunda, birden söylemek için: İnsan, sözcüğün tam anlamiyle, insan olduğu yerde oynar ve o, ancak oynadığı yerde tam insandır. Şu anda, çelişmeli gibi görünen bu cümle, onu iki türlü, ağırbaşlı ödeve ve alınyazıya uygulamaya değin gidebilseydik, o zaman, büyük ve derin bir an-

---

[3] Eğer (modern dünyada kalmak için) Londra'daki atletik yarışları, Madrid'deki boğa dövüşlerini, eski Paris'in göz kamaştırıcı sahneleri, Venedik'in gondol yarışmalarını, Viyana'daki hayvan azdırmalarını, Roma'daki Corso'nun gönül alıcı güzel yaşamını birbirleriyle karşılaştıracak olursak, bu çeşitli ulusların güzellik duyguları arasındaki incelikleri belirtmek güç olmaz. Bu arada da, bu değişik ülkelerin halk oyunları arasında tekbiçimlilik, ince (kültürlü) dünyanın oyunları arasında olduğundan çok daha azdır. Bunun da nedeni, kolaylıkla açıklanabilir *(Schiller)*.

lam alırdı. Oyun, size söz veriyorum, güzel sanatın ve daha güç olan yaşam sanatının bütün yapısını taşıyacaktır. Ama, bu cümle, yalnızca bilimde beklenmedik bir cümledir; sanatta, eski Yunanlıların en yüksek sanatçılarının duygularında, çoktandır yaşamakta ve etkilemekte idi. Yalnızca şu ayrımla ki, onlar, yeryüzünde yapılması gerekeni Olympos'da yaptırdılar. Bunun doğruluğuna da inanarak, ölümlülerin yanaklarını kırıştıran ağırbaşlılığı ve çalışmayı, boş yüzleri düz bıraktığı için hevese değmez diyerek, kutsal tanrıların alnından sildiler ve her zaman için kanımışları, her amacın, her ödevin, her tasanın bağlarından kurtardılar; işsizlikle tasasızlığı, tanrı katının imrenilecek bir alınyazısı yaptılar. En özgür ve en yüce varoluş için yalnızca daha insanca bir addı bu. Doğa yasalarının maddesel zoru olduğu gibi, törel yasaların düşünsel zoru da, her iki dünyayı birden içine alan zorunluğun yüksek kavramında yitirilir ve bu iki zorunluğun birleşmesinden ancak, onlara gerçek özgürlük doğar. Bu düşünce ile duygulanarak, onlar, ülkülerinin yüzçizgilerinden, eğilimle birlikte isteğin de bütün izlerini sildiler, ya da, daha iyi söyliyelim: Her ikisini, tanınmıyacak duruma getirdiler; çünkü her ikisini, en içli bir bağla bağlamasını bildiler. Bir Juno Ludovici'nin güzel yüzünden, bize söyliyen, ne alımlık, ne de onurdur. İkisinden hiçbiridir bu; çünkü ayni zamanda her ikisidir. Kadın tanrı, bizim kendisine tapmamızı istemekle, bu, tanrıya benzeyen kadın, sevimizi (aşkımızı) tutuşturur. Ama, kendimizi bu kutsal sevimliliğe açılarak verirken, göksel kanıklık bizi ürküterek geri ister. Bütün biçim,

kendinde, kendi içindedir. Kendi içine kapalı bir yaratıktır o; ve sanki yerin (mekânın) ötesinde imiş gibi, ne hoş görür, ne de direnir. Burada, güclerle çarpışacak bir güc yok; içine zamanın girebileceği bir boşluk yok. Güc ile karşıkoyamadan duygulanmak, çekilmek; boşluk ile de uzakta tutulmakla biz, aynı zamanda, en büyük durgunluk ile en büyük kımıldanma durumunda bulunuruz ve usun bir kavram, dilin de bir ad bulamadığı o tansık duygulanma olur.

ONALTINCI MEKTUP

Güzelliğin, birbirine karşıt iki içtepinin karşılıklı etkisiyle, birbirine karşıt iki ilkenin birleşmesinden doğduğunu gördük. Bunun da en yüksek ülküsünü, olabilir en yetkin bağlılıkta, gerçek ile biçimin d e n g e s i n d e aramak gerekecektir. Ama, bu denge hep, gerçeğin hiç erişemiyeceği ülkü olarak kalacaktır. Gerçekte hep, bir öğenin ağırlığı bir ötekine üstün gelir. Deneyin en üstün başarısı da, kimi zaman gerçeğin, kimi zaman biçimin ilkeleri arasında o y n a y a c a k t ı r. Demek ülküde güzellik, her zaman için, hiç bölünmiyen biricik bir birliktir; çünkü yalnızca bir denge olur ancak. Buna karşılık deneyde güzellik, hep iki türlüdür; çünkü sallantı ile denge çiftleşir: hem bu yanda, hem de öte yanda olabilir, çiğnenebilir.

Bundan önceki mektuplarımın birinde söylemiştim; şimdiye değin söylenenlerden de kesin bir zorunlukla: güzellikten, ayni zamanda, hem gevşeten, hem de geren bir etki beklenilebileceği sonucu çıkartılabilir: G e v ş e t e n etki, nesne içtepisini olduğu gibi, biçim içtepisini de sınırlar içinde tutmak için. G e r e n etki de, her ikisini de gücü altında bulundurmak için. Ama, güzelliğin bu her iki etki biçimi, düşüncede yalnızca bir tane olmalı. O, her iki doğa-

yı özdeş biçimde gererek gevşetmeli, her iki doğayı da gene, özdeş biçimde gevşeterek germeli. Güzellik, ayni zamanda, nesne içtepisi ile biçim içtepisini de kımıldattığından, her ikisinin de sınırlarını çekmiş; her ikisini karmakarışık sınırlar içinde tuttuğundan, her ikisine de gereken özgürlüğü vermiş oluyor. Bu da aslında, karşılıklı etki kavramından, her iki parçanın birbirine aynı zamanda zorlamalarından ve karmakarışık koşullarından çıkıyor; arı ürünü de bunun güzellik oluyor. Ama, deney, bize böyle yetkince karşılıklı etkiden bir örnek vermiyor. Tersine: Burada, her zaman az çok, artı, bir eksikliğin, eksikliğin de bir artının nedeni oluyor. Demek ülküsel güzellikte yalnızca düşüncede **ayrılan**, deneysel güzellikte, var oluşunda ayrıdır. Ülküsel güzellik, bölünmez ve yalın olduğu halde, birçok hallerde, hem eritici, hem de enerjik bir nitelik gösterir. Deneyde ise, hem eritici, hem de erkesel (enerjik) güzellik **vardır**. Böyledir bu. Salt olanın, zaman sınırları içine alınan, us düşüncelerinin de insanlıkta gerçekleştirilen bütün olgularda da böyle olacaktır. Düşünen insan, erdemi, doğruluğu, mutluluğu böyle düşünür; davranan insan da, yalnızca **erdemler** uygulayacak, yalnızca **doğruluklar** kavrıyacak, yalnızca **mutlu günler** tadacaktır. Bunları, ötekilerine çevirmek - töreler yerine töreliliği, bilgiler yerine bilgililiği, mutluluk yerine mutluluğu geçirmek, fiziksel ve törel eğitimin işidir; güzelliklerden güzellik yapmak da estetiğin ödevidir.

Eritici güzellik, insanı, bir çeşit yumuşaklık ve sinir gevşekliğinden koruyamadığı gibi erkesel güzel-

lik de onu, bir çeşit yabansıllıktan ve kabalıktan koruyamaz; çünkü birincisinin etkisi, ruhu fiziksel olduğu gibi, törel bakımdan da germeye ve hız gücünü arttırmaya yaradığından, huy ile niteliğe karşı koyuşun, kolaylıkla, etkilere de karşı olan duygululuğu azalttığı olur. İnce insanlığın da, yalnızca kaba doğanın görmesi gereken bir baskı gördüğü olur; kaba doğanın da, yalnızca özgür insanın kazanması gereken bir gücü kazandığı olur. Bundan ötürü, güç ile zenginlik çağlarında, düşüncede gerçekten büyük olan, dev gibi ve serüvenli olanla; anlayışta yüce olan da, tutkunun korkunç belirtileriyle birlikte bulunur. Bundan ötürü de, kural ve biçim çağlarında, doğa, çok kez, yatıştırılmış olmaktan çok, ezilmiş; üstün olmaktan çok, kırgın olarak da bulunur. Eritici güzelliğin etki ödevi, ruhu törel olanda olduğu gibi, fiziksel olanda da çözümlemek olduğundan, hırsların zoru ile duyguların da erkesinin kolaylıkla boğulduğu ve yalnızca tutkuların güç yitirmesi gerekse de, huyun da bunu paylaştığı olur. Bundan ötürü, daha kültürlü çağlarda, yumuşaklığın bozularak çok kez gevşekliğe, inceliğin düzeyliğe, dürüstlüğün boşluğa, özgürlüğün zorbalığa, kolaylığın hafifliğe, sessizliğin ağırlığa döndüğü, her şeyden önce de, en küçümsenecek bir karikatürün en yetkin insanlığa dayandığı görülür. Demek madde, ya da biçimlerin zoru altında bulunan insan için, eritici güzellik gereklidir; çünkü o, uyum ve inceliği duymaya başlamadan, büyüklüğü ve gücü duyalı çok olmuştur. Güzellik duygusunun hoşgörürlüğü altındaki insan için erkesel güzellik gereklidir; çünkü

o, incelme durumunda, seve seve yabansıl durumundan getirdiği gücü harcar.

Artık, güzelin etkisi ve güzel kültürün onuru üzerinde insanların yargılarında raslanan o karşıtın açıklandığını ve cevaplandırıldığını sanıyorum. Bu karşıt, deneyde, iki türlü güzelliğin olduğu, her ikisinin de, ayrı ayrı, yalnızca, kendi özel biçiminden tanıtlanabileni bütün bir tür için söylendiği anılır anılmaz, açıklanmış olur. Bu karşıt, insanlığın iki türlü güzelliğini karşılayan iki türlü gerekseme ayırdedilir edilmez kalkmış olur. Demek her iki yan da haklı kalacaktır; yeter ki önce, düşüncelerinde güzelliğin hangi cinsi, insanlığın da hangi biçimi olduğunu birbirlerine söyliyerek anlaşsınlar.

Bundan ötürü, ilerideki araştırmalarımda, doğanın insanla estetik bakımdan aldığı yolu benimsiyeceğim ve güzelliğin cinslerinden tür kavramına çıkacağım; sonunda da, insanlığın birbirine karşıt o iki biçiminin, ülküsel insanın birliğinde söndüğü gibi, güzelliğin birbirine karşıt olan her iki cinsini de, ülküsel güzelliğin birliğinde söndürmek için, eritici güzelliğin etkisini gergin insanda, erkesel güzelliğin etkisini de gevşek insanda araştıracağım.

ONYEDİNCİ MEKTUP

Güzelliğin genel düşüncesini, insanın doğasından geliştirmek söz konusu olduğu sürece, insanın doğrudan doğruya yapısında olan, sonlu kavramından da ayrılmıyan doğal sınırlardan bir başkasını düşünmemiz gerekiyordu. Gerçek görünüşlerde sıkıntısı çekilen rasgele sınırlandırmalara bakmadan, biz güzellik kavramını, doğrudan doğruya, bütün zorunlukların kaynağı olan usdan çıkardık. Böylece, insanlık ülküsiyle birlikte güzellik ülküsü de verilmiş oldu.

Ama, şimdi, düşünceler ülkesinden gerçekler sahnesine inelim ve burada, insanı, b e l l i b i r d u r u m d a, kendi arı kavramından değil de, dış durumlardan ve özgürlüğünü rasgele kullanışından gelen sınırlandırmalar içinde görelim. İnsanlık düşüncesinin, insanın içinde, ne çeşitte çok sınırlandırılmış olursa olsun, yalnızca konusu bize, ondan toptopuna, birbirine karşıt ancak i k i aykırılık olabileceğini öğretiyor. Onun yetkinliği, duyusal ussal güçlerin birbirlerine uyan erkesinde midir, o zaman o, bu yetkinliğe, ya yalnızca uygunlukta bir eksiklikten, ya da erkede bir eksiklikten ötürü ulaşamaz.

Demek biz, güzellik üzerinde deney tanıtlamalarının, onun için söylediklerini dinlemeden, yalnızca usla, gerçeği, daha doğrusu, sınırlı insanı, güçlerin

tekyanlı çalışmalarının, yapısındaki uyumu bozduğuna, ya da doğasının birliği, duyusal ve düşünsel güçlerinin hep tek biçim gevşekliği üzerine kurulmasına göre, ya gergin, ya da gevşemiş durumda bulacağımıza güveniyoruz. Gergin insanda uyumun, gevşek insanda da erkenin sağladığı bu birbirine aykırı iki sınır, şimdi gösterileceği gibi, güzellikle kaldırılıyor, böylelikle de doğasına uygun olarak, sınırlı durumu, salt bir duruma geri çeviriyor ve insanı, kendi içinde tam bir bütün yapıyor[1].

Demek güzellik, kurguda (Spekulation) bulduğumuz kavramını, gerçekte hiçbir yolda yadsımıyor; yalnızca, onun burada, orada olduğundan, insanlığın arı kavramına uyumlıyabildiğimizden çok daha az özgürlüğü var. İnsanda, deneyin, onu gösterdiği gibi, güzellik, bozulmuş ve karşı çıkan bir gereç bulur ki, bu, onun ü l k ü s e l yetkinliğinden, içine kendi k i ş i s e l yaratılışından kattığı kertede, çalar. Bunun için de o, kendisini, gerçekte, her yerde, arı bir tür olarak değil, yalnızca özel ve sınırlı bir özellik olarak gösterecek, gergin ruhlarda, özelliğinden ve çeşitliliğinden, gevşek ruhlarda da canlandırıcı gücünden yitirecektir. Ama, onun bu iki türlü görünüşü,

---

[1] "Estetik İlkeler" adlı eserin (Erfurt 1791) o yetkin yazarı, güzellikte iki ilke ayırır: A l ı m l ı l ı k ve g ü ç. Güzelliği de, ikisinin tüm birleşmesinde gösterir. Bu da burada verilen açıklamaya uyuyor. Demek onun tanımlamasında da, güzelliğin ikiye ayrıldığının nedeni bulunuyor: İçinde alımlılığın olduğu bir eritici güzellik, bir de içinde gücün üstün geldiği bir erkesel güzellik. *(Schiller)*.

gerçek niteliğini artık daha yakından tanımış oldu ğunuzdan, bizleri şaşırtmıyacaktır. Güzellik kavramı, ayrı ayrı deneylerde saptamağa çalışan ve o n u, et kisi altında bulunan insanın eksiklikleri için sorumlu tutan o büyük yargıçlar yığınından ayrılarak, biliyo ruz ki, kişiliğinin eksiklerini güzelliğe geçiren, öznel sınırlılığiyle yetkinliğine götürecek yolu hiç durma dan kesen, salt ülküsünü, görünüşün iki sınırlı biçimine indiren hep insanın kendisidir.

Eritici güzelliğin, gergin ruhlar için, enerjik güzelliğin de gevşek ruhlar için olduğu ileri sürülmüştü. Ama, ben, gergin diye, hem duygularının zoru altında (nesne içtepisinin tek yanlı zoru altında), hem de kavramların zoru altında (biçim içtepisinin dışarı atan zoru altında) bulunan insana derim. Her iki ana içtepiden birinin, d ı ş a r ı a t a n egemenliği, onun için bir zorlama, zor kullanma durumudur. Oysa özgürlük, yalnızca, her iki doğanın da birarada çalışmalarında, her iki zorunlukların birleşmelerindedir. Demek duyguları tek yanlı kavrıyan, ya da duyu ları gerilen insan, biçim ile çözümlenecek, özgürlüğe biçim ile kavuşturulacaktır. Yasaları tek yanlı kavrıyan, ya da düşünceleri gerilen insan, madde ile çözümlenecek, özgürlüğe madde ile kavuşturulacaktır. Demek eritici güzelliğin, bu iki türlü ödevi tüm anlamiyle başarabilmesi için, kendini, iki değişik biçimde gösterecektir. B i r k e z, durgun biçim olarak yabanıl yaşamı yumuşatacak, duygulardan düşüncelere yol açacaktır; s o n r a d a, canlı resim olarak, soyut biçimi, duyusal güçle donatacak ve kavramı görüşe, yasayı da duyguya geri götürecektir. Birincisinde o,

doğa insanına, ikincisinde de yapmacıklı insana yararlı olacaktır. Ama, her iki olguda da, gereçine tam özgürce buyuramadığından, ya biçimsiz doğanın, ya da doğaya aykırı sanatın verdiğine bağlı olduğundan, kaynağının izlerini taşıyacak, kendini, orada, daha çok maddesel yaşamda, burada da daha çok arı biçimde yitirecektir.

Bu iki çeşit gerginliği kaldıracak olan güzelliğin nasıl bir araç olabileceğini anlıyabilmek için, kaynağını onun, insanın içinde araştırmamız gerekiyor. Bunun için de işte, azıcık daha, kurgu (Spekulation) alanında, durmayı göze alın; bunu sonra, her zaman için bırakacak, öylesine de güvenli adımlarla deney alanında ilerliyeceksiniz.

ONSEKİZİNCİ MEKTUP

Eritici güzellikle duyusal insan, biçime ve düşünmeğe götürülür. Eritici güzellikle ussal insan, maddeye geri çevrilerek gene duyular dünyasına verilir.

Bundan da, madde ile biçim, edilginlik ile etkenlik arasında bir orta durumun olması gerektiği, güzelliğin de bizi, bu orta duruma oturtacağı sonucu çıkar görünüyor. İnsanların büyük çoğunluğu da, gerçekten, güzelliğin etkisi üzerinde düşünmeğe başlar başlamaz, bu kavramı oluşturuyor; bütün deneyler bunu gösteriyor. Ama, öte yandan, madde ile biçim, edilginlik ile etkenlik, duymak ile düşünmek arasındaki uzaklık sonsuz, hiçbir şeyle de kapatılamaz olduğundan, böyle bir kavram gibi uygunsuz, aykırı bir şey yoktur. Şimdi biz, bu aykırılığı nasıl gidereceğiz? Güzellik, birbirine karşıt iki durumu, duyma ile düşünme durumunu birbirine bağlıyor ama, gene de, ikisi arasında bir orta durum yok. Biri deneyle, öteki de doğrudan doğruya usla kesinleşiyor.

Sonunda, güzellik sorununun varacağı önemli nokta bu. Bu sorunu da kandıracak biçimde çözebilirsek, güzelbilimin çevrimi içinde bizi yürütecek yolun ipucunu bulmuş oluruz.

Ama, burada, bu araştırmada, birbirlerini zorunlu olarak desteklemeleri gereken, birbirinden apayrı iki eylem söz konusudur. Güzellik, birbirine karşıt, hiç de birleşemiyecek iki durumu birbirine bağlıyor, deniyor. Biz, bu karşıtlıktan başlamak zorundayız. Onu biz, bütün ayrılığı ve titizliği içinde kavrıyacak ve tanıyacağız; hem de öyle ki, her iki durum, kesin olarak birbirinden ayrılarak; yoksa onları birleştirmeyiz, karıştırırız. İkinci olarak: bu birbirine karşıt iki durumu güzellik bağlar, böylelikle de karşıtlığı kaldırır, deniyor. Ama, her iki durum, birbirine hep karşıt kalacağından, bunlar, ancak, birbirlerine, yok edilmekten başka türlü bağlanamazlar. Demek bizim ikinci işimiz, bu bağlılığı tamamlamak, onu, öylesine arı ve tam olarak gerçekleştirmek olur ki, her iki durum, bir üçüncü durumda yok olacak, bütünde, parçalanmanın hiçbir izi kalmıyacaktır. Yoksa, onları birleştirmez, ayırırız. Felsefe dünyasında, güzellik kavramı için yapılmış, bugün de gene yapılmakta olan bütün tartışmalar, araştırmaların, ya kesin olarak ayırmakla başlanmadığından, ya da tam bir arılıkla birleştirilmeğe götürülmediğinden ileri gelmiştir. Felsefeciler arasında, bu konu üzerinde düşünürken, körükörüne duygularının önderliğiyle yürüyenler, güzelliğin kavramına varamazlar, çünkü onlar, duyusal etkinin bütününde ayrıntıları seçmezler. Ötekiler, yalnızca usu kendilerine önder alanlar da, bir güzellik kavramına varamazlar; çünkü bunlar, güzelliğin bütününde, ayrıntılardan başka bir şey görmezler. Ruh ile madde, en yetkin birleşiminde bile, onlar için

hep ayrı kalır. Birinciler, güzellikten dinamikçe korkarlar; bu da, duyguda bağlı olanı ayırmak gerektiğinde etkiliyecek güç olarak yoketmekten korkarlar, demektir. Ötekiler de, güzellikten us bakımından korkarlar; bu da, usda ayrı olanı birleştirmek gerektiğinde, kavram olarak yoketmekten korkarlar, demektir. Onlar, güzelliği, etkilediği gibi düşünmek isterler. Bunlar da, düşünüldüğü gibi etkilendirmek isterler. Demek her ikisi de doğruya ulaşamıyacaklardır. Onlar, sınırlı düşünme yetileriyle sonsuz doğayı benzetlediklerinden; bunlar da, sonsuz doğayı, kendi düşünme yasalarına göre sınırlandırmak istediklerinden. Birinciler, güzelliği, gereğinden çok parçalamakla özgürlüğünden çalmaktan korkuyorlar; ötekiler de, gereğinden çok birleştirmeğe çalışmakla kavramının kesinliğini almaktan korkuyorlar. Ama, onlar, içine pek haklı olarak, güzelliğin varlığını oturttukları özgürlüğün, yasasızlık değil, yasaların uyumu, zorbalık değil, en yüksek iç zorunluk olduğunu düşünmezler. Bunlar da, güzellikten aynı hakla istedikleri kesinliğin, belli gerçekleri dışarı atmakta değil, hepsini saltça içe almakta olduğunu, sınırlandırma değil, sonsuzluk olduğunu düşünmezler. Biz, eğer, içinde, us önünde güzelliğin bölündüğü iki öğeden başlarsak, her ikisinin de başlarını çarptıkları kayalardan sakınmış oluruz; sonra da, duyguyu etkileyen, içinde de her iki durumu tümiyle yitiren arı güzel birliğe yükseltiriz[1].

[1] Uyanık bir okuyucuya, burada yapılan karşılaştırmalardan, usdan çok, duygu tanıtlamalarına önem veren duyumsal estetik bilginlerinin gö-

ONDOKUZUNCU MEKTUP

Genel olarak, insanda, edilgin ve etken belirliyebilmekliğin iki çeşit durumu, edilgin ve etken belirliğin de gene iki çeşit durumu ayrılabiliyor. Bu cümlenin açıklanması, bizi, en kısa yoldan ereğe götürecektir.

İnsan kafasının, duyuların etkileriyle verilen bütün belirtiler önündeki durumu, sınırsız be-

---

rüşlerine göre, doğruluğu, güzellikle birarada ele alamadıkları halde, gerçekte, karşın olanlardan daha çok doğruluğa yaklaştıkları belirmiş olsa gerek. Doğa ile bilim arasındaki bu ilişki de her yerde görülür. Doğa (duyu), her yerde birleştirir; us, her yerde ayırır. Ama, us birleştirir de gene. Bunun için işte insan, daha felsefe yapmaya başlamadan, doğruluğa, araştırmalarını henüz bütün bütün ulamlardan (kategorilerden) geçirmemiş, bitirmemiş olan bir felsefeciden daha yakındır. Bunun içindir ki, üstünde pek eleştirmeden, bir felsefe kuramına, eğer sonucuna göre, genel duygu bu kurama karşı ise, yanlıştır, denilebilir. Ama, ayni hakla da ona, eğer biçim ve yöntem (metod) bakımından, genel duygu kendinden yana ise, kuşku ile bakılabilir. Bu sonuncusiyle, her yazar, kurallardan çıkarılmış bir felsefe yazısının, birçok okuyucunun beklediği gibi, zamanını hoş geçirmek için, ocak başında okunamamasiyle avunabilir. İlkiyle de: usu pahasına, yeni dizemler (sistemler) kurmak istiyenler susturulabilir *(Schiller)*.

lirliyebilmektir. Yerin ve zamanın sonsuzluğu, onun hayal gücüne, özgürce kullanması için verilmiştir. Koşul olarak da, olabilirliğin bu geniş ülkesine hiç bir şey çıkarılmamış olduğundan, belirsizliğin bu durumuna b o ş b i r s o n s u z l u k denebilir; bu da sonsuz bir boşlukla hiçbir bakımdan karıştırılmamalıdır.

Şimdi, onun duyularına dokunalım ve olabilir belirliklerin sayısız yığını içinden, tek bir gerçeklik elde edelim. Onda bir hayal uyandıralım. Yalnızca belirliyebilmekliğin bundan önceki durumunda, boş bir yetiden başka bir şey olmıyan, şimdi, çalışan bir güç olur, bir iç (muhteva) alır. Ama, aynı zamanda da, etkileyen güç olarak bir sınır alır; çünkü o, yalnızca yeti olarak sınırsızdı. Demek gerçeklik elde edilmiş, ama sonsuzluk yitirilmiştir. Bir yerde, bir biçimi betimlemek için biz, sonsuz yeri s ı n ı r l a n d ı r m a m ı z gerekiyor; zaman içinde de bir değişikliği düşünebilmemiz için, zaman bütününü b ö l m e m i z gerekiyor. Demek biz, yalnızca sınırlarla gerçekliğe, yalnızca h a y ı r d e m e k l e, ya da çıkarmakla o l u m l u l u ğ a, ya da gerçekten oturtmaya erişiyoruz; yalnızca özgür belirliyebilmekliğini kaldırmakla biz, belirliği elde ediyoruz.

Ama, i ç i n d e n çıkarılamıyacak bir nesne olmamış olsaydı, kafanın salt bir eylem davranışiyle de hayır, evete çevrilememiş olsaydı, ortaya koymamakla bir karşıkoyma olmasaydı, yalnızca çıkarmaktan bir gerçeklik olmıyacak, yalnızca duyuların duymasiyle de bir zaman, bir düşünme olmıyacaktı. "İç" in

bu davranışına yargılama, ya da düşünme, sonucuna da d ü ş ü n c e deniyor.

Yer (mekân) için de, bir yer s a p t a m a d a n, bizim için bir yer yoktur. Ama, salt yer olmadan da biz, bir yer belirtemeyiz. "Zaman" la da bu böyledir An olmadan, zaman da olmaz bizim için. Ama, sonsuz zaman olmadan da biz, hiçbir yoldan anı düşünemeyiz. Demek biz, doğal olarak, yalnızca parça ile bütüne, yalnızca sınır ile sınırsızlığa, yalnızca edilginlikle erkinliğe ulaşıyoruz. Ama, biz, aynı zamanda da, yalnızca, bütünle parçaya, yalnızca sınırsızlıkla sınıra, yalnızca edilginlikle etkenliğe varıyoruz.

Eğer güzellik için, insanı duygudan düşünceye götürüyor, deniliyorsa, bununla hiçbir zaman, duyguyu düşünceden, edilginliği etkenlikten ayıran uçurumu güzellikler kapatacaktır gibi bir şey anlaşılmasın. Bu uçurum sonsuzdur; araya yeni ve bağımsız bir yeti girmeden de, tek olandan, her zaman için genel olan, raslantıdan, zorunlu olan, bir an için olandan, hiç geçmiyecek olan olamaz. Düşünce, bu salt yetinin doğrudan doğruya bir davranışıdır; onu, kendini bildirmesi için her ne denli duyuların isteklendirmesi gerekirse de, bildirisinin kendisinde, hiç de duyularına bağlı olmaz; daha çok kendini, bunlara karşı koymakla ancak bildirir. Davranmak için yararlandığı bağımsızlığı, her yabancı etkiyi iter, düşünürken y a r d ı m ettiği onarında değil de (bu çok açık bir çelişme olur), yalnızca, düşünme güçlerine, kendi yasalarına göre bildirmesi için, özgürlük verdiği onarında güzellik, insanı, maddeden biçime, duygu-

lardan yasalara, sınırlı bir varlıktan salt bir varlığa götürebilmek için bir araç olur.

Ama, bu da, bağımsız bir yeti kavramı ile çarpışır görünen düşünme güçleri özgürlüğünün engellenebilmesini koşullar. Nitekim dışarıdan, etkileyeceği gereçinden başka bir nesne almıyan yeti, yalnızca gereçin alınmasiyle, demek yalnızca, olumsuz olarak etkilemesi önlenebilir. Duyusal tutkulara, iç durumun özgürlüğünü olumlu ezebilmek için bir zor kullanılınca da, düşüncenin doğasını yadsımak olur. Deney, her ne denli, duyu güçlerinin ateşli etkilemeleri onarında us güçlerinin ezildiğini gösteren yığın dolusu örnekler verirse de, kafa güçsüzlüğünü, etki gücünden çıkaracak yerde, daha çok, etkinin bu ağır basan gücünü, kafanın o güçsüzlüğüyle açıklıyacaktır; çünkü duyular, kafaya karşı başka türlü bir güç çıkarmayı düşünemez, kafa da, kendini böyle bir güç olarak tanıtlamaktan kendiliğinden vazgeçer.

Bu açıklamamı yaparken ben, karşı konulacağını beklerken, şimdi, öyle görünüyor, bir başka soruna dolanıyorum; iç durumun bağımsızlığını da yalnızca, onun birliği pahasına kurtardım; çünkü insanın iç durumu bölünmemiş, kendi kendisinin karşısına dikilmemişse, k e n d i s i n d e n, aynı zamanda, hem eylemsizliğin, hem de eylemliliğin nedenlerini nasıl alabilir?

Burada, önümüzde, sonsuz değil, sonlu düşüncenin olduğunu anlamamız gerekiyor. Sonlu düşünce, ancak edilginlikle etkin olan, yalnızca sınırlarla saltlığa ulaşan, gereç aldığı ölçüde davranan ve eğiten düşün-

cedir. Demek böyle bir düşünce, biçime, ya da saltlığa kayan bir içtepiyi, gereçe, ya da sınırlara kayan bir içtepi ile birleştirecektir. Bunun için de koşul şudur: İkincisiz o, birinci içtepiyi ne elde edebilir, ne de isteğini yerine getirebilir. Aynı varlıkta, ne kertede, böylesine iki çeşit yönsemenin birarada bulunabileceği, bir fizikötecisini (metafizikçiyi) şaşırtabilirse de, aşkın (transzendental) bir felsefeciyi hiç şaşırtmıyan bir ödevdir. Böyle bir felsefeci, hiçbir yoldan, nesnelerin olabilirliklerini açıklamağa çalışmaz; tersine: deneyin olabilirliklerini kavratan bilgileri saptamakla yetinir ancak. Deney de, iç durumda, hiçbir karşıkoyma olmadan, salt bir birlik olmadan olamıyacağından, o, her iki kavramı da, tam bir yetki ile, denemenin aynı kertede zorunlu koşulları diye, hiç onların birleşebileceklerini düşünmeden ortaya koyar. Bu iki içtepiden d ü ş ü n c e n i n k e n d i s i ayrılınca, ikisinin kafada bulunması, düşüncenin salt birliğine hiçbir bakımdan aykırı gelmez. İki içtepi, her ne denlü d ü ş ü n c e d e v a r o l u p, düşüncede tepiyorsa da, d ü ş ü n c e n i n kendisi, ne madde, ne de biçimdir; ne duyu, ne de usdur. İç durumun insan düşüncesini ancak usa uyduğu yerde kendi başına davrandığı, usa uymadığı yerde de, onu edilgin diyerek yalnızca bıraktığı, her zaman düşünmediği görülüyor.

Bu iki ana içtepiden her biri, gelişmeğe başlar başlamaz, doğası gereğince ve zorunlu olarak isteklerinin yerine gelmesini ister. Ama, işte bunun için, her ikisi de zorunlu olarak birbirine karşıt nesneler

istediklerinden, bu iki zorunluk, karşılıklı, birbirlerini yok eder; istek de, her ikisi arasında, tam bir özgürlük için direnir. Demek istektir kendini her iki içtepiye karşı bir g ü ç (gerçeğin bir nedeni) olarak gösteren. Ama, ikisinden de hiçbiri başlıbaşına, ötekinin karşısına bir güç olarak çıkamaz. Kendisinde hiç eksik olmıyan, hak için en olumlu bir isteklendirme ile de zorba, haksızlık yapmaktan alakonamaz, tattırmak için en canlı kandırmalar da güçlüye ilkeleri çiğnettirilemez. İnsanın içinde, isteğinden başka bir güç yoktur ve yalnızca insanı yokeden, ölüm, ya da bilincini elinden alan şeyler ancak onun iç özgürlüğünü yokedebilir.

Demek nesne içtepisinin mi, yoksa biçim içtepisinin mi isteklerinin yerine getirilmesi gerektiği, isteğe dayanıyor. Ama, şunu da söylemek gerek: duymamız değil, duygumuzun belirtici olması — bilince varmamız değil, arı benliğimizin belirtici olması, isteğe bağlıdır. İstek, içtepiler kımıldamadan, isterim demez. İçtepiler de ancak, ikisinin de nesneleri: duygu ile kendini bilme verildikten sonra uyanırlar. Demek bu nesneler, istek, henüz isterim demeden, zorunlu olarak, var olacaklar; bunun sonucu olarak da, istek ile var olamazlar.

D ı ş t a bir zorunluk, durumumuzu, zaman içindeki var oluşumuzu, duyularımızın duyarlığıyle belirtir. Bu, bizim isteğimize bağlı değildir, bizi etkilediği gibi de edilgin oluruz. Buna göre özdeş olarak, i ç i m i z d e bir zorunluk, duyularımızın duyarlığı ve bunlara karşıkoymalarla kişiliğimizi açar; çünkü ken

dini bilme, koşulladığı isteğe bağlı olamaz. Kişiliğin, böylece ilk olarak belirmesi, bizim yararlığımız değil, onun eksikliği de gene bizim kusurumuz değildir. Ancak kendisini bilenden us istenir; bu da, salt doğru sonuç, bilinç genelliği demektir. Bundan önce o, insan değildir ve ondan, insanlığın hiçbir sahnesi beklenemez. Bir f i z i k ö t e s i (metafizik), özgül ve bağımsız kafanın, duygularla çekilen sınırları, nasıl açıklayamazsa, bir f i z i k ç i de, bu sınırlarla kişilikte yaratılan sonsuzluğu öylesine kavrıyamaz. Ne soyutluk, ne de deney, bizi, genellik ve zorunluk kavramlarından gelen kaynağa götürür. Onun, zaman içinde ilk görünüşü, gözlemcinin, duyular üstü başlangıcı da fizik ötesi araştırıcının gözünden kaçar. Ama yeter, bir kendini bilme olmuş, bunun değişmez birliğiyle de, insan i ç i n ve i n s a n l a olması gereken her şey, onun bilmesi ve davranması için bir yasa birliği kurulmuştur. Doğruluk ve hak kavramları, daha duyululuk çağında kendilerini, önünden kaçınılamıyan, yalanlanamıyan ve kavranılmıyan bir tanrı görünüşü gibi (Theophanie), eğer hiç görünmüşse, göstermişlerdir. Nereden ve nasıl göründüğü söylenemeden de, bu ölümsüzün zaman içinde, zorunlunun da raslantılar içinde olduğu söylendi. Böylece duygu ve kendini bilme, öznenin, üstüne bir şey katmadan doğdu, her ikisinin de kaynağı, bilgi çevremizin ötesinde olduğu gibi isteğimizin de ötesindedir.

Ama, her ikisi de gerçek midir? İnsan da, duygu ile belli bir varlığın deneyini elde etmiş midir? Kendini bilme ile salt varlığını duymuş mudur? O za-

man, nesneleriyle, her iki ana içtepisi de canlanır. Duyusal içtepi, yaşamı yaşamakla (kişiliğin başlamasiyle), ussal içtepi de, yasayı uygulamakla (kişiliğin başlamasiyle uyanır ve ancak şimdi, her ikisi de var olunca, onun insanlığı kurulmuş olur. Bu oluncaya değin de, her şey, içinde, zorunluğun yasasına göre olur. Ama, şimdi, onu doğanın eli bırakır, içine koyduğu ve içinde uyandırdığı insanlığı göstermek de artık kendinin işi olur. Birbirine karşıt iki ana içtepi, onda, kımıldanır kımıldanmaz, her ikisi de zorunluklarını yitirirler ve iki zorunluğun birbirine karşı gelmeleri özgürlüğü başlatır[1].

[1] Yanlış anlaşılmasını önlemek üzere burada, özgürlükten, her söz edilişte, insana, uslu bir insan olarak bakıldığında, onun olan ve ona ne verilip, ne de alınabileni değil, ancak karışık doğası üzerine kurulan özgürlüğü demek istediğimi belirtirim. İnsanın yalnızca ussal davranmasiyle birinci cinsten bir özgürlüğü tanıtlar; gereçin sınırları içinde uslu ve ussun yasaları altında, maddesel davranmasiyle de ikinci cinsten bir özgürlük tanıtlar. İkincisi, birincinin doğal bir olabilirliğiyle açıklanabilir *(Schiller)*.

YIRMİNCİ MEKTUP

Özgürlüğün etkilenemiyeceğini, onun kendi arı kavramı da söylüyor. Ama, ö z g ü r l ü ğ ü n, insan eseri olmayıp da d o ğ a n ı n (bu sözcük en geniş anlamda alındığında) bir etkisi olması, bundan ötürü de doğal araçlarla isteklendirilebileceği ve önlenebileceği, zorunlu olarak, bundan önceki cümleden çıkıyor. Özgürlük, insan t a m olduktan, onun her i k i ana içtepisi geliştikten sonra ancak başlar. Demek insan tam olmadan, her iki içtepiden biri de dışta kaldığı sürece özgürlük onda eksiktir. Bu eksikliği tamamlamak için, insanı tam yapacak her şeyin gene kendisine geri verilmesi gerekmektedir.

Böylece gerçekten, bütün bir türde olduğu gibi, tek bir insanda da öyle bir an görülür ki, bunda insan, henüz tam olmamıştır; içindeki iki içtepiden biri de durmadan çalışır. Biz onun, biçimle bitirmesi için, arı yaşamla başladığını, kişiden önce kişilik olduğunu, sınırları aşarak sonsuzluğa gittiğini biliriz. Demek duyusal içtepi, ussal içtepiden çok daha önce kımıldamağa başlıyor; bu da, duygunun bilinçten önce geldiğinden oluyor. Nesne içtepisinin bu ö n c e l i ğ i n d e biz, insancıl, özgürlüğün bütün bir tarihçesinin açıklandığını buluyoruz.

Biçim içtepisi, yaşam içtepisine henüz karşı koyamadan, yaşam içtepisinin, doğa ve zor olarak davrandığı bir an vardır. Bu anda da insan, henüz özgür olmağa başlamadığından, duyululuk bir güç olur; çünkü güç olarak, insanın içinde, ancak istek vardır. Ama, şimdi, insanın geçmesi gerektiği düşünme durumunda, tersine olarak, usun da (aklın) bir güç olması gerekmektedir; fiziksel zorunluğun yerine de ussal, ya da törel bir zorunluk geçecektir. Demek duygu gücü, bunun için yasa çıkarılmadan yok edilecektir. Demek henüz olmamış bir şeyin başlamasiyle iş bitmiş olmuyor. Önce, olmakta olan bir şeyin bitmiş olması gerekiyor. İnsan, doğrudan doğruya, duymaktan düşünmeğe geçemez. Onun, önce bir adım geri atması gerekiyor; çünkü ancak bir sınırlandırma kalkarsa yerine, ona karşıt bir başkası geçebilir. Demek o, edilginliği öz davranışiyle, edilgin bir sınırlandırmayı etkin bir sınırlandırma ile değiştirmek için, bir an, bütün sınırlandırmalardan özgür olacak ve arı sınırlandırabilmenin bir durumundan geçecektir; çünkü, eksiden artıya çıkabilmek için, yolu sıfırdan almak gerekmektedir. Ama gene de o, belli bir biçimde, duyularını henüz daha hiçbir şey etkilemeden, bulunduğu o arı sınırlandırılmamışlığın eski durumuna geri dönecektir. Ama, bu durumun içi bomboştu; şimdi de, özdeş bir sınırlandırılmamışlığı ve özdeş sınırsız bir sınırlandırabilmeyi, bu durumdan doğrudan doğruya olumlu bir şey çıkması gerektiğinden, olabilir en

büyük içle (muhteva ile) birleştirmek gerekir. Demek gerçeği yitirmemesi gerektiğinden, duyularla aldığı belirği de sıkı sıkıya tutmak gerekiyor. Ama aynı zamanda da, sınırlama olduğu kertede, sınırsız bir belirliyebilme olması gerektiğinden, kaldırılmak gerekiyor. Demek oluyor ki, ödev, durumun sınırlandırılmasını aynı zamanda hem yok etmek, hem de alıkoymak oluyor. Bu da ancak, ona **bir başkasını karşı koymakla** olabiliyor. Bir terazinin kefeleri, boş olduğunda, dengededir. Kefelerin her ikisine özdeş ağırlık konduğunda da gene dengededir.

Demek insanın ruhu, duygudan düşünceye, içinde duyunun ve usun **aynı zamanda** çalıştıkları bir ortak ruh durumundan geçiyor. Ama işte bunun için de onun belirtici gücünü, karşılıklı kaldırıyorlar; birbirlerine karşıkoyma ile de olumsuzluk yaratılıyor. İnsan ruhunun ne fizik, ne de törel bakımdan zorlandığı, ama gene de, her iki türlü çalıştığı, içteki bu ortak ruh durumu, özgür ruh durumu adını kazanır. Duyusal belirtme durumuna fiziksel, ussal belirtme durumuna da ussal ve törel denirse, o zaman bu gerçek ve etkin belirtilebilme durumuna **güzelbilimsel** *(estetik)* demek gerekir[1].

[1] Bilgisizlik yüzünden yerinde kullanılmıyan bu sözcüğün arı anlamını bilmiyen okuyuculara şunu açıklıyalım: Herhangi bir görünüşte ortaya çıkabilen nesneler, dört türlü ilişki içinde düşünülebilir: Bir şey, ya doğrudan doğruya, duyusal durumumuzla (varlığımızla, iyiliğimizle) ilişkili olabilir. Bu, onun **fiziksel** yaratılışıdır; ya da o, usla ilişkili ola-

YİRMİBİRİNCİ MEKTUP

Bundan önceki mektubumun başında belirttiğim gibi, belirtilebilirliğin ve belirmenin iki türlü durumu vardır. Şimdi bu cümleyi açıklıyabilirim.

İnsanın içdurumu, hiç belirtilmemişse belirtilebilir. Bu durum tam belirtilmemişse de gene belirtilebilir. Bu da, belirtilmesinde, sınırlandırılmamış demektir. Birincisi, yalnızca belirtilmemişliktir (sınırları yoktur, çünkü gerçekliği yoktur). İkincisi de, estetik belirtilebilmekliktir (sınırları yoktur; çünkü gerçeklikleri birleştirir).

---

bilir ve bize bir bilgi verir. Bu da, onun u s s a l yaratılışıdır. Sonra da o, isteğimizle ilişkili olabilir ve ona bir seçim konusu olarak ussal bir varlık diye bakılabilir. Bu, onun t ö r e l yaratılışıdır. Sonunda da o, ayrı ayrı hiç birisine belli bir nesne olmadan, bütün değişik güçlerimizle ilişkili olabilir. Bu da onun g ü z e l b i l i m s e l yaratılışıdır. Bir insan, yararlığiyle hoşumuza gidebilir bizim; yarence konuşmasiyle düşündürebilir bizi; huyu ile kendine karşı saygı uyandırabilir bizde; sonunda da, bütün bunlardan apayrı olarak onu yargılarken, bir yasayı, ya da herhangi bir ereği düşünmeden, yalnızca ona bakmakla, yalnızca görünüşiyle hoşumuza gidebilir bizim. İşte bu son durumda biz, onu güzel bilimsel bakımdan yargılarız. Demek bir sağlık eğitimi vardır, bir gör-

İnsanın içdurumu, sınırlı olduğu ölçüde belirlidir. Ama bu durum, kendisini, kendi salt yetisiyle sınırlandırdığı ölçüde de belirlidir. Duyduğu sırada o, birinci olgudadır; düşündüğü sırada da ikinci olguda. Demek belirtme bakımından düşünme ne ise, belirtilebilirlik bakımından da estetik yasa odur. Birincisi: içten, sonsuz güçten sınırlamadır; ikincisi de: içten, sonsuz dolu oluştan yadsımadır. Duyma ve düşünme, birbiriyle o biricik yerde karşılaşınca, her iki durumda da, insanın içi sınırlanır. İnsan, tümiyle bir şey — ya kişilik, ya da kişi — olur. Yoksa başka anlarda olduğu gibi, bu iki durum, birbirinden sonsuzluğa değin uzaklaşır. Estetik belirtilebilme de gene böylesine arı belirtilmemişlikle bir noktada

---

me eğitimi vardır, bir töre eğitimi vardır, bir de güzelllik duygusu eğitimi ile güzellik eğitimi vardır. Bu sonuncusunun amacı, bizim bütün duyusal ve ussal güçlerimizi olabildiğine uyumlu eğitmektir. Bu sırada, yanlış bir güzellik duygusu ile kandırılarak, yanlış düşüncelerle de yanılmaya saplanarak, zor kavramını seve seve güzel bilimsel kavramiyle birlikte alındığında, burada konu dışı olarak şunu da belirteyim (güzel bilimsel eğitim üzerine olan bu mektuplar her ne denli bu yanılmayı düzeltmekten başka bir şeyle uğraşmıyorsa da) güzel bilimsel durumunda iç yaşamın her ne kertede özgür ve bütün zorlamalardan uzak, ama gene de, hiçbir yolda yasasız davranmaz. Bu güzel bilimsel özgürlük de kendini, düşünürken ussal zordan, isterken de törel zordan yalnızca, iç yaşamı bu sırada bir karşıkoyma görmediğinden zor olarak görünmemeleriyle ayrılır.

birleşir; her ikisi de, her belirli var oluşu, içlerinden atar; yoksa başka noktalarda, hiçbir şey ve her şey gibi, birbirinden apayrıdır. Demek sonuncusu, eksiklikten gelen belirtilememişlik, boş bir sonsuzluk diye gösterilirse, onun gerçek karşıtı olan estetik belirtme özgürlüğüne de, dolu bir sonsuzluk diye bakılmalı. Bu öylesine bir düşüncedir ki, bundan önceki araştırmaların öğrettiklerine de en ince noktasına değin uyar[1].

Demek bütün bir yetiye değil de, tek bir sonuca bakıldığında, içteki her ayrı sınırlandırma eksikliği de göze alındığında, güzel bilimsel durumda, insan sıfır oluyor. Bundan ötürü de, içimizin bizi, güzele ve duygu durumuna, bilgiye ve anlayışa bakarak, birbirlerinden ayrımsız ve verimsiz diyenlere hak vermek gerekiyor. Hakları da var onların; çünkü güzellik, başlıbaşına, ne us, ne de istek için, ayrı ayrı sonuçlar vermiyor; ayrı ayrı, ne ussal, ne de törel ereğe ulaştırıyor. Bir tek doğru da bulmuyor. Ödevlerimizi yerine getirirken hele, hiç birine yardımcı olmuyor. Kısacası: Huy yaratmakta, kafayı aydınlatmakta o, ayni ölçüde beceriksizdir. Güzellik, doğadır. Onun kavramlarına olduğu gibi, kararlarına da insan, yalnızca kendine borçludur. Demek estetik kültürle, bir insanın kişisel değeri, ya da onuru, bunlar, yalnızca insanın kendisine bağlı olabileceğinden, henüz daha belirmiyor. Sonra da bununla, öyle pek çok şey de elde etmiş olmuyor insan. Ancak, doğa-

---

[1] Ondördüncü ve Onbeşinci Mektuplara bak. *(Schiller)*.

nın kendisine vermiş olduğiyle, bundan böyle kendinden, istediğini yapabilmesi için olanaklar sağlamış, olması gerekenin olabilmesi için de, kendisine tam bir özgürlük verilmiş oluyor.

Ama işte bununla da, sonsuz bir şeye ulaşılmış oluyor gene; çünkü, duyarken, doğanın bir yanlı zoru, düşünürken de usun ayıran yasalılığiyle bu özgürlüğün alındığı düşünülecek olursa, biz, ona, estetik durumda geri verilen yetiye, bağışların en büyüğü, insanlığın bir bağışı diye bakmamız gerekir. İnsanlık, hiç kuşkusuz, insanın, o, hiçbir duruma girmeden önce doğasında vardır. Ama gerçekte de o, bunu, geldiği her belirli durumla yitirir. Karşıt bir duruma geçmesi gerekince de, bu ona, her kezinde, estetik yaşamla yeniden geri verilmesi gerekir[1].

Demek güzelliğe, bizim ikinci yaratıcımız demeğe

---

1 Gerçi belli huylarda, duygulardan düşüncelere ve kararlara geçilirken, çabuklukları, bu sırada da, sorunlu olarak harcadıkları zaman içinde estetik duygunun durumu hiç belli olmaz. Böyle insanlar, belirtilmemiş olmaklığın durumuna uzun süre dayanamazlar, sabırsızlıkla da estetik sınırsızlığın durumunda bulamadıkları bir sonuca varmaya çalışırlar. Buna karşılık, başkalarında, güzellik duygusu tek bir davranışta değil de, bütün bir yeti duygusunda tadanlarda estetik durum, çok daha geniş bir alana yayılır. Birinciler, her ne ölçüde boşluktan korkarlarsa, sonuncular, öylesine sınırlamaya dayanamazlar. Birincilerin ayrımları, ikinci kertedeki işlere, sonuncular da, bu yetileriyle aynı zamanda gerceği de birleştirdiklerini koşullayarak, bütün için, büyük roller oynamak için dünyaya gelmişlerdir.

yalnızca şiir alanında izin verilmiş değildir. Felsefe bakımından da bu doğrudur; çünkü insanlığı, bizde yalnızca olabilir yapmakla kalmıyor, bunu, ne kertede gerçekleştirmemizi de isteğimize bırakıyor. Burada onun, bizim birinci yaratıcımız olan doğa ile ortaklaşa bir yanı vardır: Doğa da bize onun gibi insanlığa götürecek yetiyi vermiştir. Ama onu kullanmasını gene kendi isteğimize bırakmıştır.

YİRMİİKİNCİ MEKTUP

İnsanın içyaşamının estetik durumuna, göz, bir açıdan ayrımlara ve belli etkilere çevrildiğinde, s ı f ı r diye bakmak gerekiyorsa, bir başka açıdan da, sınırların yokluğu ve birlikte çalışan güçlerin toplamı gözönünde tutulduğunda, e n y ü k s e k g e r ç e ğ i n durumu diye bakmak gerekiyor. Estetik durumu, bilgi ve töre bakımından en verimli durum diye açıklıyanlara da böylece hak vermek gerekiyor. Onların çok hakları var; çünkü insanlığın bütününü içinde kavrıyan bir iç durum, ister istemez, onun her bir deyişini de yetisine göre içine alacaktır. İnsan doğasının bütününden, her engeli uzaklaştıran bir iç durum, ister istemez, onun her bir deyiminden de bu engelleri uzaklaştırır. Bunun için de işte, insanlığın ödevlerini ayrı ayrı korumadığından, her birine, hiç ayrıntısız, elverişli gelmektedir; o da, hepsinin olabilir nedeni olduğundan, hiç birini üstün tutmaz. Öteki alıştırılar, içe, özel bir ustalık verirler ama, buna karşı da, özel bir sınır çizerler. Ancak estetik olan sınırsız olana götürür. İçine düşebileceğimiz başka her durum, bize bir öncekini gösterir, çözümlenmesi için de, kendinden bir sonrasını gereksetir. Yalnız estetik olan, kendi içinde bir bütündür; çünkü, kaynağının ve yaşam süresinin nedenlerini hep içinde birleştirir. Burada biz kendimizi zamandan koparılmış gibi duya-

rız; insanlığımız da, dış güçlerin etkisiyle hiç parçalanmamış gibi, ayrılık ve titizlikle kendini gösterir.

Duyularımızı, doğrudan doğruya duygularımızda okşayan şey, yumuşak ve canlı içimizi, her etkiye açar; ama, bizi de, ayni kertede, çaba için daha az etkin yapar. Düşünce güçlerimizi geren ve soyut kavramlara çağıran şey, kafamıza, her türlü karşıkoyma için güç verir; ama, onu, ayni kertede de katılaştırır ve bizden, daha büyük bağımsız etkinliğe yardım ettiği oranında duygululuk alır. İşte bunun için, biri olduğu gibi, öteki de, sonunda, ister istemez, yorar; çünkü gereç uzun süre eğitici güçsüz, güç de uzun süre, eğitici gereçsiz kalamaz. Buna karşılık, gerçek güzelliğin tadını almaya başladık mı biz, böyle bir anda, edilgin ve etkin güçlerimize ayni kertede egemen oluruz; öylesine de kolayca, ağırbaşlılığa ve oyuna, dinlenmeye ve kımıldamaya, hoşgörmeye ve karşıkoymaya, soyut düşünmeye ve görmeye bakarız.

Gerçek sanat eserini verecek olan iç durum, güçle çeviklikle bağlı kafanın bu yüksek dengeliliği ve özgürlüğüdür. Gerçek estetik değerini gösterecek daha sağlam bir ölçü de yoktur. Biz, bu türlü bir tad aldıktan sonra, her hangi özel bir duyuşu, ya da davranışı hoş karşılar, öte yandan da gene, uygun bulmaz ve kızarsak, o zaman, bu, bizim, arı estetik etki almadığımızı açıkça tanıtlar. Bu da isterse nesneden, isterse duyuşumuzdan, ya da (her zaman olduğu gibi) her ikisinden ileri gelmiş olsun.

Gerçekte, arı estetik etkiye raslanamadığından

(çünkü insan, hiçbir zaman, güçlerin bağlarından kurtulamaz), bir sanat eserinin yetkinliği, ancak, estetik artığın ülküsüne çokça yakın olmakla var olabilir ve yükseltilmek istenilen her türlü özgürlükte de biz onu gene de hep, özel bir iç durumda ve özel bir yönde bırakırız. İçdurum, ne kertede genel ve içimize, sanatların belli bir türü ve bu türün belli bir eseri ile verilen yön, ne kertede az sınırlanırsa, o tür, öylesine yüksek, verim de öylesine yetkindir. Bu, çeşitli sanatların eserleri ve söz konusu olan sanatın çeşitli eserleriyle denenebilir. Biz, güzel bir müzikten heyecanla, güzel bir şiirden canlı hayallerle, güzel bir resim ve yapı önünden de uyanık düşüncelerle ayrılabiliriz. Bizi, yüksek bir müziğin tadını aldıktan sonra, hemencecik kuru bir düşünceye çağırmak isteyen, yüksek bir edebiyatın güzelliğini duyduktan sonra, hemencecik günlük yaşamın sınırlı bir işinde kullanmak isteyen, güzel bir tabloya, ya da güzel bir yapıya baktıktan sonra, hayal gücümüzü coşturmak ve duygumuzu beklenmedik bir şeyle soğutmak isteyen kimse, zamanını iyi seçmemiş olur. Neden? Çünkü, en yüksek müzik bile m a d d e s i y l e duyulara, gerçek güzelbilimsel özgürlüğün dayanabildiğinden çok daha yakındır; çünkü en başarılı bir şiir de, hayal gücünün zorlu ve rasgele oyunundan, o n u n a r a ç ı o l a r a k, gerçek güzelliğin iç zorunluğunun izin verdiğinden gitgide daha çok ayrılmaktadır; çünkü, en yetkin resim de, belki de resim en çok olarak, k a v r a m ı n ı n k e s i n l i ğ i y l e ağırbaşlı bilime dayanır. Bu arada, bu özel yakınlıklar, bu üç sanat türünden gelen bir eserin ulaştığı her yüksek basamakta yitirir ve nesnel

sınırlar kaydırılmadan, çeşitli sanatların içe olan etkilerinde birbirlerine daha çok benzemeleri, etkinliklerinin zorunlu ve doğal bir sonucudur. Müzik, en yüksek yüksekliğinde biçim olacak ve eski Yunan ile Roma sanatının sessiz gücü ile bizi etkileyecektir. Plâstik sanatlar da, en yüksek yetkinliklerinde, müzik olacak ve bizi, doğrudan doğruya duyusal varlıklariyle duygulandıracaktır. Şiir, en yetkin gelişim basamağında bizi, ses sanatı gibi, bütün güciyle kavrıyacak ama, ayni zamanda da, plâstik sanatlar gibi, sessiz açıklığiyle çevirecektir. Yetkin üslûp işte, kendini bu sanatlarda, özel çizgilerini silmeden, özel engelleri uzaklaştırabilmesinde, özelliklerini bilgece kullanarak ona daha genel bir nitelik vermesinde gösterir.

Sonra da, özel bir sanat türünün özel niteliğinin getirdiği yalnızca engelleri değil, üzerinde çalıştığı özel gereçin, ona bağlı niteliğini de sanatçı, işliyerek yenecektir. Gerçekten güzel bir sanat eserinde iç (muhteva) hiçbir şeyi yapmıyacak, ama biçim, her şeyi yapacaktır; çünkü biçimle ancak insanın bütününü, içle de yalnızca ayrı ayrı güçler etkilenebilir. Demek iç, ne ölçüde yüce ve geniş olursa olsun, her zaman kafayı sınırlandırarak etkiler ama, biçimden ancak gerçek estetik özgürlük beklenebilir. Demek sanatçının sanatının gizi (sırrı) gereçi biçimle boğmasındadır. Gereç de aslında, ne denli gösterişli, aşırı, ya da ona bakan, kendini doğrudan doğruya gereçe kaptırmaya, ne denli eğilirse, onu, geri çektiği ve üzerinde gücünü gösterdiği kertede sanat gücü üstün gelir. İlgiyle bakanların ve dinliyenlerin

içleri, özgür ve incinmeden kalmalı; sanatçının büyü çevresinden, yaratıcının elinden çıkmış gibi arı ve yetkin çıkmalı. En hafif konu, öylesine işlenmeli ki, biz ondan, doğrudan doğruya, en ağırbaşlı olana geçmeye hazır olalım. En ağırbaşlı bir konu da, öylesine işlenmeli ki, biz onu, en hafif olanla değiştirebilelim. Etki sanatları, ki tragedya da bunlardandır, bir karşıt neden (sebep) değildir; çünkü b i r k e z, bunlar, tam özgür sanat değildir; çünkü özel bir ereğin (heyecanlandırmanın) yararına çatışmaktadır. S o n r a da, hiçbir gerçek sanat bilgini, bu sıradan eserlerin, etkinin en yüksek fırtınasında bile, iç özgürlüğü korudukları oranında yetkin olduklarını yadsımaz. Tutkunun güzel bir sanatı vardır ama, güzel tutkulu bir sanat, çelişmedir; çünkü güzelin hiç eksik olamıyan etkisi, tutkular özgürlüğüdür. Güzel, öğreten (öğretici), ya da iyileştiren (törel) sanat kavramı da, daha az çelişmeli değildir; çünkü hiçbir şey, güzellik kavramı bile, içi belli bir yöne yönetmek için daha çok çarpışmaz.

Yalnızca konusu ile etkileyen bir eserin de, her zaman biçimsiz olduğunu tanıtlamaz; onu yargılayanda da çok kez, biçim anlayışı eksik olabilir. Yargılayan, ya çok gergin, ya da çok gevşek olabilir; ya yalnızca usla, ya da yalnız duyularla kavramaya alışmış olabilir; o zaman, en başarılı bütünde bile yalnızca parçalara, en güzel biçimde bile yalnızca maddeye tutunacaktır; yalnızca ham ö ğ e için duygulu olunca da, eserin güzelbilimsel örgütünü, ondan tad almadan parçalıyacak, sanatçının sonsuz sanatiyle bütünün uyumunda yitirdiği her bir ayrımı da, özenerek gene bir-

araya getirecektir. Onun, bundaki ilgisi, daha çok, ya töresel, ya da fizikseldir. Ama, işte asıl olması gereken: "estetik" değildir. Böylece okuyucular, ağırbaşlı, coşkun, duygulu bir şiirden, bir yakarış gibi tad alabilirler; yalın, ya da nükteli bir şiirden de, sarhoş edici bir içki gibi hoşlanabilirler. Sonra da bunlar, bir tragedyadan ve bir epopeden, epope ağıt da olsa, iç kalkınması isteyecek kertede güzellik duygularını yitirmişlerse, Anakreon, ya da Katull'umsu şiire de, hiç kuşkusuz, kızacaklardır.

YİRMİÜÇÜNÇÜ MEKTUP

İleri sürülen kuralları pratik sanata uygulamaya ve eserlerini yargılamaya kullanmak için yalnızca, koparmış olduğum araştırmalarımın ipliğini gene ele alıyorum.

Demek, duymanın edilgin durumundan, düşüncenin ve isteğin etkin durumuna geçiş, ancak, ikisi ortası bir durum olan estetik özgürlükle oluyor. Bu durum, aslında, ne görüşlerimiz, ne de duygularımız için bir şey kesinlemediği, kafa ile törel değerlerimizi çözümlemeden bıraktığı halde, gene de bizi, bir görüşe ve bir anlayışa ulaştıracak biricik gerekli koşuldur. Kısacası: Duyusal insanı ussal yapmak için, onu önce estetik yapmaktan başka çıkar yol yoktur.

Ama, bana siz, bu araç olmadan da olmaz mı, diyeceksiniz. Doğruluk ve ödev, kendi kendilerine ve kendiliklerinden duyusal insana da girecek bir yol bulamazlar mı? Bunu şöyle cevaplandırmam gerekiyor: Bulamazlar değil, bulmalıdırlar, çünkü belirten güçlerini yalnızca kendilerine borçludur onlar ve hiçbir şey, şimdiye değin söylediklerime böylesine aykırı gelmez eğer tersini koruyacak olsalar. Güzelliğin ne us, ne de istek için bir sonuç vermediği, onun hiçbir düşünme, hiçbir de kararverme işine karışmadığı, her

ikisine ancak yeti verdiği, ama, bu yetinin gerçek kullanışı üzerinde hiçbir şey belirtmediği açıkça tanıtlanmıştır. Bunda, yabancı yardımlar düşer, arı ussal biçim, kavram, doğrudan doğruya usa, arı törel biçim, yasa, doğrudan doğruya isteğe yönelmek zorundadır.

Ama, güzelliğin bunu yapabilmesi - duyusal insan için, yalnızca bir arı biçimin olması, bunun da, kesin söylüyorum, önce insanın içindeki estetik durumla olabilecek hale getirilmesi gerektir. Doğruluk, gerçeklik, ya da nesnelerin duyusal varlıkları gibi, dıştan alınabilecek şeyler değildir. Doğruluk, düşünce gücünün kendi kendine çalışarak ve özgürlüğü içinde yarattığı bir şeydir. Duyusal insanda eksik bulduğumuz şey de işte, bu kendi kendine çalışma, bu özgürlüktür. Duyusal insan (fiziksel) belirtilmiş olduğundan, o, artık özgürce belirtilemez: Yitirmiş olduğu bu belirtilebilmeyi o, eğer edilgin belirliği, etkin bir belirleme ile değiştirilmesi için, zorunlu olarak, önce geri alması gerekir. Ama, o, bunu, kendinde olan edilgin belirlemeyi yitirmekle, ya da, geçmesi gereken etkin olanı daha önceden içine almakla ancak geriye alabilir. Yalnızca edilgin olan belirlemeyi mi yitiriyor, o zaman, bununla ayni zamanda, etkin bir olabilirliği de yitirecektir; çünkü düşünce bir biçim gereksetir, biçim de yalnızca bir gereçte gerçekleştirilebilir. Demek onuncusu, onun kendi içinde olacak, ayni zamanda da hem edilgin, hem de etkin belirlenmiş olacak, bu da estetik olması gerekecek demektir.

Demek estetik iç durum ile usun kendi kendine

çalışması, daha duyusallık alanında açılıyor; duygululuğun gücü de, daha kendi sınırları içinde kırılıyor, fiziksel insan ise, kafa insanının artık yalnızca özgürlüğün yasalarına göre gelişmesi kalıncaya değin yükseliyor. Bundan ötürü, estetik durumdan ussal ve töresel duruma (güzellikten doğruluğa ve ödeve) atılan adım, fiziksel durumdan estetik duruma (kör yaşamdan biçime) atılan adımdan çok daha kolaydır. O, adımı insan, yalnızca kendi özgürlüğü ile atabilir; çünkü bu sırada vermek değil, yalnızca alması, yalnızca doğasını genişletmesi değil, ayırması yetiyor. Estetik anlayışlı insan, istediği anda, genel değerde yargılayacak ve genel değerde davranacaktır. Kendinde, yepyeni bir çalışma alanı açılması gerektiği yerde, ham maddeden güzele atacağı adımını doğa, ona kolaylaştıracaktır; istediği de, bu isteğe ancak varlığını verdiğinden, buyuramaz. Estetik insanı, görüş ve büyük anlayışlara götürmek için, ona önemli nedenlerden başka bir şey vermeli. Duyusal insan da, bunu elde etmek için, önce onun doğasını değiştirmeli. Ötekinde, insandan, bir yiğit ve bilge yapmak için, çok kez, onu yücel bir duruma çağırmaktan başka bir şey gerekmez (bu da doğrudan doğruya istek yetisini etkiler). Ama, berikini önce başka bir göğün altına sokmak gerekir.

Demek insanı, yalnızca fiziksel yaşamında bile, biçime sokmak ve onu, güzellik ülkesi eriştiği kertede güzel yapmak kültürün en önemli ödevlerindendir; çünkü törel durum, fiziksel durumdan değil, ancak güzellik durumundan gelişebilir. Eğer insanın, her ay-

rı ayrı olguda, yargısını ve isteğini, tür yargısı yapacak yetisi varsa, her sınırlı varlıktan, sonsuz olana götüren geçidi bulacaksa, her bağlı durumdan, bağımsızlığa ve özgürlüğe yükseltecek hızı alabilecekse, o zaman, onun hiçbir anda, yalnızca kişi olup, yalnızca doğa yasasına yararlı olmakla yetinmemesine bakmalı. Eğer o, doğa ereklerinin dar çevresinden sıyrılıp, usun ereklerine yükselmeye gücü yitiyor, bunun için de hazırsa, o zaman o, daha birincinin içinde, sonuncusu için çalışmıştır, fiziksel belirliğini de, kafanın belli bir özgürlüğü ile yapacaktır. Bu da, güzellik yasalarına göre gerçekleştirecektir demektir.

Hem de insan, bunu, fiziksel ereğine en küçük bir aykırılık göstermeden yapabilir. Doğanın, ondan istedikleri, yalnızca yaptıklarına, davranışlarının konusuna, nasıl yaptığının biçimine, biçiminin kendisinedir; doğa erekleriyle bir şey belirtilmiş değildir. Buna karşı, usun istekleri, sıkı sıkıya, yaptıklarının biçimine yönelir. Demek törel belirliği için, onun arı törel olması, salt bağımsızlığını tanıtlaması ne denli gerekirse, fiziksel belirliği için de, onun arı fiziksel mi olduğu, salt edilgin mi davrandığı pek önemli değildir. Demek sonuncuya bakarak, onu yalnızca duyuların varlığını, doğa gücü olarak mı (daha doğrusu yalnızca edilgin edildiği ölçüde etkin olan bir güç olarak mı), yoksa onu ayni zamanda, salt bir güç olarak mı, us varlığı olarak mı gerçekleştirmek istediği, tümiyle kendi isteğine bırakılmıştır. İkisinden de hangisinin daha çok onura uygun geleceği bir soru olmamalıdır artık. Daha çok, ödevin arı ko-

nuluklariyle kendisini belirtmesi gerektiği yerde, duyusal içtepilerle yapması, kendisini her ne denli alçaltır ve utandırırsa da, sıradan bir insanın, yalnızca izin verilen isteğini yerine getirdiği yerde, yasaya uygunluluk ve özgürlük için çırpınması, onu öylesine onurlandırır ve yükseltir[1]. Kısacası: Biçim içtepisinin

---

[1] Günlük gerçeğin bu us ve estetik bakımdan özgür işlenmesi, nerede görülürse görülsün, yüksek bir ruhun belirtisidir. Yüksek diye bir ruha, genel olarak, en sınırlı bir işi, en küçük konuyu bile, işlenişiyle sınırsız yapmağa yeteneği olan bir ruha denir. Yüksek diye, doğası gereği, yalnızca yararlı (yalnızca araç) olduğu halde, bağımsız niteliğini alan her biçime denir. Yüksek bir ruh, yalnızca kendi özgür olmakla yetinmez; onun çevresindekilerini de hep, cansız olanları da özgür yapması gerekir. Ama, güzellik, görünüşte özgürlüğün biricik olabilir deyimidir. Bundan ötürü de, bir yüzde, bir sanat eserinde ve bunlara benzer daha nice şeylerde, usun ağır basan deyimi, hiçbir zaman, güzel olmaz; nitekim hiçbir zaman da güzel değildir; çünkü (ereğe uygunluktan ayrılmıyan) bağımlılığı gizliyeceği yerde belirtir. Töre felsefesi, bize, gerçi, insanın kendine düşen ödevden çoğunu hiç yapamıyacağını öğretir. Bundan da onun, eğer yalnızca davranışların töre yasasına olan ilişkisini demek istiyorsa, hakkı vardır. Ama, yalnızca bir erekle ilişkin davranışlarda, bu ereği aşarak, duyusallığın üstüne çıkan davranışlarda da (burada fiziksel olanı güzel yapmaktan başka bir şey demek olamaz), aynı zamanda, doğanın önceden kutsallaştırdığını değil de, yalnızca isteğin kutsal olduğunu söyliyerek ödevin dışına çıkmak demektir. Demek ödevin, törel değilse bile, estetik bir üstünlüğü vardır. Böyle bir davranışa da yüksek bir davranış

egemenliğinin sürmesi gerektiği yerde, doğruluk ve töre alanında artık madde olmamalı, duyguları hiçbir şey sınırlandırmamalı. Ama, nesne içtepisinin egemenliği sürdüğü yerde, mutluluk alanında, biçim olabilir ve oyun içtepisine buyurabilir.

Demek daha burada, fiziksel yaşamın duygusuz alanında, insan, kendi törel yaşamına başlamalı; daha edilginliğinde o, kendi kendine etkin olmalı, daha duyulu sınırları içinde, us, özgürlüğüne başlamalı; eğilimlerine de önceden, isteğinin yasasını uygulamış olması gerekir onun. Eğer, şöyle dememe izin ve-

---

denir. Ama, işte bunun için, yüksek olanda hep bir aşırılık sezildiğinden, bir nesnenin, yalnızca maddesel değeri olması gerektiği halde, özgür biçim değeri de, olduğundan, ya da bulunması gereken iç değeriyle, olmasa da olan bir dış değeri birleştirdiğinden; birçok kimseler, güzel bilimsel aşırılığı törel aşırılıkla karıştırdılar ve yükseğin görünmesiyle baştan çıkarılarak, töreliğe, bir zorunluk ve bir ussalık soktular ki, bununla da o, tümiyle kaldırılmış oluyor. — Yüksek bir davranıştan, yüce bir davranışı ayırmak gerekiyor. Birincisi: Törel bağlılığı aşıyor, ama, ikincisi, onu, birincisinden daha yüksek tuttuğumuz halde, bunu yapmıyor. Biz, onu, nesnesinin (töre yasasının) us kavramını değil, öznesinin deneme kavramını (insan isteklerinin iyilik ve istek güçleri üzerine olan bilgilerimizi) aştığından, sayıyoruz. Tersine olarak da, biz, yüksek bir davranışı, içinden hiç zorlanmadan akması gereken öznesinin doğasını aştığından değil, nesnesinin doğasını (fiziksel ereği) aşarak düşünceler ülkesine yürüdüğünden sayıyoruz. Orada, konunun, insan üzerinden kazandığı utkuya şaşıyoruz; burada da insanın, konuya verdiği hıza hayran kalıyoruz, demek istiyoruz.

rirseniz: Özgürlüğün kutsal toprağında, bu korkunç düşmanı ile dövüşmek için, maddeye karşı savaşı, maddenin sınırları içinde yapmalı; yüce olmayı istemek zorunda kalmaması için de, yüksekçe istemesini öğrenmeli. Bu da, ancak, estetik kültürle başarılır. Bu kültür, doğa yasalarının insan isteğini bağlıyan, us yasalarının güzellik yasalarına boyun eğen her şey üzerinden, dış yaşama verdiği biçimle, iç yaşamı açmış olur.

YİRMİDÖRDÜNCÜ MEKTUP

Demek insanın, eğer belirliğinin çemberini dolduracaksa, tek başına olduğu gibi, bütün bir tür olarak da, zorunlu ve belli bir düzen içinden geçmesi gereken gelişiminde, başka başka olan üç an, ya da üç basamak seçiliyor. Ya dış nesnelerin etkisinde, ya da insanın özgür zorbalığında olan raslantıya bağlı nedenlerle, her ne değin ayrı ayrı çağlar, kimi zaman uzatılır, kimi zaman da kısaltılırsa da, hiçbiri atlanılamaz. Birbiri ardınca gelen düzen de, ne doğa, ne de istekle, tersine çevrilebilir. Fizik durumu içinde insan, yalnızca doğanın zorundan edilgin olur. O, bu zordan estetik durumda kurtulur, törel durumda da ona üstün gelir.

Güzellik, insanda özgür bir tad tattırmadan, sessiz biçim de onun yabansıl yaşamını yumuşatmadan, insanın kendisi nedir ki? Ereklerinde hep tekdüzenli, yargılarında hep değişen, kendi olmadan bencil, özgür olmadan bağsız, bir kurala yararlanmadan, köle. Bu çağda, ona dünya, henüz daha konu değil, yalnızca alınyazısıdır. Her şey, onun için, ancak kendi varlığını sağladığı ölçüde vardır. Onun verdiği, ya da aldığı bir şey yoktur. Varlıklar dizisinde, kendini yapayalnız, her şeyden bağı kesilmiş olarak bulduğu gibi, her görünüş de, önünde öyle durur. Var olan her şey, ona, anın zoru olan sözcükle vardır; her değişik-

lik de, onun için çok dinç bir yaratmadır; çünkü içindeki zorunlukla, onda, değişen biçimleri bir evren içinde toplıyarak bağladığı, kişi kaçarken de yasanın sahnede sıkı tuttuğu dışındaki zorunluk eksiktir. Doğa, zengin çeşitliliğini, onun duyuları önünden boşuna geçirir. O, doğanın bu tansık zenginliği içinde, ele geçirilecek maldan, gücü ve büyüklüğü içinde düşmanından başka bir şey görmez. O, nesneler üzerine atılarak, her birini hırs içinde elde etmeye çalışır; ya da nesneler, üzerine, onu parçalamak ister gibi saldırırlar. O da bunları, tiksinerek kendinden iter. Her iki olguda da, onun, duyular dünyasına olan ilişkisi, doğrudan doğruya bir karşılaşmadır, saldırmalarından da hep ürkerek, durmadan buyuran gereksemesi altında sıkıntı çekerek, gevşeklik durumundan başka hiçbir yerde sıkıntısından kurtulamaz, hırslarını tüketmeden de hiçbir yerde sınır bulamaz.

Zorlu bağrı, zorbanın da güçlü ilikleri
her ne değin onunsa...
Bir kesim kalıttı bu babadan oğula geçen.
Tanrı bir çember dövdü demirden alnına,
gizledi öğüdü, ölçüyü, bilgeliği, sabrı da
o korkulu, karanlık bakışlarından.
Her hırsı öfke olur onun,
öfkesi de kükrer hep dört bir yana.

"Iphigenie Tauris'te" (I. 3)

Onuru sayılmıyan insan, başkalarının da onurunu sayamaz; kendi yabansıl tutkusunu bildiği için de, her kendine benzeyenin tutkusundan korkar. O, kendinde, hiç başkalarını görmez; yalnız başkalarında kendini görür; topluluk da, onu töresel genişlete-

ceği yerde, gitgide daha çok, kendi kişiliği içine kapatır. Bu boğuk sınırlanma içinde o, elverişli bir doğa, gereçin yükünü, en karanlık duyularından uzaklaştırıncaya, düşünce onu nesnelerinden ayırıncaya, bilincin yansılarında da, sonunda, konular kendilerini gösterinceye değin, gece dolu yaşamın içinde yanılıp durur.

Ham doğanın bu durumu, hiç kuşkusuz, burada betimlendiği gibi, belli bir halkta, ya da belli bir çağda gösterilemiyor. Bu, yalnızca düşüncedir ama, öylesine bir düşünce ki, bununla deneme, ayrı ayrı çizgilerinde de hep uyuyor. İnsan, hiçbir zaman tam olarak bu hayvanımsı durumda değildi denilebilir ama, bu durumdan da o, hiçbir zaman tam olarak sıyrılmamıştır. En aydın olanlarda, doğanın karanlık durumlarını anlıyan anlar eksik olmadığı gibi, en kaba kimselerde de, us özgürlüğünden izler bulunur. Bir kez, en yüksek olanla, en alçak olanı doğasında birleştirmek, insanlara özgüdür. Onuru da onun, birini ötekinden kesin olarak ayırmayı gerektirirse, o zaman, mutluluğu, aradaki bu ayrımın ustalıkla kaldırılmasına dayanır. Demek onurunu, mutluluğiyle uygulayacak olan kültür, bu iki ilkenin birbiriyle, bütün arılığı içinde, içten karışmasını sağlıyacaktır.

Bunun için de işte, insanda usun ilk görünüşü, insanlığının da başlangıcı demek değildir. İnsanlığı onun, ancak daha sonra, özgürlüğü ile belirir; us da önce duyusal bağlılığını sınırsız yapmakla başlar. Bu, öyle bir olgudur ki, önemi ve genelliği bakımından,

henüz daha gerektiği ölçüde gelişmiş görünmüyor bana. Us, biliyoruz, insanda, saltlığı (kendi üzerine kurulmuş ve gerekli olanı) istemekle kendini gösterir. Onun bu isteği de, fiziksel yaşamanın hiçbir durumunda yerine getirilemediğinden, onu, fiziksel olanı büsbütüne bırakması ve sınırlı gerçekten düşünceye yükselmesi için zorlar. Ama o isteğin doğru anlamı, onu, zamanın sınırlarından ayırarak duyusal dünyadan alıp bir ülkü evrenine yükseltmek olduğu halde, gene de (duyusallığın egemen olduğu bu çağda bundan pek kaçınamıyacağız) yanlış bir yorumlama ile, fiziksel yaşama yönelebilir ve insanı, bağımsız yapacak yerde, onu, korkunç bir köleliğe atabilir.

Gerçekte de tutum böyledir. Hayal gücünün kanadları üzerinde insan, içine çıplak hayvanlığının kapandığı günün dar sınırlarını, ileriye, sınırsız bir geleceğe ulaşmak için bırakır. Ama, başdöndürücü hayal gücünün önünde, sonsuzluk açılırken, yüreği, henüz daha, ayrımlarda yaşamayı ve âna yararlı olmayı bırakmamıştır. Hayvanlığının ortasında, onu birdenbire, saltlığa götürecek olan içtepi yakalar - bu, boğuk durum içinde, bütün çabaları, yalnızca maddeye ve zamana yöneldiğinden, yalnızca da kişiliğine çekildiğinden, o, bu istekle, kişiliğini ondan sıyıracak yerde, yalnızca sonsuzluğa genişletmeğe, biçim yerine, bitip tükenmek bilmeyen gereçe, değişmezliğin yerine, hep değişmeye ve zamana bağlı varoluşunu salt olarak sağlamağa götürür. Düşüncelerine ve davranışlarına uygulanınca, onu doğruluğa ve töreye götürecek olan o adı geçen içtepi, şimdi,

edilginliği ve duygusu üzerine çekildiğinde, sonsuz bir istekten, salt bir gereksemeden başka bir şey yaratmaz. Demek düşünceler ülkesinde topladığı ilk meyvalar, t a s a ve k o r k u oluyor. Her ikisi de, duyululuğun değil, usun etkisidir; ama, konusunda yapılan ve buyurularını doğrudan doğruya gereçe uygulıyan bir usun. Bu ağacın meyvaları hep salt mutluluk dizgeleridir (sistemleri). Bunlar, konu olarak, ister bugünkü, ister bütün yaşamı, ya da ona hiçbir yolda daha çok onur sağlamıyacak olan bütün bir sonsuzluğu alsınlar. Varolmanın ve iyi olmanın sınırsız bir süresi, yalnızca varolmanın ve iyi olmanın uğruna, yalnızca hırsın bir ülküsüdür; bununla da yalnızca, saltlığa çabalıyan bir hayvanlığın ileri sürülebileceği bir istektir. Demek insan, bu türlü bir us deyimi ile, kendi insanlığı için bir şey kazanmıyarak ancak hayvanın mutlu sınırlılığını yitirir; hayvanın önünde de onun, yalnızca, hiç imrenmeğe değmeyen şu üstünlüğü vardır: Uzaklara ulaşmak için çırpınmalar içinde, sınırsız uzaklıklarda da gene gününden başka bir şey aramıyarak gününü yitirmek.

Us, nesnesinde yanılmayıp sorgusunda da şaşırmasa, duygululuk, gene de daha uzun süre, cevabı yanlış verir. İnsan, usunu kullanmağa ve çevresinde görünenleri, neden ve niçinlere bağlamağa başlar başlamaz, us, kavramına uygun olarak, salt bir bağlamaya ve salt bir nedene yönelir. Böyle bir isteği, yalnızca istiyebilmek için bile, insanın, duygululuğu aşmış olması gerekiyor. Ama, işte bu isteği o, kaçanı geri çevirmek için kullanır. Onun duyular dünyasını

büsbütüne bırakıp arı düşünce dünyasına yükselmesi gereken nokta işte budur; çünkü us, hep salt olanın içinde kalıyor, sonuncusuna erişemeden de durmadan soruyor. Ama, burada söz konusu olan insanın, henüz daha böylesine soyutlamağa gücü yetmediğinden, duyusal bilgi çevresinde bulamadığını, bunun dışında da arı usda henüz aramadığından, duygu çevresinde arıyacak ve sözde bulacaktır. Duyululuk ona her ne denli kendi nedeni olanı ve kendine yasa vereni göstermezse de, ona hiçbir neden bilmiyen, hiçbir yasa tanımıyan bir şey gösterir. Demek soran usu, son olacak hiçbir soru ve iç nedenle yatıştırmıyacağından, onu hiç değilse, nedensiz kavramiyle susturur ve maddenin kör zorunluluğunda durur; çünkü usun yüce zorunluluğunu henüz daha kavrıyamamaktadır o. Duyululuk da, kendi çıkarından başka bir erek tanımadığından, kör bir raslantıdan başka da bir nedenle itildiğini duymadığından, onu, davranışlarının belirticisi, bunu da dünyanın egemeni yapar.

İnsanda, kutsal olan, töre yasası bile, duyululuğunun ilk görünüşünde, bu yanılmadan kaçınamaz. Yalnızca yasak ederek, benlik sevgisinin çıkarına karşı konuştuğundan, bu, ona, benlik sevgisinin dışında bir şey, gibi görünecektir. Demek o, sonuncusunun, kendine sağladığı sonsuz kurtuluşu değil de, yalnızca ellerine vurulan kelepçeleri duyuyor; yasa verenin onurunu içinde sezmeden yalnızca, zoru ve buyruğu altında güçsüz direnişlerini duyuyor. Duyusal içtepi, töre içtepisinden, deneyde önde yürüdüğünden

o, zorunluluk yasasına, zamanda bir başlangıç, o l u m l u b i r k ö k verir, bütün yanılmaların en mutsuzundan da, değişmez ve ölmez olanı, kendi içinde, geçecek olanın önemsiz bir niteliği yapar; hak ve haksızlık kavramlarına, kendiliklerinden, her zaman için değerli olanlar değil, bir istek üzerine yapılmış tüzükler gibi bakmağa çalışır. Doğal olaylarını ayrı ayrı açıklarken, d o ğ a y ı aştığı ve yalnızca, kendi içyasalılığında bulunabilecek olanı, onun dışında aradığı gibi, törel olanları açıklarken de öylesine u s u aşar ve bu yolda bir tanrı aramakla, insanlığını yitirir. İnsanlığının pahasına elde edilen bir dinin, kendisini böyle bir köke değer gösterir, ö n c e s i z l i k t e n gelerek bağlamıyan, salt ve b ü t ü n s o n r a s ı z l ı k için de bağlamıyacak olan yasalar tutarsa, buna şaşılmaz. Onun kutsal bir varlıkla değil, ancak güçlü bir varlıkla ilgisi vardır. Demek tanrıya olan saygısının ruhu, değerlendirmekle kendini yükselten saygı değil, tersine, kendini düşüren korkudur.

İnsanı, kendini belirtme ülküsünden ayıran bu çeşitli aykırılıkların hepsi, aynı çağlarda olmayıp, düşüncesizlikten yanılmaya, isteksizlikten isteğin körletilmesine geçebilmesi için birçok basamaklar aşması gerekmişse de, hepsi gene fiziksel durumun çevresinde kalmıştır; çünkü hepsinde yaşam içtepisi, biçim içtepisi üzerinden üstün bir rol oynar. Yalnız ne var ki, insanın içindeki us, henüz hiç konuşmamış, onun fiziksel yanı da, hâlâ kör bir zorunlukla, ona egemense, ya da usun, kendisini, henüz yeteri değin duyulardan arılamamışsa, törel olan, fiziksel

olana hâlâ yararlı olmakta ise, o zaman, her iki olguda da, içindeki biricik zorlu ilke, maddeseldir. İnsan da, hiç değilse, son yönsemelerine göre, duyusal bir varlıktır. Yalnız şu ayrımla ki, birinci olguda o, ussuz, ikinci olguda da uslu bir hayvandır. Ama, bu ikisinden hiçbiri olmamalı o, ancak insan olmalı. Doğa, ona tümiyle değil, us da ona koşullu egemen olmamalı. Her iki yasaverişler, birbirlerine hiç bağlanmadan, ama, gene de birbirleriyle tüm birleşerek varolmalı.

YİRMİBEŞİNCİ MEKTUP

İnsan, ilk fiziksel durumunda, duyular dünyasını yalnızca edilgin olarak içine aldığı, yalnızca duyduğu sürece, onunla birdir. Ve işte o, kendi bir dünya o l d u ğ u n d a n, onun için henüz bir dünya yoktur. Ancak estetik durumunda, onu, dışına koyar, ya da g ö z l e m l e r s e, kişiliği ondan ayrılır ve bu, ona, bir dünya görünür; çünkü artık duyusal dünya ile bir olması bitmiştir onun[1].

Gözlem (düşünme), insanı çeviren evrene olan ilk özgür ilişkisidir. Hırs, konusunu, bir

[1] Burada bir kez daha, bu iki çağın, her ne denli ülkede zorunlu olarak birbirinden ayrılması gerekiyorsa da, deneyde, az çok birbirine karıştığını anıtlatırım. İnsanın, yalnızca bu fiziksel durumda, kendini bulduğu bir zaman ve ondan kendini büsbütün ayırdığı bir başka zaman olmuş gibi de düşünmemeli. İnsan, bir k o n u g ö r ü r g ö r m e z, o, artık yalnızca fiziksel durumda değildir ve bir konuyu görmekte devam ettiği sürece de o, fiziksel durumundan kaçmıyacaktır; çünkü ancak duyduğu kertede görebilir. Demek yirmi dördüncü mektubun başında adlandırdığım o üç an, bütün göz önünde tutulduğunda, bütün bir insanlığın gelişimi için olduğu gibi, tek insanın tam gelişmesi için de başka başka üç çağdır. Ama, bu çağlar, her nesneyi ayrı ayrı algılarken de ayrılırlar. Kısacası: Duyularımızla elde ettiğimiz her bilgi için gerekli koşullardır *(Schiller)*.

yakaladı mı, gözlem, kendininkini uzaklaştırır ve onu, tutkudan kaçırmakla, kendi doğru ve yitirilmez özelgesi yapar. Yalnızca duyma durumunda, onu, bölünmemiş güçle kavrayan doğa zorunluğu, düşünme durumunda, onu bırakır. Duyularda bir an için barış olur. Hep değişmekte olan zamanda, bilincin dağınık ışınları biraraya toplanırken durur ve sonsuzluğun bir örneği, biçim, geçici temel üzerinde yansılanır. İnsanın içi ışıklanır ışıklanmaz, dışı da artık onun gece değildir. İçi sessiz olur olmaz, evrende de fırtına yatışır, doğanın çarpışan güçleri de, kalan sınırlar arasında durulur. Bundan ötürü, en eski şiirler, insanın içindeki bu büyük olaydan, dış dünyadaki büyük ayaklanmalarından söz eder gibi konuşmalarına ve zamana bağlı yasaları yenen düşünceyi, Saturnus'un ülkesine son veren Zevs'in hayaliyle simgelemelerine şaşılmaz.

İnsan, doğayı yalnızca duyduğu sürece onun kölesi, onu düşünür düşünmez de, onun yasacısı olur. İnsanı, önce yalnızca güç olarak kavrıyan doğa, şimdi, nesne olarak onun yargılayan gözü önündedir. Ona nesne olanın, üzerinde artık bir gücü yoktur; çünkü nesne olmak için, kendininkini denemesi gerekir. Maddeye biçim verdiği oranında ve ona bunu verdiği sürece, onun etkilerinden incinmez; çünkü düşünceyi, özgürlüğünü elinden alandan başka bir şey incitemez. Nitekim o da kendininkini, biçimsiz olana biçim vermekle tanıtlar. Yalnız kitlenin ağır ve biçimsiz egemen olduğu, güvensiz sınırlar içinde de biçimlerin bulanık çizgileri sallandığı yer-

de, korku vardır. İnsan, doğanın uyandırdığı her korku karşısında, ona biçim vermeyi ve ona gene nesnesine çevirmeyi bildiği anda, üstündür. Doğaya karşı, bağımsızlığını, görünüş olarak almağa başlar başlamaz, güç olarak doğaya karşı da, onurunu savunur ve yüksek özgürlüğiyle de tanrıların karşısına dikilir. O zaman tanrılar, çocukluğunu ürkütmüş olan görüntü maskelerini yüzlerinden atarlar ve ona, kendi düşünceleri olarak kendi görünüşü ile görünmekle onu şaşırtırlar. Yırtıcı hayvanın kör gücü ile dünyayı yöneten doğulunun tanrısal devi, Yunanlının hayalinde, insanlığın dostluk çizgileri içine çekilir; titanların ülkesi düşer; sonsuz güç de, sonsuz biçimle yatıştırılmış olur.

Ama ben, yalnızca, madde dünyasından bir çıkış ve düşünce dünyasına bir giriş ararken, hayal gücümün özgür gidişi, 'beni, işte hemencecik, düşünce dünyasının ortasına getiriverdi. Aradığımız güzellik de arkamızda kaldı. Biz arı yaşamadan, doğrudan doğruya arı biçim ile arı nesneye geçmekle, onu atlamış olduk. Böyle bir atlama, insanın doğasında yoktur. Onunla eşit adım atabilmemiz için de gene, duyular dünyasına dönmek gerekecektir.

Güzellik, özgür gözlemin eseri olacaktır herhalde. Biz de onunla, düşünceler dünyasına giriyoruz — ama, şunu da söylemek gerekiyor: doğruyu bilmeye çalışıldığında olduğu gibi, duyular dünyasını bırakmadan giriyoruz biz bu dünyaya. Maddeye bağlı ve rasgele olanı, her şeyden ayırmanın ürünüdür bu; içinde özgenin hiçbir engelinin geri kalmaması gere-

ken arı bir nesne; içine edilginlik karışmadan, etkenlik. En yüksek soyutluktan da duyululuğa geri götüren bir yol varsa da, çünkü düşünce, içduyguları kımıldatır, us ile törel birlik düşüncesi de duyusal uygunluğun bir duygusuna geçer. Biz, bilgilere hayran kaldığımızda, düşüncelerimizi, duygularımızdan kesinlikle ayırır, sonra da duygularımıza, onlarsız da, bilgilerimiz durmadan, doğru da, doğru olmaktan çıkmadan olabilir raslantı diye bakarız. Duyularımız bizim, duygularda bir tutku yaratmadıkları halde, hiç duyumuz olmasa da, değil mi ki doğruyu tanrı kavramında bırakıyor, duyululuğu da orada bitiririz. Ama, duyma yetisine olan bu ilişkiyi g ü z e l l i k düşüncemizden ayırmayı istemek, çok boşuna bir iş olur. Bundan ötürü de biz, birini, ötekinin etkisi olarak düşünmekle yetinmiyoruz; her ikisini de, aynı zamanda, hem de karşılıklı etki olarak, neden olarak görmemiz gerekiyor. Bilgiden duyduğumuz sevinç içinde biz, hiç yorulmadan, etken durumdan edilgin duruma olan g e ç i d i ayırır, edilginlik başlar başlamaz da, etkenliğin bittiğini açıkça görürüz. Buna karşılık, güzellikten duyduğumuz tadda böyle, birbiri ardınca gelen bir etkinlikle bir edinginlik ayrılmaz; düşünce de burada, duygu ile öylesine tam karışır ki, biz, doğrudan doğruya biçimi duyduğumuzu sanırız. Demek güzellik, bizim için her ne denli k o n u ise de; çünkü ardında bize duyguyu sezdiren düşünce, onun koşuludur; o, gene de, aynı zamanda, ö z n e m i z i n b i r d u r u m u d u r; çünkü ardında bize, düşünceyi veren duygu, onun koşuludur. Demek o, her ne denli bir biçimse de; çünkü biz onu göz-

lemleriz, gene de aynı zaman da yaşamdır, çünkü biz, onu duyarız. Kısacası: Güzellik hem durumumuz, hem de eylemimizdir.

İşte güzellik, bunların her ikisi birden: hem durum, hem de eylem olduğundan, bize edilginliğin etkinliği, maddenin biçimi, sınırlılığın da sınırsızlığı, hiçbir yoldan kendinden uzaklaştırmadığı — bununla da, inanın, zorunlu fiziksel bağlılığıyle, törel özgürlüğünün hiçbir zaman kaldırılmıyacağını, utkusal tanıtlamağa yarıyor. O, bunu tanıtlıyor, benim de buna daha şunu katmam gerekiyor: Bunu bize y a l n ı z c a, güzellik tanıtlıyabilir; çünkü orada, doğrudan alınan tadda, ya da uslu bir birlikte, duygunun düşünce ile zorunlu olarak bir olması gerekmediğinden, ancak rasgele ardından geldiğinden, bu bize, yalnızca uslu bir doğadan sonra, duyusal bir doğa gelebileceğini ve bunun tersi de olabileceğini; ama, ikisinin birarada bulunamıyacağını, karşılıklı birbirlerini etkiliyemiyeceklerini, salt ve zorunlu olarak birbirleriyle birleşmeleri gerekmediğini gösteriyor. Daha çok tersine, düşünüldüğü sürece duyguyu attığından, duyulduğu sürece de düşünceyi içine almadığından, bundan, her iki doğanın b i r l e ş e m e z o l d u k l a r ı çıkarılabilir. Nitekim, çözümleyiciler de gerçekten insanlıkta, salt usun uygulanması için, bu, verilmiş olandan daha iyi bir tanıtlama bilmemektedirler. Ama, güzellikten tad almada, ya da e s t e t i k b i r l i k t e, gerçek bir b i l e ş m e olduğundan ve maddenin biçimle, edilginliğin etkenlikle değiş tokuş ettiğinden, her iki doğanın b i r l e ş m e s i, sonsuzluğun sonlulukta ay-

gulanabilmekliği, bununla da, en yüce insanlığın olabilirliği tanıtlanmış oluyor.

Demek güzellikle törel özgürlüğün, duyusal bağlılıkla birarada olabileceği olgusu verildikten, insan da, kendini düşünce olarak tanıtlamak için maddeden kaçmak zorunda olmadıktan sonra, bizim artık duyusal bağlılıktan törel özgürlüğe bir geçit bulmakta şaşırmamanız gerekiyor. Ama, insan, duygululukla olan beraberliğinde, güzellik kuralının öğrettiği gibi, özgür müdür? Özgürlük de, kavramının, beraberinde getirdiği salt ve duyusal bir şey midir? O zaman artık, onun, buna nasıl erişeceği, sınırlardan kendisini salta nasıl yükselteceği, düşüncelerinde ve isteklerinde duyululuğa nasıl karşı koyacağı söz konusu olamaz; çünkü bu, güzellikte bu karşıkoyuş olmuştur bile. Kısacası: Onun, güzellikten, yetisine göre güzellikte bulunan doğruya nasıl geçeceği değil, tersine, bayağı bir gerçekten estetik bir gerçeğe, salt yaşam duyularından güzellik duygularına yolu nasıl bulacağı söz konusudur ancak.

YİRMİALTINCI MEKTUP

Bundan önceki mektuplarda geliştirdiğim gibi, insanın estetik iç durumu ancak özgürlüğü yarattığından, onun, özgürlük durumdan doğmadığını, bundan ötürü, törel (ahlâkî) bir kaynağı olamıyacağını görmek de güç değildir. Özgürlük, doğanın bir bağışı olsa gerek. Raslantıların iyilikleri yalnızca fiziksel durumun bağlarını çözüp yabansılı güzelliğe götürebilir.

Cılız doğanın, insanı, hiç dinlendirmediği, savurgan doğanın da, onu hiç kendi kendine çalıştırmadığı — duygusuz duygululuğun gereksemediği, zorlu hırsın da kanmak bilmediği yerde, güzelliğin tohumu, kolaylıkla gelişmez. İnsanın, m a ğ a r a y a r a t ı k l a r ı gibi mağralarda saklandığı, hep yalnız olduğu, insanlığı da hiç kendi d ı ş ı n d a bulmadığı, g ö ç e b e m s i büyük sürüler halinde yer değiştirdiği, hep sayı olduğu ve insanlığı hiç i ç i n d e duymadığı yerde değil, ancak, kulübesinde, sessizce, kendi kendisiyle dışarıya çıkınca da, bütün bir kuşakla konuştuğu yerde, güzelliğin sevimli goncası açılır. İnce bir esirin, her usulca değinmesiyle, duyuları açtığı, bol gereçi de erkece (enerjik) bir sıcaklık canlandırdığı — kör kitlenin ülkesi cansızlar daha yaratılırken yıkıldığı, yenen biçimin en aşağı doğaları

bile yükselttiği yerde — orada gönül açan ilişkilerin olduğu kutsal bölgede; yalnızca çalışmanın sevince, sevincin de çalışmağa götürdüğü, yaşamın kendisinden kutsal düzenin fışkırdığı, düzen yasasından da yalnızca yaşamın geliştiği yerde — gerçeğin hayal gücünün hep kaçtığı, ama gene de, doğanın yalınlığından hiç şaşırmadığı yerde —, ancak burada, duyularla düşünce, alıcı ve biçim verici güç, güzelliğin ruhu ve insanlığın koşulu olan mutlu bir dengelilikte gelişir[1].

Peki ama, insanlık alanına girerken yabansıl bir insanın içinde beliren olay nedir? Tarihe sorunca, her halkın soyunda olan hayvanlık durumunun köleliğinden gelen şey olduğunu öğreniriz: G ö r ü n ü ş t e n duyulan sevinç, s ü s ve o y u n a karşı beslenen sevgidir bu.

En büyük ussuzluk ve en büyük usluluk, her ikisi de, yalnızca g e r ç e k olanı aramalarında ve yalnızca görünüşe karşı tam duygusuz olmalarında birbirlerine benzerler. Yalnızca duyularda bir nesnenin bulunmasiyle ussuzluk tedirgin olur, yalnızca kavramlarını deney olaylara geri çevrilmekle usluluğun tedirginliği giderilir. Kısacası: Aptallık gerçeğin üstüne çıkamaz, us da, doğrunun altında duramaz. Orada, hayal gücünün eksikliği ne yaparsa, bu arada da hayal gücünün salt üstünlüğü, onu

[1] Bu konu H e r d e r'in: "İnsanlık Tarihinin Felsefesi Üzerine Düşünceler" adlı eserinin onüçüncü kitabında, Yunan kafasının eğitimini gerektiren nedenler üzerine dediklerini okuyalım *(Schiller)*.

yapar. Demek gerçeğin zorunluğu ve gerçeğe bağlılık, yalnızca, eksikliğin sonuçları olduğu oranında, gerçekliğe karşı kaygısızlık ve görünüşe karşı ilgi, insanlığın doğru yolda genişlemesine ve kültüre atılan büyük bir adımdır. Bu, her şeyden önce, bir dış özgürlüğü tanıklar; çünkü yoksulluk buyurduğu ve gerekseme zorladığı sürece, hayal gücü, gerçek olana sıkı bağlarla bağlanmıştır. Ancak gerekseme durdurulduktan sonra, o, bağımsız yetisini geliştirir. Ama, bu, bir iç özgürlüğünü de tanıklar; çünkü bize, bir dış maddeye bağlı olmıyan, kendiliğinden kımıldatan ve üzerine saldıran maddeyi kendinden uzak tuttuğu kertede, yeterince erkesi olan bir güç gösterir. Nesnelerin gerçekliği, kendilerinin (nesnelerin) eseridir. Nesneleri göstermek de, insanın... Görünüşte — beslenen bir ruh da artık aldığından değil, yaptığından kıvanç duyar[1].

---

[1] Burada, söz konusu, ruhbilimsel görünüşle karıştırılan ussal olandan değil de, yalnızca gerçeklikten ve doğruluktan ayrılan görünüşün söz konusu olduğu kendiliğinden anlaşılıyor — bu da, daha iyi bir şey diye alındığından değil de, yalnızca görünüş olduğundan seviliyor. Ussal görünüş, aldatıcı olduğundan, ruhbilimsel görünüş ancak oyun oluyor. Bu birinci cinsten görünüşü değerlendirmek, doğruluğa zarar vermez, çünkü doğruluğun yerine başka bir şey geçirme tehlikesi yoktur ve ona zarar verecek biricik yol budur. Görünüşü küçümsemek demek, varlıkları görünüş olan bütün güzel sanatlar tümiyle küçümsemek demektir. Bu arada us, gene zaman zaman, gerçekliğe olan çabasını, dayanamamazlığa değin götürdüğü ve

İnsanı gerçek olandan görünüşe yükselten, doğanın kendisidir; bunu da, onu, iki duyu ile donatmakla yapar. Duyular da onu yalnızca görünüşten geçirerek gerçeği bilmeğe götürür. Göz ile kulağa saldıran madde, duyulardan uzaklaşmıştır bile; doğrudan doğruya hayvanca duyularımıza dokunan nesneler de bizden uzaklaşırlar. Gözle g ö r d ü k l e r i m i z, d u y d u k l a r ı m ı z d a n başkadır; çünkü us, ışıkla nesnelere atılır. Uyumun nesnesi, bizi edilgin eden bir zordur. Gözün ve kulağın nesneleri de, bizim yarattığımız birer biçimdir. İnsan, yabansıl olduğu sürece, yalnızca duyulariyle kıvanç duyar. Bunlara da, bu çağda, yalnızca görünüş duyuları yararlı olur. Yabansıl, ya görmeğe hiç yükselemez, ya da görmekle yalnız kalmaz. O, gözle kıvanç duymağa başlar başlamaz, görmek de onun için başlıbaşına bir değer kazanır kazanmaz, estetik bakımdan o, özgür olmuş ve oyun içtepisi gelişmiştir.

Görünüşten hoşlanan oyun içtepisi kımıldanır kımıldanmaz, ardından hemen, görünüşü, başlıbaşına bir şey gibi işliyen benzetleyici eğitim içtepisi gelir. İnsan, bir kez, görünüşü gerçekten, biçimi maddeden ayıracak duruma geldi mi, maddeyi de biçimden ayırabilir; çünkü o, bunu, daha biçimi maddeden ayırır-

güzel görünüşün bütün sanatı üzerinden, yalnızca görünüş olduğundan, olumsuz yargıladığı olmuştur. Ama, bunu us yalnızca, yukarda geçen aynı oluşu düşünürse ancak yapar. Güzel görünüşün zorunlu sınırlarından, ayrıca konuşabilmek için, bir kez daha, sırası gelince duracağım. *(Schiller)*.

ken yapmıştır. Demek genel olarak, benzetleyici sanat yetisi, biçim yetisiyle verilmiş oluyor. Biçime olan istek, burada, üzerinde durmam gerekmiyen başka bir yetiye dayanıyor. Estetik sanat içtepisinin ne ölçüde erken, ya da ne ölçüde geç gelişmesi gerektiği, yalnızca, insanın, arı görünüşte durabileceği, sevginin ölçüsüne bağlıdır.

Bütün gerçek varoluşlar, yabancı bir güç olarak doğadan, bütün görünüşler de, düşünen özne olarak insandan geldiğinden, görünüşü varlıktan geri almakla ve onu kendi yasasına göre kullanmakla insan, yalnızca, kendi salt özelge hakkını kullanmış olur. Bağımsız bir özgürlükle de o, doğanın ayırdığını, herhangi bir biçimde, birarada düşünebildiğinde, bir araya getirebilir; doğanın bağladığını da, usunda ayırabildiği anda, ayırabilir. Burada, ona, alanını, nesnelerin varlığından, ya da, doğa alanından ayıran sınırlara baktığında, kendi yasasından başka hiçbir şey kutsal gelmemeli.

Bu insancıl egemenlik hakkını insan, görünüş sanatında uyguluyor ve o, burada, benim ile senin olanı, ne denli kesin olarak birbirinden ayırırsa, biçimi varlığın kendisinden ne denli özenerek sıyırırsa, sonra da her birine, ne denli bağımsızlık vermesini bilirse, öylesine, yalnızca güzellik ülkesini genişletmez, ayni zamanda, doğruluğun sınırlarını da korur; çünkü o, görünüşü gerçekten, ayni zamanda, gerçeği görünüşten kurtarmadan arılayamaz.

Ama, insanda bu üstün hak, ancak onun görünüş dünyasında, hayal gücünün varlıksız ül-

kesinde vardır; ama yalnızca kuramında çok titiz davranarak ona bir varlık verdiği, uygulamada da böylesine bir varlık vermeden vazgeçtiği sürece. Bundan, yaratıcının, ülküsünü gerçekleştirirken, gerçekleştirirken de belli bir gerçeğe ulaşmak isterken, sınırlarından aynı biçimde çıktığını görüyorsunuz; çünkü o, her ikisini birden, ancak ya yaratıcılık hakkını aşarcasına ülküden deney alanına uzanarak, yalnızca olabilirlikle gerçek varoluşu belirtmeye kalkarak, ya da, yaratıcılık hakkından vazgeçerek, deneyin ülkü alanına uzanmasını bırakarak, olabilirliği de gerçeğin koşullarına sınırlandırarak yapacaktır; başka türlü olmaz çünkü bu.

Yalnızca d ü r ü s t (hiçbir gerçek istemediği) ve b a ğ ı m s ı z olduğu (gerçeğin hiçbir yardımı beklemediği) oranında görünüş estetiktir. Düzme ve sözde gerçek olduğu, arı olmadığı ve erkenliği için gerçeği gereksediği anda, maddesel ereklere yarıyan aşağılık bir elaraçından başka bir şey değildir, ama düşüncenin özgürlüğü için bir şey tanıtlıyamaz. Sonra da, üstünde güzel görünüşü bulduğumuz nesnenin gerçeği olmaması da gerekmez; yeter ki yargımız, bu gerçeği hesaba katmasın; çünkü bunu hesaba kattığı sürece, yargı, estetik olmaz. Canlı güzel bir kadın, hiç kuşkusuz, aynı ölçüde, hattâ daha da güzel yapılmış bir kadın portresinden daha çok hoşumuza gider. Ama, canlı kadının, kadın portresinden daha çok hoşumuza gittiği oranında (burada sanatı sınırlandırmak istemiyorum), artık başlıbaşına bir görünüş olarak hoşa gitmez; arı estetik duygunun hoşuna gitmez. Yaşayan, yalnızca görünüş, gerçek olan

da yalnızca ülkü olarak da hoşa gidebilir. Ama, hiç kuşkusuz, yaşayanda, arı görünüşü duymak, görünüşte de canlı olanın yokluğunu sezmek için, olduğundan daha çok, eşsiz yükseklikte estetik kültür ister.

Tek başına olarak, hangi insanda, ya da bütün bir halkta, dürüst ve bağımsız görünüş bulunursa, orada us ile güzellik duygusu, bununla da ilgili her türlü yetkinlik var olduğu çıkarılabilir. — Orada, ülkü, gerçek yaşam yönetilir, onur özelgeyi, düşüncenin kıvanç duygusunu, ölümsüzlük düşünün varlığı yendiği görülür. Orada kamu oyu, biricik korku olur, bir zeytin dalı da, bir erguvan giysiden daha çok saygı görür. Yalancı ve cılız görünüşten, ancak yetkisizlik ve yanlışlık kaçar, insanlar da ayrı ayrı olduğu gibi, "gerçeğe görünüşle" ya da (estetik) görünüşe gerçekle yardım eden bütün uluslar — ikisi birbiriyle, seve seve bağlanırlar — ayni zamanda, törel değersizliklerini ve estetik yetisizliklerini tanıtlarlar[1].

---

[1] Lemek "törel dünyada ne ölçüde görünüş olmalı?" sorusuna cevap, kısaca ve topluca şudur: estetik görünüş olduğu ölçüde. Bu da, ne gerçeğin yerine geçmesini istiyen, ne de gerçeği kendi yerine geçirtmesi gereken görünüş demektir. Estetik görünüş, törelerin doğruluğu için hiçbir zaman tehlikeli olamaz; başka türlü bulunan yerde de, görünüşün, estetik olmadığı, kolaylıkla kendini gösterir. Bir örnek verelim: Bir yabancı, ancak güzel görüşmelerde genel bir biçim olan naziklik gösterilerini, özel eğilim belirtileri diye alabilir. Hayal kırıklığına uğradığında da, bu ikiyüzlülükten yakınacaktır. Düzenbaz biri de, güzel görüşmelerde, nazik olmak için, iki yüzlü davranacak, hoşa gitmek için

Çağın birçok aşağı eleştirmenlerinden, yeryüzünde, her türlü dürüstlüğün kalktığını, görünüşle yetinerek varlığın ne olduğuna bakılmadığını işitmek gibi düşük bir şey yoktur. Bu türlü eleştirme karşısında, çağı savunmak için kendimi hiç yetkili bulmadığım halde, bu çetin eleştirmenlerin yakınmalarının böyle genişçe yayılmasından, çağın yalnız yanlış görünüşünde değil, ayni zamanda, doğru görünüşünde de aşırı gittikleri açıkça görülüyor. Güzelliğin yararına diyerek ayrı tuttukları bile, bağımsız görünüşten çok, cılız görünüşü veriyor. Onlar, yalnızca, doğruyu saklayan, gerçeğin yerine geçmeye kalkışan aldatıcı makiyaja değil, ayni zamanda, boşluğu dolduran, yoksulluğu örten, bayağı gerçeği yükselten iyilik eden görünüşe de kızıyorlar. Düzme töreler, haklı olarak, onların ağırbaşlı doğruluk duygularını incitiyor. Ne yazık ki, onlar, bu düzmelere, nazikliği de katıyorlar. Dış parıltıların, doğru yararlıkları karartması, her kezinde hoşlarına gitmiyor. Ama, yararlıklardan da görünüş istemelerine ve iç konuya, hoşa giden biçimi bırakmalarına kızıyorlar. Onlar, bundan önceki zamanlarda, candan, öz ve sağlam olanın eksikliğini duyuyorlar. Ama, ayni zamanda da ilk törelerin yontulmamışlığını, kabalığını, eski biçimlerin ağırlığını ve bir zamanların gotik üslûbunun tumturaklı süslerinin gene canlandığını görmek istiyorlar. Onlar, bu çeşit yargılar-

---

komplimanlar yapacaktır. Birincisinde, henüz daha bağımsız bir görünüş için anlayış eksiktir. Bundan ötürü de o, bunu yalnızca doğrulukla anlamdırabilir. İkincisinde de doğruluk eksiktir. O da bunu görünüşle tamamlamak istemektedir.

la, insanlık için bir onur değeri olmıyan gereçin kendisini de saydıklarını gösteriyorlar. Oysa, onların daha çok, maddesel olanın, biçim almaya ve ülküler ülkesini yaymaya gücü yettiği ölçüde değerlendirmeleri gerekir. Bunun için işte, yüzyılın güzellik duygusu, bu çeşit seslere öyle pek kulak vermemesi gerekir; yeter ki kendini daha iyi eleştiriciler önünde savunabilsin. Biz, estetik görünüşe bir değer verdiğimiz için değil, (bunu henüz daha yeteri ölçüde yapmıyoruz bile); güzeli yargılayacak olan büyük yargıç, bizi ancak, onu henüz daha arı görünüşe değin getiremediğimiz, varlığı, yeteri ölçüde görünüşten ayıramadığımız, bundan ötürü de, her iki sınırı, her zaman için koruyamadığımız için suçlandırabilir. Biz, bu suçlandırılmayı, canlı doğanın güzelliğinden, onu elde etmek istemeden, kıvanç duyamadığımız, benzetleyen sanatın güzelliğine güzli bir isteği olup olmadığını sormadan hayran kalamadığımız - hayal gücüne, henüz daha öz, salt bir yasa veremediğimiz, eserlerine gösterdiğimiz saygiyle de onura işaret ettiğimiz sürece hak ederiz.

YİRMİYEDİNCİ MEKTUP

Gerçeklik ve doğruluk için, bundan önceki mektubumda ileriye sürdüğüm estetik görünüşün yüksek kavramı genelleşse de, korkmayın. İnsan, bu kavramı kötüye kullanabilecek ölçüde yetişmediği sürece genelleşemez; genelleşse de, bu ancak, onu hiçbir zaman kötüye kullandırmıyacak olan bir kültürün etkisiyle genelleşebilecektir. Bağımsız görünüşün ardından gitmek için, insana, onu gerçeğe bağlatacak olan güçten daha soyut bir yeti, daha geniş bir yürek özgürlüğü ve daha büyük bir istek erkesi (enerjisi) gereksetir. İnsan da, bu görünüşe ulaşmak istiyorsa, gerçeği ardında bırakmış olmalıdır. Demek ülkü yolunda yürümek için,gerçeğin ve doğrunun yolunu aşmak isterse, bu çok sakıncalı olur. Bu görünüşten, burada alındığı gibi, gerçek için çok tasalanmıyacağız. Ama, görünüş için gerçekten de öylesine çok korkmak gerekecektir. Maddesel olana bağlanarak insan, görünüşü, ülküsel sanatı da, henüz kendine özgü bir kişiliğe ulaşmadan, uzun süre, yalnızca kendi erekleri için kullanır. Sonuncusu için, bütün duyma biçiminde tüm ayaklanma ister. Bunsuz da o, kendini ülküye g i d e n y o l d a bile bulamaz. Demek nerede, arı görünüşte bir çıkar gözetmeden özgür değerlendirmenin izlerini bulursak, orada, doğasında, böyle bir değişme ve insanlığın başlangıcı olduğunu çı-

kartabiliriz. Bu türlü izler, varlığını güzelleştirmek için yaptığı ilk kaba denemelerde bile bulunabilir. Hem de o, bunu duyusal iç'in (muhtevanın) bozulmak tehlikesi gösterse de yapar. O, gereçe biçimi üstün tutmaya, görünüşe de (bunun için de onu bilmesi gerekmektedir) gerçeklik vermeye başladı mı, onun hayvanlık çemberi aşılmış olur; o da kendisini, hiç bitmiyen bir yol üzerinde bulur.

Doğanın verdiğiyle, gereksemenin de istediğiyle yetinmiyerek insan, daha çok şey ister. Baştan, her ne ölçüde yalnızca hırsın sınırlarını örtmek, kıvancı, günlük gereksemelerin ötesi için de sağlamak için gereğinden çok gereç ister. Ama çok sürmeden, biçim içtepisini de yatıştırmak, her gerekseme üzerinden kıvancı da genişletmek için, gereçte de gereğinden çok, estetik katışlar ister. Ancak, ileride kullanmak üzere yedek toplarken, hayal gücünde de, önceden bunlardan kıvanç duymakla, şimdi her ne ölçüde anı aşarsa da, bunu zamanı aşmadan yapar. O, çokça kıvanç duyar ama, başka türlü duymaz. Kıvancına biçimi çekmekle, hırslarını yatıştıran nesnelerin biçimlerine de bakmakla ancak zamanı aşmış ve kıvancını yalnızca genişliği ve derecesi bakımından değil, aynı zamanda, cinsi bakımından da yükseltmiştir.

Bir bakıma doğa, ussuz olana da, gerekseme üzerinden özgürlük vermiş ve karanlık, hayvanca yaşamına bir parça özgürlük ışığı serpmiştir. Arslanı açlık kemirmezse, yabansıl bir hayvan da, onun boğuş-

maya kışkırtmazsa, o zaman boş duran gücü, kendi kendine yaratır. Bağrından dolu dolu çıkan kükreyişiyle çınlattığı çölü doldurur; ereksiz kımıldanışıyle de gereğinden çok olan gücü, kendinden kıvanç duyar. Böcekler, özgür yaşamlariyle, güneşin ışınlarında uçuşurlar. Ötücü kuşların uyumlu ötüşleri de, hiç kuşkusuz, hırslarından gelen haykırışlar değildir. Bu kımıldanışlarda özgürlük yokumsanamaz. Ama, genel olarak gereksemenin özgürlüğü değildir bu; yalnızca, belli bir dış gereksemeden gelen bir özgürlüktür. Hayvanı kımıldatan, bir eksiklikse, o hayvan, *çalışır*; onu kımıldatan, gücünün çokluğu ise, o zaman da *oynar*. Canlısız doğada bile bu türlü güç bolluğu, her maddesel anlamda oyun denilebilecek belirtide bir gevşeklik görülür. Ağaç, gelişmeden kuruyuveren birçok filizler türetir; sonra da kendinin ve türünün yaşamı için gerektiğinden çok besin isteyen kök, dal ve yaprak salar. Onun bu bolluk içinde, kullanmadan, emmeden, gene öğeler dünyasına geri verdiğini, canlı olan, gönül açıcı kımıldamalarla içine sindire sindire yiyebilir. Böylece doğa, maddesel ülkesinde, sınırsız olanın bir önoyununu vermekte ve daha burada, biçim alanında büsbütüne yokettiği bağlarının *bir parçasını* çözmektedir. Gereksemenin, ya da, *fiziksel ağırbaşlılığın* zorundan o, bolluğun, ya da *fiziksel oyunun* zoru ile estetik oyuna geçer ve güzelliğin yüksek özgürlüğünde, her ereğin üzerine çıkarken, bu bağımsızlığa, hiç değilse daha uzaktan, kendi kendisinin ereği ve aracı olan *özgür kımıldanışta* yaklaşır.

İnsanın, içindeki iç örgenlerinin olduğu gibi, hayal gücünün de, özgür kımıldanışları ve içinde, biçime henüz bir ilişkisi olmadan, yalnızca, özel gücü ve bağımsızlığiyle sevinen, maddesel oyunu vardır. Bu hayal oyunlarına, biçimden henüz bir şey karışmadığı, bütün çekiciliği de hiç zorlanmadan ardı ardınca gelen bir sürü görüler (tablolar) verdiği sürece, bunlar da yalnızca insanlarda, hem de hayvansel yaşamlarında olabildiği halde, henüz daha içinde bağımsız, eğitici güç karar vermeden, ancak her türlü dış madde zorundan kurtuluşunu tanıtlar[1]. Hâlâ tam maddesel cinsten olan ve yalnızca doğa yasalariyle açıklanabilen **özgür ülküler dizisinin** oyunundan,

[1] Genel yaşamda, yürürlükte bulunan oyunların çoğu, ya tam olarak özgür ülküler dizisine dayanır, ya da en büyük çekiciliklerini ondan alırlar. Ama, bu oyunlar, öyle yüksek doğa gösteremediği, en tembel insanların da, kendilerini bu özgür görüler seline seve seve bıraktıkları oranında hayalin bu bağımsızlığı, hiç değilse, dış etkilerden, yaratıcı yetisinin olumsuz bir koşuludur. Yalnızca, kendini gerçekten koparınca, eğitici güç, ülkeye yükselir, hayal gücü de, verimli niteliği içinde kendi yasalarına göre davranmadan, yaratacağı sırada, kendini yabancı yasalardan kurtarmış olmalıdır. Yasasızlıktan bağımsız bir iç yasalılığa varmak için, hiç kuşkusuz, çok daha büyük bir adımın atılması gerekiyor, yepyeni bir gücün, ülkü yetisinin burada, oyuna karışması gerekiyor. — Ama, bu güç, artık daha kolaylıkla gelişebilir; çünkü duyular ona karşı koyamazlar; belli olmıyan da, hiç değilse, ters yoldan sonsuzluğa ulaşır *(Schiller)*.

sonunda, hayal gücü, özgür bir biçim denerken, estetik oyuna atlar. Buna bir atlama demek gerekir; çünkü burada, yepyeni bir güç kımıldar; çünkü burada, ilk kez olarak, yasaverici düşünce, kör bir içtepinin davranışlarına karışır, hayal gücünün zorlu yasasını, onun değişmiyen, hiç parçalanmıyan birliğine boyun eğdirir; bağımsızlığını değişene, sonsuzluğunu da maddesel olana kor. Ama, ham doğa, güçlü olduğu, durmadan da değişiklikten değişikliğe koşmaktan başka bir yasa tanımadığı sürece, bitip tükenmek bilmiyen istekleriyle, o zorunluğa, erinçsizliğiyle o erinçliliğe, cılızlığiyle o bağımsızlığa, yetersizliğiyle de o yüce yalınlığa karşı çalışacaktır. Demek ilk denemesinde, estetik oyun içtepisi, henüz daha görülemiyor; çünkü duyusal içtepi, direnen gücü ve yabansıl hırsı ile durmadan araya giriyor, ülkünün yüksek zorunluğunu, kişinin zorunluğiyle karıştırıyor ve bitip tükenmek bilmeyen bir isteğin güzel biçimde işlenmesini, geçici bir isteğin arı olmıyan izleriyle lekeliyor. Bundan ötürü işte biz, kaba şeylerden hoşlanma duygusunun, her şeyden önce de, yeniden ve şaşırtıcıdan, renkliden, serüvenli ve tuhaf olandan, güçlü ve yabansıl olandan hoşlandığını, hiçbir şeyden kaçmadığı gibi de yalınlıktan ve sessizlikten kaçtığını görürüz. Kaba şeylerden hoşlanan duygu, kaba biçimler yaratır, çabuk ve dik geçitleri, tumturaklı biçimleri, göze çarpan karşıtları göz kamaştıran ışıkları ve coşkun türküleri sever. Bu çağda, onun için güzel, yalnızca, kendisini coşturan, ona gereç verendir — ama,

kendi kendisine karşı koyması için coşturan, biçimlendirebilmesi için gereç veren güzeldir; yoksa kendisi için bile güzel olmaz bunlar. Demek yargılarının biçimiyle, alışılmamış bir değişiklik olmuştur. O, bu nesneleri, onu edilgin ettiği için değil, onu kımıldattığı için arar; bunlar, onun bir gereksemesini karşıladığı için değil, henüz daha hafifçe de olsa, içinde bir yasayı yerine getirdiği için hoşuna gitmez.

Çok sürmeden, böyle bir insanı artık her şeyin yalnızca hoşuna gitmesiyle de yetinmez: O, kendisi hoşa gitmek ister. Baştan, her ne denli, yalnızca onun olan şeylerle hoşa gitmek isterse de, sonunda yalnız olduğuyle... Onun olan, onun yarattığı şeyler, artık yalnızca, yararlığın izlerini, ereğinin ürkek biçimini üzerinde taşımıyacaktır. Yararlığın yanında, değil mi ki bir yararlığı vardır, ayni zamanda, onu düşünen aydın usu, onu yapan sevgili eli, onu seçen ve ortaya koyan gönül alıcı ve özgür ruhu da yansılayacaktır. Şimdi artık yaşlı Germanlı, kendisine daha parlak pöstekiler, daha tumturaklı boynuzlar, içinden içmeye yarayacak olanlar arasında hele daha incelerini arar. Kaledonyalı da, törenleri için, en güzel kavkaaları seçer. Savutlar (silâhlar) bile, artık yalnızca korkutan eşyalar değil, hoşa giden elaraçları olur. Sanatlı savunma donatımı da, kılıcın öldürücü, keskin ağzı gibi görülmek ister. Zorunlu olana, estetik bir zenginlik getirmekle kanmıyarak, sonunda, özgür oyun içtepisi, kendini büsbütüne zorunluğun bağlarından koparır ve güzel, başlıbaşına, çabasının

bir konusu olur. O, kendini **süsler**. Özgür özenmesi, gereksemelerinin içine alınır; çok sürmeden de, gerekli olmıyan, sevinçlerinin en iyi parçası olur.

İnsana biçim, dıştan, evinde ev eşyası ve giysisiyle yavaş yavaş yaklaşmaya başlar başlamaz, sonunda, onu da elde eder ve başlangıçta insan, yalnızca dıştan olduğu gibi, sonunda içten de değiştirmeye başlar. Sevincin yasasız bir sıçrayışı, dans olur; biçimsiz kımıldanışları da alımlı, uyumlu, anlamlı kımıldanışların dili olur. Duyguların karışık sesleri gelişir, tempoya uymaya başlar ve şarkıya çevrilir. Troja ordusu, savaş alanına, turna kuşları sürüsü gibi haykırışlarla atılırsa, eski Yunan ordusu, ayni alana, sessiz ve ağır adımlarla çıkar. Orada biz, Trojalıların yalnızca kör güçlerinin aşırı yürekliliğini, burada da, eski Yunanlıların biçim utkusu ile yasanın yalın ululuğunu görürüz.

Şimdi insan, kuşaklarını birbirine daha güzel bir zorunluk bağlamakta, yüreklerin de bunda bir payı olması, hırsın yalnızca isteğe göre değişen bağlarla bağladığını, korumaktadır. Tasasız göz, karanlık bağlarından kurtulan biçimi kavrar. Ruh, ruha bakar ve isteğin bencil bir değiş-tokuşiyle eğilimde, genişçe bir değişiklik olur. Hırs genişler ve sevgiye yükselir; insanlık da, onun nesnesinde açılır açılmaz duyunun aşağılık çıkarı, isteği yüksekçe yenebilmek için küçümsenir. Hoşa gitmek isteği, güçlü olanı, güzellik duygusunun ince yargısına boyun eğdirir. Güçlü olan, isteği, zorla alabilir ama, sevgi bağış olmalı. Bu yüksek

ödül için de güçlü olan, madde ile değil, yalnızca biçimle yarışabilir; duyguya güç olarak dokunmıyacak, usa da görünüş olarak karşı durmıyacaktır; özgürlüğün hoşuna gitmek istediği için de, onu özgür bırakacaktır. Güzellik, en yalın ve en arı bir örneğinde, doğaların çarpışmalarını, kuşakların hiç giderilmiyen karşıtlığında durdurttuğu gibi, gücü de öylesine durdurur — ya da, hiç değilse durdurtmayı erek edinir; insanı, topluluğun karışık bütününe uydurmaya çalışır ve orada, erkek gücü ile kadın yumuşaklığı arasında özgürce bağladığı örneğine göre, yumuşak olan her şeyi sert olanla, törel dünyada barıştırmaya çalışır. Şimdi güçsüzlük kutsallaşır, bastırılmıyan güç de, saygı görmez. Doğa haksızlığı, şövalyelik törelerin yücelikleriyle giderilir. Zorun korkutamadığı kişinin elinden savutları, utancın sevimli kırmızılığı alır; gözyaşları da, hiçbir kanın söndüremediği öç duygusunu boğar. Tiksinti bile, onur duygusunun ince sesini dinler, yenenin kılıcı, savutlarını bırakmış olan düşmanı korur ve başka zamanlar, ancak ölümün karşıladığı korkulu kıyılar, yabancıya, konuksever bir ocak tüttürür.

Güçlerin korkunç, yasaların da kutsal ülkeleri ortasına, estetik eğitim içtepisi, hiç belli etmeden, bir üçüncü, oyunun ve görünüşün gönül açıcı ülkesini kurar. Bunun için de insan ilişkilerinin bağlarını çözer ve onu, fiziksel olanda olduğu gibi, törel olanda da zorbalık denen şeylerin hepsinden kurtarır.

Eğer hakkın g ü c ü olan (dinamik) devlette, insan, insanla güç olarak karşılaşır ve etkilerini sınır-

larsa - ödevlerin **törel** devletinde de yasa karşısına ululuğiyle dikilir ve isteklerini kısarsa, o zaman, ona, insanlarla olan güzel görüşmesinde **estetik** devlette, yalnızca, biçim olarak görünebilir; yalnızca, özgür oyunun nesnesi olarak karşısına geçebilir. Bu devletin ana ilkesi, **özgürlükle özgürlük vermektir**. Burada, parçalarını bütünle, bütünün de parçalarla çarpışmasına izin yoktur. Birisi, hoş gördüğü için ötekisi güçlü olamaz. Bu ülkede, yenilmişler değil, yalnızca yenenler barınabilir.

Güçlü (dinamik) devlet, doğayı doğa ile yumuşatmakla ancak insan topluluğunu olabilir yapar; törel (ethik) devlet de, kişinin isteğini, genel isteğe boyun eğdırmekle ancak zorunlu yapabilir; onu ancak estetik devlet gerçekleştirebilir; çünkü genel isteği, kişinin doğasiyle yerine getirir. Eğer gereklilik, insanı insan topluluğuna zorlar, us da onda, toplumcu ilkeleri kökleştirirse, o zaman güzellik, ona yalnızca, **toplumsal bir nitelik** verebilir. Yalnız güzellik duygusu, kişide uyum yarattığından, insan topluluklarına uyum getirir. Düşüncenin bütün öteki biçimleri, varlıklarının ya duyumsal, ya da düşünsel parçalarına tam olarak dayandıklarından, insanları birbirinden ayırır. Yalnızca güzel düşünce onun her iki doğasının da birbirine uyması gerektiğinden, ondan bir bütün yapar. Öteki bildirme biçimlerinin hepsi, ya tam olarak özel duygululuklarına, ya da, ayrı ayrı kişilerin özel becerilikllerine, insanlarla insanları birbirinden ayıran nesnelere

dayandığından, insan topluluğunu ayırır. Yalnızca güzel bildiriğler, hepsi ortak olana dayandıklarından, insan topluluğunu birleştirir. Duyu sevinçlerini biz, yalnızca kişi olarak, içimizdeki tür bunlara katılmadan duyarız. Demek duyusal sevinçlerimizi, kişiliğimizi geliştirmediğimizden genel olana genişletemeyiz. Bilgi sevinçlerini de biz, yalnızca tür olarak, kişinin her izini özenerek yargımızdan uzaklaştırmakla duyarız. Demek us sevinçlerimizi, kişiliğimizin izlerini, yargılarımızdan olduğu gibi başkalarının yargılarından çıkaramadığımızdan, genelleştiremeyiz. Biz, güzeli, hem kişi, hem de tür olarak aynı zamanda duyarız; bu da, türün t e m s i l c i s i olarak duyarız demektir. Duyusal iyilik, hep bir çıkarma yapan bir sunuya dayandığından, insanı mutlulaştırır. Bu da, insanı, kişilik bunu paylaşmadığından, yalnız tek yanlı mutlulaştırabilir. Salt iyi ancak, genel olarak koşullanamıyan koşullarla insanı mutlulaştırabilir; doğru, yalnızca yadsıma pahasınadır, arı isteğe de yalnızca arı bir yürek inanır. Güzellik yalnız, dünyayı bütünü ile mutlulaştırır; her varlık da, onun büyüsünde bulunduğu sürece, sınırlarını unutur.

Güzellik duygusu yönettiği, güzel görünüş ülkesi de yayıldığı sürece, hiçbir üstünlüğe, başına buyruk hiçbir egemenliğe katlanılmaz. Bu ülke, yukarıya doğru, usun salt zorunlukla egemen olduğu ve her türlü maddenin bittiği yere değin uzanır; aşağıya doğru da, doğa içtepisinin kör gerekseme ile egemenliğini sürdüğü ve biçimin henüz daha başlamadığı

yere değin uzanır. Evet, bu dış sınırlarda, yasaverici gücün ondan alındığı yerde bile, güzellik duygusu, bu uygulayıcı gücü bırakmaz. Toplumsal (sosyal) olmıyan hırsın bencilliğinden vazgeçmesi, başka zamanlar yalnızca duyuları çeken hoş olanın da, alımlılık ağını, düşünceler üzerine atması gerekir. Zorunluğun sert sesinin, ödevin, yalnızca karşı koymanın sağladığı eleştirici formülünü değiştirmesi, istekli doğanın da, büyük bir güvenle, onu sayması gerekir. Güzellik duygusu, bilimin gizlemlerinden, bilgiyi, ortak duyuların açık göğü altından çıkarır ve okul özelgesini de, insan toplulukların ortak özelgesi yapar. Onun alanında, en güçlü dehânın bile kendisini, onun büyüklüğüne vermesi, açık gönüllülükle çocuk anlayışına inmesi gerekir. Gücün kendisini, iyilik tanrıçalarının elleriyle bağlatması, direnen aslan da, sevi tanrısının dizginlerine boyun eğmesi gerekir. Bunun için de o, çıplak biçimiyle özgür düşüncelerin onurunu inciten fizikçe gereksemenin üzerine yumuşatıcı duvağını yayar ve bizden, onurunu inciten gereçle olan yakınlığını saklar, onu özgürlüğün göz kamaştıran sevimli bir eserinde gizler. Yerde sürünen para canlısı sanat bile, onunla kanadlanarak tozların içinden havalanır, asâsı dokunur dokunmaz da, cansızlardan olduğu gibi, canlılardan da, köleliğin zincirleri düşer. Estetik devlette her şey — yararlı bir el araçı bile, en yüksek olan gibi, aynı hakkı olan özgür bir yurttaştır. Sabırlı kitleyi, erekleri önünde zorla eğen us da burada, onun oyunu alması gerekir. Demek burada, estetik görünü-

şün ülkesinde, özleyenin, onu varlığı bakımından da gerçekleştirildiğini görmek istediği dengelik ülküsü yerine getirilmiş oluyor. Güzel ses perdesinin de, tahtın yakınında, erkenden, hem de yetkince olgunlaştığı doğru ise, o zaman, burada da, insanı, çok kez, gerçekte yalnızca, onu ülküsel bir dünyaya sürmek için sınırlandırıyor gibi gözüken iyi alınyasını tanımak gerek[1].

[1] Ama, güzel görünüşün, böyle bir devleti var mı ki? Varsa, nerededir? Gereksemelere bakılırsa, her ince duygulu insanın içinde; eylemlere bakılırsa, yalnızca, arı kilise, arı cumhuriyet gibi ancak birkaç seçkin çevrede bulunabiliyor. Ona, yabancı törelerin düşüncesiz benzetlemelerin bulunmadığı, davranışı, özel, güzel doğanın yönettiği yerde, insanın en karışık ilişkileri içinden, soğuk yalın ve sessiz suçsuzlukla yürüdüğü, kendi özgürlüğünü gösterebilmesi için onurunu attığı yerde bulunabiliyor. — İyi bir devlette, eylemin eksik olmaması gerektiğinden, bu, estetik devlet için de istenebilir. Ama, ben buna benzer birini daha biliyorum. Bunun için de işte, bu alanda, bu dergi için ilk kez olarak yapılan bir denemenin hoşgörürlükle karşılanacağını umuyorum *(Schiller)*.

DEVLET KİTAPLARI

Dünya Edebiyatından Tercümeler

ALMAN KLASİKLERİNDEN BAZILARI

Schiller	İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup	*Melâhat Özgü*	400
Hölderlin	Hyperion I	*Melâhat Togar*	280
Hölderlin	Hyperion II	*Melâhat Togar*	285
E. Eschenbach	Köyün Çocuğu	*Burhan Arpad*	530
G. W. Leibniz	Monadoloji	*Ord. Prof. Suud Kemal Yetkin*	100
L. von Ranke	Büyük Devletler	*Bekir Sıtkı Baykal*	230
Fridrich Nietzsche	Böyle Buyurdu Zerdüşt	*Turan Oflazoğlu*	760
Otto Von Bismarck	Düşünceler ve Hatıralar I	*Nijad Akipek*	1300
Otto Von Bismarck	Düşünceler ve Hâtıralar II	*Nijad Akipek*	1000
Droysen	Büyük İskender I	*Bekir Sıtkı Baykal*	510
Goethe	Seçme Şiirler.	*Salâhattin Batu*	300

Millî Eğitim Bakanlığı yayınevleriyle bütün kitapçılarda satılmaktadır.

DEVLET KİTAPLARI

№ 3620

F. 400 kuruş